BİLİM ve SANAT

42

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ / HAZİRAN 1984

200 TL

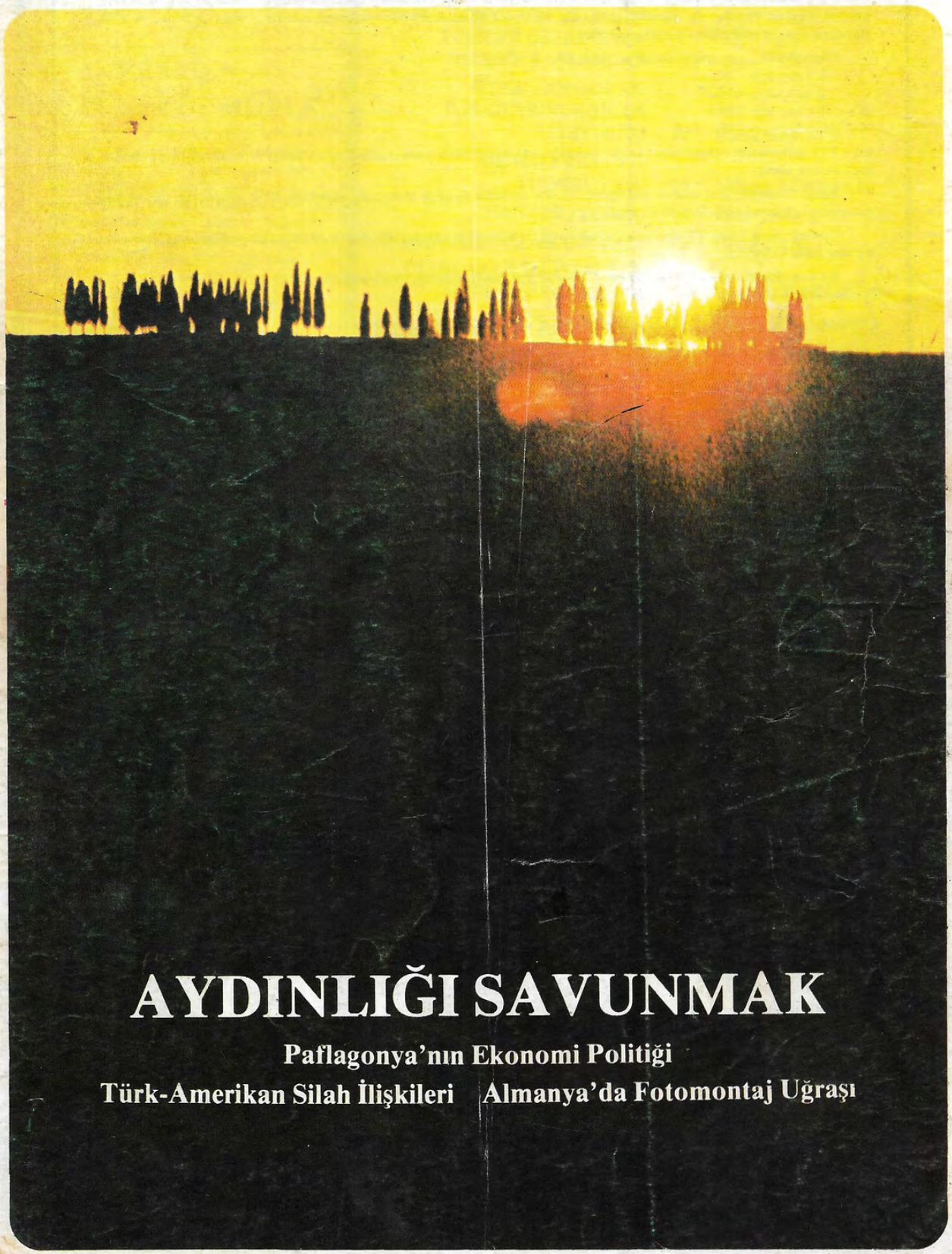

AYDINLIĞI SAVUNMAK

Paflagonya'nın Ekonomi Politiği

Türk-Amerikan Silah İlişkileri

Almanya'da Fotomontaj Uğraşı

Çağdaş Yayınları

OKURLARIMIZA ÖNEMLİ DUYURU

PTT giderlerinin yeniden artışı nedeniyle ödemeli kitap yollamak çok pahalılaştı. Neredeyse PTT ücreti, istenen kitabın ederine eş duruma geldi. Bu nedenle, kitap isteyenler ödemeli isteme yerine bedelini ve PTT giderlerini peşin yollarlarsa yararlarına olur.

Okuyucular için sipariş tutarına ortalama:

1 kitap için 80.—
2 kitap için 100.—
3 — 5 kitap için 125.—
6 — 10 kitap için 175.— lira

olan PTT giderlerini eklemelidir. İstek mektubunda gönderilen para makbuzunun tarih ve numarasını da belirtmek yararlı olur.

Kitap bedelini pul olarak gönderip, istekte bulunacakların yukarıda belirtilen PTT giderlerini de sipariş tutarlarına eklemelerini önemle rica ederiz.

Önemli Not: 1500 TL'den az siparişlerin ÖDEMELİ istenmemesini dileriz. Aksi halde yollayamayacağımızı bir kez daha belirtiriz.

Bu koşullarda ödemeli kitap isteyen okurlarımızdan isteklerini yenilemelerini rica ederiz.

BULUNAN YAYINLARIMIZ

DENEME DİZİSİ

Oktay Akbal:	Anılar ve Söyleşiler	250.—
Ahmet Rasim:	Anılar ve Söyleşiler	300.—
Vedat Nedim Tör:	Kemalizmin Dramı	200.—
Prof. Akşit Göktürk:	Okuma Uğraşı 2. bası	150.—
Şevket Süreyya Aydemir:	Kırmızı Mektuplar ve Son Yazıları	150.—
Prof. Macit Gökberk:	Değişen Dünya, Değişen Dil	150.—
Nadir Nadi:	Uyarılar 3. bası	250.—
Hıfzı V.Velidedeoğlu:	Yol Kesen Irmak	350.—
İlhan Selçuk:	Atatürkçülüğün Alfabesi 2. bası	200.—
Prof. Nusret Hızır:	Felsefe Yazıları 2. bası	250.—
Mehmet Kemal:	Şairler Dövüşür	250.—
Oktay Akbal:	Dünyaya Açılmak	200.-
Nadir Nadi:	Ben Atatürkçü Değilim. 4. bası	200.—
Samim Kocagöz:	Roman ve Yazarlık Onuru	200.—

TARİH — ANI — GEZİ — OLAY DİZİSİ

Mehmed Kemal:	Türkiye'nin Kalbi Ankara	350.—
Hıfzı V.Velidedeoğlu:	Ailenin Çilesi Boşanma	200.—
Hıfzı V.Velidedeoğlu:	Söylev 12. bası	400.—
Hıfzı V.Velidedeoğlu:	Söylev Belgeler	300.—
Azra Erhat:	Mektuplarıyla Halikarnas Balıkçısı 2. bası	200.—
Kemal Üstün:	Menemen Olayı ve Kubilay 3. bası	150.—
Oktay Akbal:	Geçmişin Kuşları	250.—
Nadir Nadi:	Perde Aralığından 3. Bası	250.—
Meral Tolluoğlu:	Babam Nurullah Ataç	200.—
Nadir Nadi:	Olur Şey Değil 2. bası	200.—
Ebubekir Hazım	Belgelerle Kurtuluş Savaşı Anıları	200.—
Tepeyran:	Savaş Anıları	200.—
Erol Ulubelen:	İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye	350.—
Cemal Madanoğlu:	Anılar I. Bölüm	400.—
Talip Apaydın:	Köy Enstitüsü Yılları	300.—

BAĞIMSIZ DİZİ

Philipp Soupoult:	Şarlo	150.—
Kemal Özer:	Sanatçılarla Konuşmalar	150.—
Atena Deponte:	Yaşayan Kosta	150.—
Benjamin Farrington:	Darwin Gerçeği	200.—

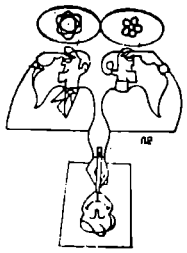

PEKİŞEN BÜTÜNLÜĞÜMÜZLE..

Yaşadığımız dönemde, ülkemizin basın, yayın, kültür yaşamının bir bütün olarak da toplumsal yaşamındaki en yakıcı sorunlarının başlıcalarından biri olarak "hayatın bilimsizleştirilmesi" diyebileceğimiz bir sarsıntının tanığı olduğumuz etkilerini gösterebiliriz. Bir başka deyişle toplumun, temel iletişim araçları yoluyla bilimsel bilgi edinme hak ve olanaklarının önündeki güçlükler giderek derinleşmektedir. Bu bağlamda, yanlış, çarpık, boş bilginin dolaşım gücü ve olanakları ise tekelci doğrultuda günden güne büyümektedir. Bu somut durum karşısında birbirine taban tabana çelişik iki intibak şekli gelişmektedir: Ya, toplumsal sorumluluk ve direşkenliklerle içiçe bilimsel dinamizm, ya da, toplumsal çürümeye, yılgıya su taşıyan modernizm ve nihilizm!..

Bilim ve Sanat'ın anketine verilen yanıtlar üzerinde yapılabilecek ilk değerlendirme bu yönden de kwanç verici ve öğretici olmuştur. 20 Haziran gününe dek sürecek olan yanıt verme süresi sonunda anket formları değerlendirilerek sonuçların sizlere duyurulmasına çalışılacaktır. Bilim ve Sanat'a ışık veren yanıtlarınızı bekliyoruz.

YÖK Başkanı İhsan Doğramacı 22 Mayıs günü bir basın toplantısı düzenledi; Bilim ve Sanat'ta yayınlanan ve üniversite öğretim kadrolarının kaybını belirleyen 1188 kişilik listeyle ilgili açıklamalarda bulundu, listeler dağıttı. Doğramacı bu açıklamalarıyla yayınladığımız listeyi büyük ölçüde doğrulamış oldu. Bu konuda gelecek sayımızda bilgi sunacağız.

Sevgi ve dostlukla...

TONGUÇ AYDINLIĞI SAVUNUYOR	4	İ.H.TONGUÇ
PAFLAGONYA'NIN EKONOMİ POLİTİĞİ ÜZERİNE BİR DENEME BAŞLANGICI	7	Oktar TÜREL
TÜRK–AMERİKAN İLİŞKİLERİNDE SİLAH ALIŞVERİŞİ	12	Haluk GERGER
GENCO ERKAL'LA YİRMİBEŞ YIL	16	Şükran KURDAKUL
HANÇER ve LİRİK	17	Öner YAĞCI
SAĞLIK SİGORTASI ÇIKMAZI	18	Hasan CANER
ULUSLARARASI İSTANBUL SİNEMA GÜNLERİ – 84	20	İbrahim KARAMEMET
YAZINI ÇAĞDAŞ YAPAN	21	Cengiz AYTMATOV
CİNSELLİK, TOPLUM ve AİLE	22	Ataman AKSÖYEK
ŞİLİ ÜNİVERSİTE YASASI	26	John WALSH
YILMAZ ONAY'IN ANNA SEGHERS ÇEVİRİLERİ ve ALMAN FAŞİZMİNİN GELİŞİMİ ÜZERİNE	29	Vecihi TİMUROĞLU
FOTOMONTAJ UĞRAŞI ve JOHN HEARTFIELD	34	Mehmet ÜNAL
"EDEBİYAT BİLİMİ" ÜZERİNE SÖYLEŞİ	39	S.ŞÖLÇÜN–Y.ONAY
"12 EYLÜL DÖNEMİNİN BİR KESİTİNİ YAZDIM"	42	Emin ÇÖLAŞAN
BATI BERLİN TÜRK KİTAP HAFTASI FİYASKO İLE SONUÇLANDI	44	Safter ÇINAR
KÜLTÜR EMPERYALİZMİ ve DOĞU ÜLKELERİNDE MÜZİK	45	Alain DANIELOU
Türkiye'nin İlk Bayan Orkestra Şefleri: ÖZDİL KARDEŞLER	49	Leyla ÖZEL
SATRANÇ	50	Emrehan HALICI
KARİKATÜR		Nezih DANYAL
FOTOĞRAF		İbrahim AKYÜREK
KAPAKTAKİ FOTOĞRAF (Yeni Fotoğraf 1980 Türk Fotoğraf Yıllığından)		Sami GÜNER

Sahibi: **Ali Naki ÖNER** • Genel Yayın Yönetmeni: **Varlık ÖZMENEK** • Genel Yayın Danışmanı: **Güney GÖNENÇ** • Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: **Cemil TURAN** • Yazışma Adresi: Yüksel Cad. 9/13, Kızılay - Ankara, Tel: 183826 • Posta Çeki No. 12526 1 • İstanbul Bürosu: **Dikna S. ERDEN**, Molla Fenari Sk. Nadir Han, Kat.5, Cağaloğlu, Tel: 520 54 20 • İzmir Temsilcisi: **Taner ÜNLÜ**, Tıbaş İşhanı 5/506, Konak, Tel: 148608 • İsveç Temsilcisi: **Gürhan UÇKAN** Box: 38045, 10064 Stockholm • Grafik Düzenleme: **Teknik Büro** • Dizgi: **TEMPO**, 18 34 65 • Film: **Repromat** • Baskı: **Daily News** • Dağıtım: **Yetkin** • Abone: Avrupa yıllık **25** ABD ve Avustralya (uçakla yıllık) 60 ve 70 DM. • İlan Koşulları: Arka kapak 70.000, kapak içi 60.000, iç sayfalar: tam 30.000, üçte iki 20.000, yarım 15.000, çeyrek 10.000 TL

Köy Enstitülerinin kurucusu büyük eğitimcimiz İsmail Hakkı Tonguç 1897 yılında Silistre'nin bir köyünde doğdu. 1918'de İstanbul Öğretmen Okulu'nu bitirdi. Okulun en iyi dereceli 20 mezunu arasında eğitimbilim öğrenimi görmek üzere Almanya'ya gönderildi. Sevr Antlaşmasının imzalanması üzerine eğitimini yarıda bırakarak Türkiye'ye dönmek zorunda kaldı. Çeşitli öğretmen okullarında öğretmenlik yaptı. Bu arada yeniden Almanya'ya giderek öğrenimini sürdürdü. 1935 yılında İlköğretim Genel Müdürlüğüne getirildi. Çok ciddi incelemelerden sonra 1936'da askerde başarılı olmuş gençleri köy öğretmeni olarak yetiştirmek üzere bir "eğitmen kursu" açtı. 1937'de Eskişehir - Çifteler'de ve İzmir - Kızılçullu'da iki köy öğretmen okulu açıldı. Bu "deneme okulları" faaliyet gösterirken Köy Enstitüleri Yasası hazırlandı, Yasa 17 Nisan 1940 günü kabul edildi. Köy enstitülerinin sayısı beş yıl içinde 20'ye çıkarıldı.

Tonguç 1946'da Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer tarafından görevinden alındı, Atatürk Lisesi resim - iş öğretmenliğine verildi, 1950'de de Tevfik İleri'nin Milli Eğitim Bakanlığı döneminde bakanlık emrine alındı. Bu işlem 1954'te Danıştay'ca bozuldu. Tonguç 1956'da emekli oldu, 23 Haziran 1960'da ölümüne kadar eğitimle ilgili araştırmalar ve incelemeler yaptı.

Ardında özgün Köy Enstitüleri deneyimini, zengin bir ulusal eğitim birikimini, Enstitü'lerden yetişmiş sayısız yazar ve sanatçıyı bırakıp giden Tonguç Baba'yı ölümünün 24 üncü yıldönümünde saygıyla anıyor, okumanın erdemine yürekten bağlı bu büyük insanın, bu aydınlık savaşçısının "kitap"ı ve "okuma"yı savunduğu Danıştay dilekçesini bir belge olarak okurlarımıza sunuyoruz.

TONGUÇ AYDINLIĞI SAVUNUYOR

■ İsmail Hakkı TONGUÇ

Tonguç'un arşivinden alınan bu yazı ilk kez İmece dergisinin 74. sayısında (1967) yayınlanmıştır.

1943 yılında İlk Öğretim Genel Müdürü bulunduğum sırada Hasanoğlan Köy Enstitüsü öğretmenlerinden Tarımbaşı İzzet Palamar'a hediye ettiğim "Fontamara" adlı kitap yüzünden suçlandırılmak istenildiğimi Bakanlık Disiplin Komisyonunun 5.4.1950 tarih ve 24 sayılı kararını okuyunca anladım.

Adı geçen komisyon kararında "Bu olayda adli bakımdan işlem yapılmasını gerektirebilecek bir cihet görmemekte", yalnız disiplin bakımından bir karar ittihazı için 788 sayılı kanunun 53 üncü maddesi gereğince evrakı Danıştaya göndermeyi uygun gördüğünü açıklamaktadır.

Bu durum karşısında savunmamı, İlk Öğretim Genel Müdürlüğünün teklifinde geçen "adli bir suç işlememekle beraber bir öğretmene hediye edeceği kitabı seçmek hususunda gereken titizliği göstermediği ve böyle bir kitabın Enstitü çevresinde yapabileceği menfi tesiri göz önünde bulundurmadığı ve binnetice bu kitabı iyi niyetle vermediği" yolundaki hükmü nazarı itibara alarak yapmak zorunda kalacağım. Yalnız bu mesele sadece şahsımı ilgilendiren bir iş olmadığı, kitap gibi kutsal değere karşı gösterilen bir tepkiyi ifade ettiği ve hiçbir suretle tahrif edilemeyecek yazılı vesika mahiyetinde bulunan kitabın bile günlük bayağı politika uğruna nasıl alet edilmek istenildiğini gösteren bir olay olduğu için savunmam sırasında bunun sebeplerini de anlatmaya çalışacağım. Şöyle ki:

I. "Fontamara" adlı kitabın yazarı, faşizm idaresi devresinde İtalyan köylüsünün feci durumunu ve bilhassa bu idareden köylülerin çektiklerini roman şeklinde anlatmakta, roman tekniğinin icabı olarak eserinde geçen köylü, şehirli, memur... vs. tiplerini kendi seviyelerine, zihniyetlerine göre konuşturarak faşizm leyhtarlığı olan ana fikrini usta bir sanatkâr sıfatı ile anlatmaktadır. Fontamara bu bakımdan başarı kazanmış, ebedi değer taşıyan bir kitap olduğu için birçok kültürlü milletlerin dillerine tercüme edilmiştir. Bilim ve edebiyat eserlerine karşı pek titiz davranan milletler bu eseri tehlikeli bulsalardı veya sanat bakımından değersiz addetselerdi, kendi dillerine asla çevirmezlerdi.

II. Fontamara adlı kitabın değeri Milli Eğitim Bakanlığımızca da takdir edilmiş olacak ki, bu Bakanlığın en selâhiyetli organı olan Talim ve Terbiye Dairesinin 14.8.1945 tarih ve 2/1789 sayılı kararına dayanılarak Bakanlıkça satın alınmış, bütün yurttaşların faydalanabilmeleri düşüncesi ile genel kitaplıklara gönderilmiştir. Türkiye'de mevcut ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı her kitaplığın demirbaş defterinde bu kitabın adı yazılıdır. Eser okuyucuların emirlerine amade bulundurulmaktadır. Tarafımdan bir öğretmene hediye edilen kitap işte budur. Aynı Bakanlığın muhtelif dairelerinde vazifeli bulunan ve bu kitabın etrafa yayılmasında rol almış olan memurlardan bir tanesinin bunu bir öğretmene hediye ettiği için suçlandırılmaya kalkışılması işin içinde nasıl kötü bir niyetin gizli bulunduğunu açıkça göstermektedir.

III. İlk Öğretim Genel Müdürlüğünde bulunduğum yıllarda (1936 - 1946), memleket içinde yaptığım tetkik ve teftiş gezilerinde vazifesinde olağanüstü başarı gösterdiğine iş başında şahit olduğum öğretmenleri teşvik ve taltif maksadı ile onlara yanımda bulunan kitaplardan bazılarını verirdim. Bu gibi öğretmenlere bazen de daireye herhangi bir iş için geldikleri sırada yine aynı maksatla kitaplar hediye ederdim. Bunu onları başka türlü taltif imkânını bulamadığım ve öğretmen olmaları dolayısı ile değerli kitaplardan hoşlandıkları için yapardım. Hareketimin günün birinde Milli Eğitim Bakanlığı gibi kitap yaymak ve okutmak vazifesi ile mükellef bir Bakanlığın, velev ki bir tek Genel Müdürü tarafından suç telâkki edilebileceği hiç aklımdan geçmezdi. Talebelik zamanımdan itibaren gerek memleket içinde gerek dış memleketlerde kendilerinden feyz aldığım öğretmenlerimden bu örneği, yani başarılı kimselere kitap hediye etme misâlini öğrenmiştim.

Büyük eğitimcimiz, aydınlık savaşçısı Tonguç Baba'yı ölümünün 24'üncü yılında saygıyla anıyoruz.

IV. Öğretmenlere hediye ettiğim kitapların başına birkaç cümle yazarak onları bu suretle işlerine daha çok bağlamayı memleket hesabına bir kazanç telâkki ettiğim için köyleri iyi tanıyan ve tarım işlerinde büyük başarılar gösteren öğretmen İzzet Palamar'a verdiğim kitaba da iyi niyetle bazı cümleler yazmıştım. O sözlerim ve kitabın mahiyeti hakkında yukarıda belirtilen hususlar tahrif edilerek bu işi kötü niyetle yaptığım ileri sürülmekte bu yüzden hakkımda disiplin bakımından bir karar ittihazı istenilmektedir. Şimdi bunun sebeplerine geçiyorum:

Duyduğuma göre Fontamara adlı kitabı öğretmen İzzet Palamar'ın Enstitüde bulunan hususi odasındaki kilitli dolabını kırarak çalan ve eski Maraş Milletvekili Emin Soysal'a veren bir hırsız vardır. Kanaatımca bu hırsız, 1946 yılından sonra Eğitim Bakanlığı yapmış olan Reşat Şemsettin Sirer, Tahsin Banguoğlu ve Emin Soysal hesabına onların muvafakatı ile iş gören biridir. Köy Enstitülerinin bağlı bulunduğu İlk Öğretim Dairesinin başında bulunan Genel Müdürün bu müesseseleri kitap hırsızlarından koruması vazifesinin icabı iken bu nokta üzerinde durmayışı dikkate değer bir olaydır. Vazife telakkisi normal olan her insanın her şeyden önce bu olay üzerinde durarak idaresinde bulunan müesseselerin şeref ve haysiyetini koruması en tabii icablardan sayılır.

Fontamara adlı kitabı Genel Müdürün de ilgisizliği yüzünden çaldırmak sureti ile eline geçiren milletvekili, bu eserin muhtelif sayfalarından seçtiği işine yarayacak cümleleri yanyana getirerek "köylü - şehirli ayrılığı ve hükümet aleyhtarlığına dair ihtilâlci fikirler ve telkinler bulunduğu" intibaını verecek bir sözlü soru düzenleyerek bunu Büyük Millet Meclisine intikal ettirerek Milli Eğitim Bakanından cevap istiyor. Gene işittiğime göre bu düzme soru o zamanki Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu'nun evinde tertip ediliyor. Veya bunun üzerinde konuşuluyor. Bakan, Mecliste milletvekili ile beraber kararlaştırdıkları cevapları vererek hakkımda tahkikat açtırıyor. Sonunu beklemeden mevcut kanunlara aykırı olarak şahsi bir emri ile beni Talim ve Terbiye heyeti üyeliğinden ayırarak Ankara Atatürk Lisesi öğretmenliğine nakletdiyor.

Milli Eğitim Bakanlığı mevkiine kadar yükselmiş bir kimsenin değil Fontamara gibi, herhangi bir kitabın sayfalarından çıkarılarak maksadı mahsusla yanyana getirilecek cümlelerin her manaya çekilebileceğini takdir edemeyişi hüzün ve esefle karşılanacak bir keyfiyettir. Üniversite kadrosunda doçent sıfatını almış, dil bilgini geçinen Tahsin Banguoğlu'nun bunu idrak edemeyecek bir durumda olduğunu sanmıyorum. Böyle olunca nasıl maksatlı bir düşünce ile hareket ettiği kendiliğinden meydana çıkar.

Bakanlık makamına kadar getirilmiş, milletvekili sıfatını takınmış yukarıda adları açıklanan kimselerin böyle hareket etmelerinin sebeplerini de kısaca izah edecek olursam meselenin mahiyetini daha iyi aydınlatmış, hakikatın meydana çıkmasına yardım etmiş olurum.

Reşat Şemsettin Sirer ile Tahsin Banguoğlu yıllardanberi Milli Eğitim Bakanı olmak ihtirası ile yanıp tutuşan haris, anormal kitap ve fikir hürriyeti düşmanı politikacılardır. Bu tiynette olan eski bakanlar, emellerine normal ve müspet yoldan yürümekle erişemeyeceklerini kestirdikleri için başkalarını lekelemek, onların başarılı işlerini iftira ve uydurmalarla çürütmek yoluna sapmışlardır. Bu düşünce ile ellerine alarak kirletmek istedikleri işler arasında bilhassa benim İlk Öğretim Genel Müdürü bulunduğum yıllarda bütün milletin elbirliği ile gerçekleştirilen Köy Enstitüleri ve köy okulları meselesi de vardı. Onlar bu kurumları ve onların mensubu bulunan öğretmen ve öğrencilerin en iyilerini yani çok okuyan ve iyi düşünebilen, kafası işleyenleri türlü iftiralarla lekelemeye yeltenmekten asla çekinmediler. Beni onların koruyucusu sandıkları için en ağır saldırışlarını şahsıma karşı çevirdiler. Saldırışların pek çok misallerini vermek mümkündür. Burada birkaç tanesini açıklamakla yetineceğim:

1. 1946 seçimlerinden sonra kurulan Recep Peker kabinesinde Milli Eğitim Bakanı olan yukarıda karakteri kısaca belirtilen Reşat Şemsettin Sirer ile işbirliği yapamayacağımı Başbakanın Mecliste okuduğu beyannamedeki sözlerinden kestirdiğim için vazifemden ayrılmama müsaade etmesini Bakandan rica etmiştim. O, "ben meslek efkârı umumiyesi huzuruna ne yüzle çıkarım, böyle şey olmaz, beraber çalışacağız" dedi. Çok geçmeden bazı milletvekilleri ile el birliği ederek Büyük Millet Meclisinde aleyhime tertipler kurmaya çalıştığını hissettim. İlk dileğimi kendisine tekrarladım. Bu defa "kardeşim, senden Talim ve Terbiye heyeti üyesi olarak istifade edeceğiz, öğretmen olarak Bakanlıktan ayrılman uygun görülmedi, yalnız sana bir noktayı söyleyeyim: Biz meclise tavizat olarak Köy Enstitülerini bir operasyona tabi tutacağız, buna üzülmeyecek ve ses çıkarmayacaksın" dedi. Kendisine cevap olarak o zaman yeni intişar etmiş "İlk Öğretim Kavramı" adlı kitabını vermekle iktifa ettim ve "cevabım bu kitapta yazılıdır" dedim.

Ondan sonra Talim ve Terbiye Heyeti üyesi sıfatı ile Bakanlıkta çalışmaya başladım. Her türlü kitap

işleri ile ilgili meseleler bu daireden geçtiği için Milli Eğitim Bakanının kitaba karşı nasıl korkunç bir nefret duyduğunu yakınen öğrenmek bedbahtlığına maruz kaldım. Bakan Köy Enstitülerinin okuyan ve düşünen müdürlerini vazifelerinden uzaklaştırarak bunların yerine okumayan, otomat gibi hareket eden kimseleri tayin etti. Ayırdıkları müdürler hakkında en kötü şeyleri uydurarak etrafa yaymaya başladı. Yüksek Köy Enstitüsünden mezun olduktan sonra diğer enstitülere tayin edilmiş olan gençleri, oralarda kitap okuma ve talebeyi buna alıştırma işine hız verdikleri için şahsi bir emirle toptan yedek subay okuluna sevkettirdi, bunları oradan çavuş olarak çıkarttı. Şifahi emirler ile Enstitülerde serbest kitap okumayı yasak etti. Köy enstitülerinden mezun olurlarken Bakanlıkça satın alınarak kendilerine verilen kitapları köylerden toplatarak Maarif dairelerinin depolarına yığdırdı. Bakanlıkça neşredilen bazı mecmuaları toplattırarak yaktırdığı veya İzmit Kâğıt fabrikasına sevkettirerek hamur haline getirttiği de söylenmektedir. Eski Maraş Milletvekili Emin Soysal'la işbirliği yaparak onu bazı Enstitülere gönderdi. Bu milletvekili de ansızın ve gece baskını şeklinde Köy Enstitülerine girerek posta paketlerini açmak sureti ile kitap veya dergileri müsadere etmeye kalkıştı. Kitap yasağını dinlemeyen veya çok kitap okuduğu okul kitaplığındaki imzalarından anlaşılan öğretmenleri Bakanlık emrine aldı veya yerlerini ve işlerini değiştirerek çoluk çocukları ile birlikte aylarca süründürdü.

2. Reşat Şemsettin'den sonra gelen, onunla işbirliği yapan eski Milli Eğitim Bakanlarından Tahsin Banguoğlu da aynı yolu tuttu ve haksızca yapılmış işlerin hiçbirini düzeltmeye yanaşmadı. Hem dünya hem de Türkiye maarif tarihinde eşi bulunmayan bir terör havası yaratarak okuyan, düşünen öğretmenlerin ekmeği, işi, şerefi ile canı istediği gibi oynadı. Şahsi isteklerine göre hareket etmeleri için Talim ve Terbiye Heyeti, Maarif Şurası üyeleri üzerinde korkunç şekilde baskı yaptı.

Adları açıklanan bakanların bu gibi yanlış ve kanunsuz işlerine göz yummadığım, resmi toplantılarda vazifem icabı olarak fikirlerimi açıkça söylemekten çekinmediğim için onlar beni meslek efkârı umumiyesi nazarında lekeli göstermek yoluna saptılar. Bu isteklerini gerçekleştirmek için eski Maraş Milletvekili Emin Soysal'ı bir alet olarak kullandılar, onun vasıtası ile beraberce hazırladıklarını duyduğum soru takrirlerini Büyük Millet Meclisine intikal ettirerek efkârı umumiyeyi aleyhime çevirmeye kalkıştılar. Bu maksatla türlü iftiralar icad ettiler ve bu işte Köy Enstitüsü talebesinden bir kısmını kullanmaktan bile çekinmediler.

3. Emin Soysal'ın niçin bunlara alet olduğunu da kısaca anlatmam lâzım geliyor: Soysal, Ankara'da İlk Öğretim Müfettişi iken 1937 yılında İzmir'de açılan Kızılçullu Köy Enstitüsü müdürlüğüne tayin edilmişti. Bu müessesede 1942 yılına kadar çalıştı ve bazı başarılar da gösterdi. Aynı yılın Ağustos ayı içinde Bakanlıkça yaptırılan teftiş ve tahkik sonunda Disiplin Kurulu kararı ile üzerinden müdürlüğü alınarak Bursa Kız Öğretmen Okulu Müdürlüğüne nakledildi. Teftiş ve tahkikler devam ederken bunların durdurulması için İlk Öğretim Genel Müdürlüğüne müteaddit müracaatlarda bulunarak, benim kendisini korumamı ve İzmir'de bıraktırmamı istedi. Bu isteği yerine getirilmediği ve evrakı Memurin Muhakemat Kanununa tevfikan Vilâyet İdare Heyetine tevdi edildiği ve lüzumu muhakemesine karar verildiği için bunları benden bilerek intikam almaya kalkmıştır. 1946 seçimlerinde Maraş'tan milletvekili seçilmesini buna fırsat bildi ve o kutsi vazifeyi şahsi, kinci emellerini tahakkuk ettirmek hesabına kullanmaya başladı. Yukarıda adları açıklanan eski Milli Eğitim Bakanlarının bilgileri içinde Köy Enstitüsü öğrencilerini ikiye ayırarak birbiri aleyhine ve intikam almak istediği eski Enstitü müdürlerine karşı kışkırtmaya, elde ettiği çocuklar vasıtası ile şuna buna iftiralar uydurmaya kalkmıştı. Fontamara adlı kitap hikayesi de işte bu nevi iftiralardan birini teşkil eder.

4. Bu kitabın bir öğretmene hediye edilmesini suç telakki etmeyerek sadece kitabı seçmek hususunda gereken titizliği göstermediğim ve böyle bir kitabın Enstitü çevresinde yapabileceği menfi tesiri göz önünde bulundurmadığım ve binnetice iyi niyetle vermediğim tarzında İlk Öğretim Genel Müdürlüğü tarafından Bakanlık Disiplin Kuruluna bildirilen hususlar, Bakan tarafından Genel Müdür Yunus Kazım Köni'ye verilmiş emir ve direktiflerden ibarettir. O genel Müdür ki, yukarıda mahiyetini belirttiğim kanunlara aykırı bütün işlerde eski bakanların emirlerini körü körüne tatbik etmiştir. Yunus Kazım Köni bir tesadüf eseri olarak kitabı hediye ettiğim yılda Hasanoğlan Köy Enstitüsünün Yüksek kısmında Talim ve Terbiye heyeti üyeliğine ilaveten öğretmen bulunuyordu. 1943'den 1946'ya kadar süren bu öğretmenliği sırasında bu eserin muhitinde menfi tesir yaptığına dair gerek benimle gerekse diğer ilgililerle hiç konuşmamış, fazla olarak bu gibi kitapları öğrencilerine tavsiye ederek aldırmış, onları okuyan ve kendisine müracaat eden talebeye, bunların değerini metinlerini tefsir ede ede anlatmış bir kimsedir. Yüksek Köy Enstitüsünde verdiği Sosyoloji dersinin mahiyeti de böyle yapmasını icap ettirmekte idi. Genel Müdür bulunduğum yıllarda kendisi ile aramızda en ufak bir fikir ayrılığına şahit olmadım.

Hulasa hükümetçe bu kitap hakkında hiçbir muamele yapılmadığına ve her vatandaş bu eseri serbestçe satın alarak okuyabildiğine göre benim hediye edeceğim kitabı seçmek hususunda bir hata işlediğime en ufak bir delil bulunamaz sanırım. Benim kitap hediye ettiğim Hasanoğlan Köy Enstitüsünde vazifeli öğretmenler içinde İzzet Palamar'dan başka aynı kitabı kendi kendilerine satın alarak okuyanlar da vardır. Başarısından dolayı hediye olarak kitap alanı bu gibilerin içinden ayırarak o meslekdaşa haksızlık etmek hiçbir vicdanın kabul edemeyeceği bir olaydır. Halbuki İzzat Palamar'ı bu yüzden vazifesinden ayırmışlar ve bir sürgün gibi en ıssız, yolsuz dağ köyüne öğretmen yapmışlardır.

Bir Genel Müdürün iyi niyetle, başarılı bir öğretmene tamamen şahsi mahiyette kitap hediye etmesi Memurin Kanununda yazılı inzibati kayıtların hiçbirine temas etmemektedir. Kitabın muhtelif yerlerinden alınarak yanyana getirilen cümlelerden çıkarılan mana kötü niyetle girişilen bir iftiradan ibarettir. Kitap hediye etme gibi insanî duygulara dayanan müsbet ve iyi bir hareketin ceza mevzuu sayılacağına dair kanunlarımızda bir hüküm bulunmamaktadır. Savunmam sırasında açıkladığım hususlar en yüksek adalet cihazı olan Danıştayın sayın üyelerini hakikata kavuşturmak maksadı ile yalnız burada bahis konusu edebileceğim işlerdir. Otuz yıldanberi emek harcadığım öğretmenlik mesleğinin şerefini korumak için bunları yazmayı bir vazife borcu bildim. Mesleğim ile ilgili düşünce ve görüşlerim sayısı onu bulan ve hepsi neşredilmiş olan kitaplarımda yazılıdır. Politikacıların oynayacakları menfi rolleri göz önünde tutarak objektif bir tarzda yazdığım "Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy" adlı 670 sayfalık kitabımda eğitim meselelerine ait ana görüşlerimin hepsi yazılıdır.

Adalet ölçülerinden ayrılmayacaklarına güvendiğim sayın Danıştay üyelerinin verecekleri kararı vicdan huzuru ile beklediğimi arzederim.

28 Haziran 1950

Eski İlk Öğretim Genel Müdürü
Ankara Atatürk Lisesi Öğretmeni

Hakkı Tonguç

PAFLAGONYA'NIN EKONOMİ POLİTİĞİ ÜZERİNE BİR DENEME BAŞLANGICI

■ Oktar TÜREL

GİRİŞ

Yıllarca önce bir öğretim üyesi arkadaşım, şuna benzer bir problemi öğrencilerine ev ödevi olarak vermişti: Paflagonya Krallığının 3728' inci kuruluş yılını anma törenlerinde Fransız ahçıbaşı Michel de İshaleder'den 3728 pasta pişirmesi isteniyor. Pişirilen pasta sayısı kullanılan emek gücü ve fırın saatinin belirli bir fonksiyonu olduğuna, emek gücü ve fırın kullanımının fiyatı da verildiğine göre işçiler kaç saat çalışır, fırınlar kaç saat yakılır? Fırın sahipleri ile işçiler, toplam üründen ne kadar pay alırlar? Eğer ürünün tüm bahası, fırın sahipleri ile işçilere ödenecek paraya denk düşüyorsa, Fransız ahçıbaşı pasta pişirmeye soyunur mu? Soyunursa niçin? vs. vs...

Problemin bu son dilimindeki gizi kavradığımı bugün de söyleyemem. Neyse, niyetim benzer bir problemle uğraşmak, okurlarımı da uğraştırmak değil. Uzak bir anıyı da sadece Paflagonya'nın, zihinlerde fazla bir şey çağrıştırmayan, üzerine çok birşey bilmediğimiz bir ülkenin adını bundan sonraki satırlarda özgürce kullanmak için aktardım zaten.

Hellenistik çağla ilgilenenler, Paflagonya'nın kuzeyden ve doğudan Pontus, batıdan Bitinya, güneyden de Galatya krallıkları ile çevrili, anılan krallıklar arasına sıkışmış bir "tampon bölge" olduğunu hatırlayacaklardır.[1] Bu krallıkların hiçbirisi "yalçın kayalıkları göklere yükselen" Ilgaz'lar ve eteklerinde kalıcı bir egemenlik kuramamış. Tarihçiler de bize Paflagonya üzerine çok şey bırakmamışlar; anlaşılan o ki Paflagonya'da tarihin akışını değiştiren krallar, kumandanlar ve güzel kadınlar yaşamamış. Paflagonya'lılar ne üretir, ne yer içerlerdi, onu da bilmiyoruz desek yeri.

Bir iktisatçı için ne büyük talih ki, düşsel sayılabilecek böyle bir ülkenin ekonomi politiği için yazacaklarını kimse yanlışlayamayacak, kimse bazı satırları üstüne alınıp gücenmeyecek. Bu ülke için yapacağım varsayımların ilkçağ ekonomilerine hiç de uygun düşmediğini yekten söyleyecek titiz okurlar bana kızacak, biliyorum. Varsın bu yazının bir kusuru da anakronizm olsun diyeceğim onlara. Yirminci yüzyılda ondokuzuncu yüzyıl ekonomi politikalarını uygulayanlara kaç kişi kızıyor?

Baştan şunları kabul ediyorum: Bu yazı bağlamında Paflagonya ekonomisi üretim güçleri yeterince gelişmemiş kapitalist bir ekonomidir ve dünyaya açık'tır, yani komşu ülkelerden mal alır, onlara mal satar. Malların değişim oranları, ya da ekonomi yazınındaki deyişle göreli fiyatlar, uluslararası piyasalarda belirlenir ve bunlar Paflagonya ekonomisi için veri'dir.

Paflagonya'da üretilen ya da üretilebilecek yüzlerce malı basitlik sağlamak üzere üç kesim'de toplayalım isterseniz. Birinci kesim saban, balta, yayık, kağnı, dokuma tezgâhı, vb. ile ham ve yarı işlenmiş maddeler (bundan böyle kısaca alet-avadanlık) üretir; ikinci ve üçüncü kesimdeki mallar bunların aracılığı ile yapılır.[2] İkinci kesim, işçilerin yaşayabilmeleri için tüketmeleri zorunlu olan mallardan oluşuyor (yiyecek, giyecek, barınak, vb.), isterseniz bunları da tahıl başlığı altında toplayalım. Üçüncü kesimde Paflagonya kapitalistlerinin tükettiği mallar yer alıyor. Paflagonya'nın ormanı bol coğrafyası için bunları en iyi simgeleyen mal, tahtırevan olurdu herhalde. Ancak yazımın bundan sonraki bölümünde —yapılacak bir iki gönderme dışında— üçüncü kesimi ayrıntılı olarak ele almak gerekmiyor. Açıkçası, kapitalistlerin de yiyip giyindiğini kabul etmek, anlatının özüne zarar vermeyecek; onu daha da basitleştirecek.

Paflagonya'da işçiler kazandıklarının hepsini tahıl almak için harcıyorlar. Kapitalistler de elde ettikleri artığın belirli bir kesrini biriktiriyor ve sermaye alımında kullanıyorlar. Burada "sermaye" deyimi ile, aksini belirtmedikçe, sabit sermaye (alet ve avadanlık, hammaddeler, vb. alımında kullanılan sermaye) ile değişken sermaye (emek gücü satın alımında kullanılan sermaye)'yi birlikte kastediyorum.

Yine basitlik sağlamak üzere, yazı boyunca, üretilen malların paraya dönüştürülerek artık değerin "gerçekleştirilmesi"ndeki sorun ve uyumsuzlukları ihmal ediyorum. Emek-değer yasası ile ilgili sonu gelmez tartışmalara girmemek için uğraştığım problemleri fiziksel üretim ve fiyatlar sistemi kalıplarına dökmeye çalıştım, değerler sistemi ve değerlerin fiyatlara dönüştürülmesi ile ilgilenmedim. Bu alanda okura yardımcı olacak kaynaklar var.[3]

Kullandığım matematik araçları alışılmamış uzunlukta bir EK'de özetledim. İnanıyorum ki, Tepedelenlioğlu (1983)'nun yapıtından bu yana Bilim ve Sanat okurları matematikten korkmuyorlar. Yine de yazının daha kolay okunmasını sağlama arzusu ile esas metinde matematiğe başvurmamayı yeğledim. Dört işlemime güvenen, ya da genişletilmiş yeniden üretim şemaları ile tanışıklığı olan okur, isterse EK'i okumaktan vazgeçebilir.

PAFLAGONYA'DA GENİŞLETİLMİŞ YENİDEN ÜRETİM: TEK KESİMDE BÜYÜME

Eğer Paflagonya kapitalistlerinin elindeki artık, sadece kendi geçimleri için tükettikleri tahıl ile bir önceki dönemde tükenen ya da yıpranan sabit sermayenin yenilenmesinde kullanılsaydı, ekonomide üretim artışı söz konusu olmayacaktı. Ekonomi sadece kendini yeniden üretecekti. Alıştığımız bir başka deyişle, ekonomi büyümeyecekti. Ancak kapitalistler, artığı yukarıdaki alanlara ek olarak yeni sabit sermaye alımında da kullanıyorlarsa genişletilmiş yeniden üretim söz konusu olacaktı. Sermaye birikiminin ve ekonomik büyümenin varlığı anlamına gelen bu ikinci durum, Paflagonya ekonomisi için kuşkusuz daha anlamlı ve daha ilginçti.

Paflagonya kapitalizmi, doğuşundan bu yana çok zayıf bir birinci kesim ile ekonomik büyümesini sürdürdü, ekonomisi için gerekli alet ve avadanlığı elde ettiği tahıl "fazlası"nın ihracı ya da borçlanma yoluyla karşılayarak. Bu olgunun tarihsel nedenlerini tartışmanın yeri bu yazı değil, sadece bir durum saptaması yapıyorum burada. Ekonomik gelişmenin duralamaya dönüştüğü bir aşamada ülkenin artık alet ve avadanlık üretmesi gerektiğini ileri süren "münafıklar" ile böyle bir şeye hiç gerek olmadığını, Paflagonya'da üretilen tahılın dünya durdukça alet ve avadanlıkla değişilebileceğini savunan "uyanıklar" arasındaki görüş ayrılıkları keskinleşmeye başladı. Gelişme süreci, Paflagonya'nın tahıl bile satmadan, zengin Bitinya'nın parababalarından borçlanarak alet ve avadanlık getirmesini düşleyen "aşırı uyanıklar"ı saf dışı bıraktıysa da, bir kısım eski "münafık"ın katılmasıyla kalabalıklaşan uyanıklar platformu, ülke ekonomisini yönlendirmeye devam etti.

Alet ve avadanlık üretiminin bilgi ve beceri birikimine katkılarını, bilim ve tekniğin uluslararası ortamda serbestçe dolaşan, bedeli ödenmeden alınıveren bir mal olmadığı gerçeğini bir yana bırakalım. Şimdilik daha basit bir soru ile uğraşalım. Tek kesimli, yani sadece tahıl üreten Paflagonya ekonomisi büyüyebilir mi?

Bu soruyu uyanıklar, "Evet" diye cevapladılar. Gerçekten, Paflagonya kapitalistleri birikim yapıp sermayeye dönüştürdükçe ve üretim artık değer bırakmaya devam ettikçe, EK'deki (3) sayılı denklem uyarınca ekonomi büyüyebilir. Büyüme hızının yüksekliği, kapitalistlerin birikim oranı ve artı-değer oranı[4] ile doğru orantılı, sermayenin teknik bileşimi ile ters orantılı olarak belirleniyor.

(3) denklemi, münafıkları münafıklığa iten şeyleri de açıkça ortaya koyuyor: Eğer artan alet ve avadanlık gereğini karşılamak için tahılı gittikçe daha ucuza satmak gerekecekse, dolayısıyla denklemde yer alan değişim oranı büyüyecekse, hem artı-değer oranı düşecek, hem de sermayenin teknik bileşimi yükselecek. Yani giderek büyüme hızı düşecek, işsizlik artacak.

Bu tehlikeye karşı ne yapılabilirdi? Yakından incelendiğinde, (3) denklemi bunun ipuçlarını veriyor: Kapitalistlerin birikim oranlarının artması, emek gücünün verimliliğinin artırılması, çalışanların yaşam düzeyinin geriletilmesi. Bu değişimlerin tek tek, ya da birlikte gerçekleştirilmesi büyüme hızını artırabilirdi.

Münafıklar, Paflagonya kapitalistlerinin ilk iki çareye başvuracaklarından umutlu değildiler; kapitalistlerin birikim oranının düşüklüğünden, artık değerin (inceleme dışı bıraktığımız) tahtırevanlar alımında çarçur edildiğinden yakınıp duruyorlardı. Kaldı ki, sabit sermaye cihazlanmasını artırmadan emek verimliliğini yükseltmenin de sınırları vardı onlara göre. Münafıkların kaygısı, çözümün çalışanların yaşam standartlarının geriletilmesinde aranmasıydı. Paflagonya kapitalistlerinin hep bu arayış içinde olduklarına örnekler gösteriyorlardı. Onlara göre çıkış yolu alet-avadanlık üretimini geliştirmekten, Paflagonya ekonomisini tek bacak üzerinde yürütme düşlerini bırakmaktan geçiyordu.

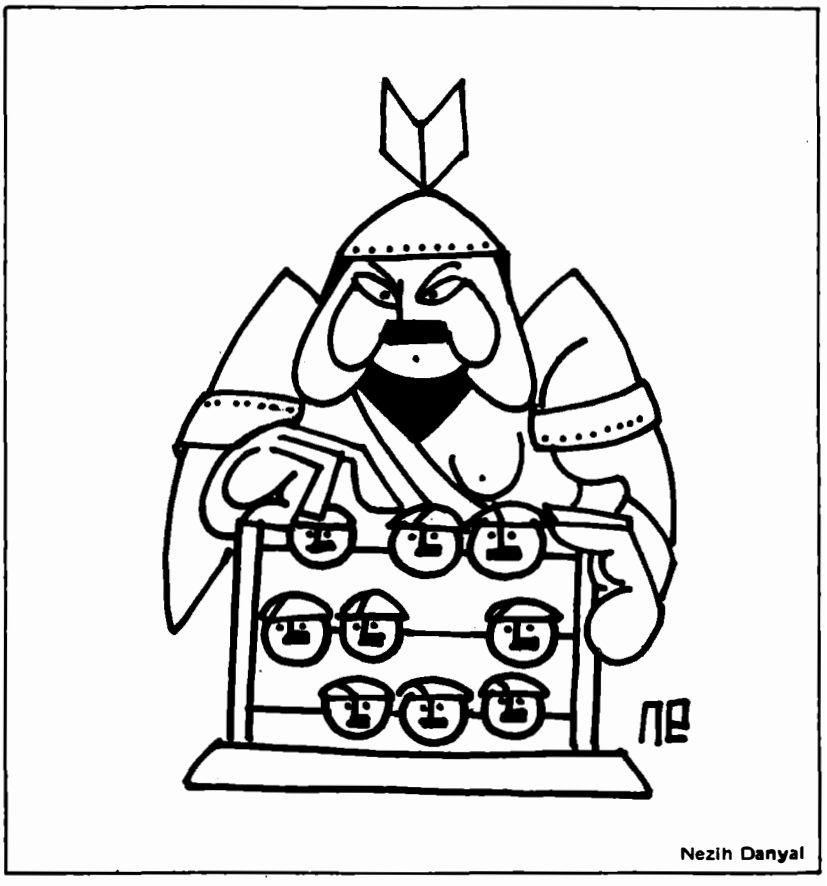

Nezih Danyal

BAŞKA BİR GELİŞME ÇİZGİSİ Mİ?

Paflagonya, kendi alet-avadanlık sanayilerini kurmaya yönelse idi, dengeli büyüme yolunun temel özellikleri ne olurdu acaba?

EK'de bu soruya cevap araştırıldı. Eğer iki kesim mallarının değişim oranları uluslararası ticaretle belirleniyor ve zaman içinde değişmiyorsa birinci ve ikinci kesimlerin büyüme hızlarını veren (7) ve (9)

sayılı denklemlerin görünüşte (3) denkleminden fazla bir farkı yok. Ancak, ülke içindeki değişim oranlarının uluslararası mal piyasalarındaki gelişmelere paralel olarak zaman içinde yükselişi, alet-avadanlık sanayilerinin büyüme hızını artırıcı bir etki yapıyor. Tahıl için bu etki ters yönlü.

Alet-avadanlık sanayilerinin büyüme hızını zaman içinde yükselten etkiler, değişim oranları aynı kalsa da ortaya çıkabilir, bu kez teknolojik gelişme dolayısıyla. Alet-avadanlık kesiminde teknolojik gelişme var, tahıl kesiminde yoksa; ya da aynı sonucu vermek üzere birinci kesimdeki teknolojik gelişme hızı ikinci kesimdekine göre yüksek ise büyüme hızı zaman içinde artacaktır. Bu da (11) sayılı denklemden okunabilenler arasında. Böyle bir durumun gerçekleşebilmesi için teknolojik gelişme sonrasında üretim araçları kullanım gereğinde ortaya çıkacak artışın görece düşük, emek gücünden tasarrufun görece yüksek olması yetiyor.

Burası önemli, çünkü birinci kesimin büyüme hızı zaman içinde yükselme eğilimi gösterecekse, istikrarlı büyüme için tahıl üreten kapitalistlerin de bu tempoya ayak uydurabilecek şekilde birikim oranlarını artırmaları gerekecek (artı-değer oranı ve sermayenin ikinci kesimdeki teknik bileşimi veri ise). İşte münafıklar, bu noktaya parmak basarak, Paflagonya kapitalistlerinin alet-avadanlık sanayilerinin kurulmasındaki isteksizliklerini yorumladılar. Onlara göre, tahtırevan düşkünü Paflagonya kapitalistlerinin birikim oranlarını artırmaya ne gönülleri ne de mecalleri vardı. Yıllardır büyüme ve gelişme sözcüklerini ağızlarına almayışları bundandı. Hep Paflagonya Kraliyet Darphanesi'nin bastığı kaime'lerin karşılığı var mı yok mu, onunla ilgilendiler. (3) sayılı denklemin tek kesimli dünyası ile yetindiler ve kendileri gibi düşünmeyenleri de "münafık" olarak adlandırdılar. Münafıkların dediği hiçbir şeyin seçenek oluşturmadığını, buna karşılık kendilerini destekleyen uyanıkların her dediklerinin seçenek ve başlıbaşına deha eseri olduğunu ortalığa yaydılar (eğer öyle yaptılarsa Tanrı taksiratlarını affetsin).

Soy ağacı 19. yüzyıl İngiliz Luddite'larına uzandığı söylenen bir kısım uyanık, Paflagonya kapitalistlerini bu eleştirilerin yükünden kurtaracak bir tez aradılar ve bulduldar da. Alet ve avadanlık kesimini geliştirmek iyiydi hoştu ama, ya işsizlik? Tahıl üretimi emek- yoğundu, alet- avadanlık üretimi ise sabit sermaye- yoğun. Hele alet-avadanlık üretiminde görece hızlı olan teknolojik değişme... Peki, teknolojik işsizliğe yol açmaz mıydı bu?

Bu tezin hangi koşullarda geçerli olduğunu (12) sayılı eşitsizlik aydınlatıyor: Büyüme hızı teknik gelişmenin yol açacağı emek tasarruf oranından azsa, evet, teknolojik işsizlik beklenebilir. Sağduyuya aykırı düşmeyen bir sonuç, yavaş tempoda büyüyen bir ekonominin işbulma sorununu çözmesi beklenebilir mi?

Nezih Danyal

DEĞER AKTARIMI SORUNU

Diyelim ki alet-avadanlık, vasıflı emek gücüne sahip komşu ülke Bitinya'da, tahıl da Paflagonya'da üretiliyor; vasıflı emek gücünün yeniden üretimi için gereken tahıl miktarı vasıfsız emek gücü için gerekene kıyasla daha fazla ve teknolojik gelişme birinci kesimde gerçekleşiyor (ya da bu kesimde görece hızlı).

Malların değeri, içerdikleri dolaylı ve dolaysız emek günü ile ölçüldüğü ve ölçü birimi olarak vasıfsız emek zamanı kullanıldığı takdirde, değerler arasındaki oranın nasıl açıklanacağı (15) sayılı denklemle veriliyor. Bu denklemde alet ve avadanlığın tahıla göre değerinin, tahıl üretiminin gerektirdiği sabit ve değişken sermaye ile aynı, alet ve avadanlık üretiminin gerektirdiği sabit ve değişken sermaye ile ters yönde ilişkili olduğu görülüyor.

Alet-avadanlık kesimindeki teknolojik gelişme değer oranlarını nasıl etkiler? (16) sayılı eşitsizliğe göre şöyle: Eğer emek gücü başına net verimlilik, teknolojik gelişme sonrasında artıyorsa, alet ve avadanlığın değeri tahıla göre azalacak. Ülkeler arasındaki mal değişimi değerler oranına göre yapılsa idi, fiyatların bu azalmayı yansıtması beklenirdi. Oysa Paflagonya dış ticaret istatistiklerinin gösterdiği gibi alet-avadanlığın fiyatı tahılınkine göre azalmıyor, giderek artıyor ise, bundan Paflagonya'nın ürettiği değerin bir kısmını dış ticaret yolu ile dış ülkelere aktardığını söyleyebiliriz. Paflagonya'lılar iradeleriyle dışa değer aktarmayı seçmişlerse buna kim ne karışır?

Karşı tezleri de üretmek zor değil. Aslında vasıflı emek gücünün ye-

niden üretimi için gerekli geçimlik mallar paketi zaman içinde çeşitleniyor ve miktarca kabarıyorsa, giderek bu soy emek gücünün üretimi için alet ve avadanlık da gerekiyorsa, alet-avadanlığın tahıla göre değeri, azalmak şöyle dursun, artabilir de. Dolayısıyla uluslararası mal değişimi göründüğü gibi eşitsiz olmayabilir. Bu tezler geçerli midir, yoksa şeytanın Bitinya'daki yüksek yaşam standartlarının savunusuna dönük avukatlığı mıdır?

Paflagonya ekonomisini yönetenler için bu türden incelmiş-yontulmuş görüşler, uyanıklığın bu kerteye erişmişi gerekli değil. Paflagonya kendini besliyor, komşularını da besliyor, alıp satıyor, malını malla değişerek yurt içinde üretemediği (münafıklara göre **üretmediği**) alet ve avadanlıkları, eh, az bir miktarda olsa da sağlıyor. Ne kadar güzel ve heyecan verici, değil mi?

SONUÇ

Paflagonya ekonomi politiğinin yukarıda ele aldığım birkaç soruna ve münafık/uyanık ikilemine indirgenemeyecek kadar karmaşık olduğunun farkındayım. Ben bu yazıda sorunların alabildiğine yüzeye çıkmışlarına değindim sadece. Ve şimdi de yazımı noktalamak üzereyim.

Ne tedirgin edici bir şey, her yazıya "sonuç" başlığını taşıyan ya da aynı işlevi gören birkaç satırı eklemenin adet olması. Bazı yazılar "açık uçlu" olsa ne iyi olurdu, bir noktalı virgül sonrasına yeni yeni şeyler öğrendikçe ekleyebilirdik. Örneğin, ben Paflagonya ekonomisini öğrendikçe bu yazıyı sürdürürdüm. Sözgelimi Paflagonya hazinesinin nasıl yönetildiğini, Paflagonya ile BPPB (Bitinya Parababaları Parasal Birliği) arasındaki ilişkileri irdelerdim. Ama bu konulara şimdilik yabancı gibi duruyorum.

Kimbilir, Paflagonya'lıların ülkelerinde olanı bitenleri kavrayışları da böyle oldu belki. Başlangıçta benim bildiğim kadarını biliyorlardı herhalde. Her yeni günle gözlemleri, bilgileri, olayları çözümleme güçleri arttı. Ve sanıyorum ki, en sonunda bütün'ü, malı malla değişmenin ardında yatanı algıladılar; uzun ve acılı bir süreçten geçerek. Ne yapalım, insanoğlunun görünüşten yola çıkıp öze varması o kadar kolay olmuyor.

EK

SİMGELER

- X: Birinci kesimde (üretim malları, ya da alet ve avadanlık) fiziksel üretim miktarı
- Y: İkinci kesimde (tüketim malları, ya da kısaca tahıl) fiziksel üretim miktarı
- a_1: Birinci kesimde birim miktarda üretim yapılabilmesi için kullanılması gereken alet ve avadanlık miktarı (teknik gelişme sonrasında A_1)
- a_2: İkinci kesimde birim miktarda üretim yapılabilmesi için kullanılması gereken alet ve avadanlık miktarı
- b_1: Birinci kesimde birim üretim için harcanması gereken (dolaysız) emek zamanı, işgünü olarak (teknik gelişme sonrasında B_1)
- b_2: İkinci kesimde birim üretim için harcanması gereken (dolaysız) emek zamanı, işgünü olarak
- w: Paflagonya'da bir günlük emek gücünün yeniden üretimi için gerekli tüketim malı miktarı
- W: Paflagonya'nın gelişmiş komşusu Bitinya'da bir günlük emek gücünün yeniden üretimi için gerekli tüketim malı miktarı
- p_1: Alet ve avadanlık fiyatları
- p_2: Tahıl fiyatları
- $T(=p_1/p_2)$: Alet ve avadanlıkların tahıl cinsinden bahası, yani iki kesim mallarının değişim oranı.
- s_1: Birinci kesim kapitalistlerine giden artığın parasal değeri
- s_2: İkinci kesim kapitalistlerine giden artığın parasal değeri
- m_1: Birinci kesim kapitalistlerinin birikim oranı, yani artığı ne ölçüde sermayeye dönüştürdüklerinin ölçüsü
- m_2: İkinci kesim kapitalistlerinin birikim oranı
- u_1: Alet ve avadanlığın değeri (içerdiği emek gücü zamanı cinsinden)
- u_2: Tahılın değeri (içerdiği emek gücü zamanı cinsinden)
- g_1: Birinci kesimde üretimdeki fiziksel artış oranı, başka bir deyişle birinci kesimde büyüme hızı.
- g_2: İkinci kesimde üretimdeki fiziksel artış oranı, yani ikinci kesimde büyüme hızı.

TEK KESİMLİ PAFLAGONYA EKONOMİSİNDE BÜYÜME

İkinci kesimde mal akımlarının parasal dengesi

$$p_2Y = p_1a_2Y + p_2wb_2Y + s_2 \qquad (1)$$

denklemi ile verilecektir. Paflagonya ekonomisi alet ve avadanlık üretmediği takdirde a_2Y miktarındaki alet ve avadanlık, değişim yolu ile sağlanacaktır. $p_1/p_2 = T$ tanım eşitliği, (1) de yerine konulursa

$$p_2Y = p_2Ta_2Y + p_2wb_2Y + s_2,$$

$$s_2 = p_2Y(1 - Ta_2 - wb_2) \qquad (2)$$

elde edilir.

Paflagonya kapitalistleri, artığın m_2s_2 kadarını sermaye alımında kullandıkları takdirde, ek sabit sermaye alımına yönelecek kısım

$$m_2p_2Y(1 - Ta_2 - wb_2) \cdot \frac{p_1a_2Y}{p_1a_2Y + p_2wb_2Y}$$

ya da

$$m_2p_2Y(1 - Ta_2 - wb_2) \cdot \frac{1}{1 + (wb_2/Ta_2)}$$

olacaktır. Bunu başlangıçtaki sabit sermaye kullanımı olan p_2Ta_2Y'ye bölersek tek kesimli ekonominin büyüme hızını elde ederiz:

$$g_2 = m_2 \cdot \frac{1 - Ta_2 - wb_2}{Ta_2} \cdot \frac{1}{1 + (wb_2/Ta_2)}$$

$$g_2 = m_2 \cdot \frac{1 - Ta_2 - wb_2}{wb_2} \cdot \frac{1}{1 + (Ta_2/wb_2)} \qquad (3)$$

(3) denkleminin sağında yer alan üç çarpandan ilki, kapitalistlerin birikim oranı olarak tanımlanmıştı. İkincisi ise birim üretimden kapitaliste kalan artığın fiziksel boyutta ölçülen değişken sermayeye bölümü, kısaca fiziksel boyutta tanımlanmış artı değer oranıdır. Üçüncü çarpanda yer alan (Ta_2/wb_2) ise sermayenin teknik bileşimini, yani üretim sürecinde kullanılan sabit ve değişken sermayenin göreli konumunu gösterir.

(3) denkleminin sağında yer alan üç çarpandan son ikisi birbiri ile çarpılırsa

$$g_2 = m_2 \cdot \frac{1 - Ta_2 - wb_2}{Ta_2 + wb_2} \qquad (4)$$

bulunacaktır. (4) denkleminin sağındaki ikinci çarpan, yine fiziksel büyüklüklerle tanımlanmış kâr oranını göstermektedir.

İKİ KESİMLİ MODELDE BÜYÜME

Ekonomide her iki kesimde üretim yapılıyorsa, mal akımlarının dengesi, belirli bir dönem için

$$p_1X = p_1a_1X + p_2wb_1X + s_1 \qquad (5)$$

$$p_2Y = p_1a_2Y + p_2wb_2Y + s_2 \qquad (6)$$

denklemleri ile yazılacaktı. Bir sonraki dönemde (teknolojik gelişme sonrasında) birinci kesimdeki kapitalistlerin yatırım amacı ile kullanabilecekleri artık

$p_1X - p_1A_1X - p_2wB_1X$, ya da

$p_1X(1 - A_1 - \frac{1}{T} \cdot wB_1)$'dir.

Bu artığın birikime yönelen kesri

$$m_1P_1X(1 - A_1 - \frac{1}{T} wB_1),$$

artığın sabit sermaye alımında kullanılacak kısmı ise

$$m_1p_1X(1 - A_1 - \frac{1}{T} wB_1) \cdot \frac{p_1A_1X}{p_1A_1X + p_2wB_1X}$$

ya da

$$m_1p_1X(1 - A_1 - \frac{1}{T} wB_1) \cdot \frac{1}{1 + (wB_1/TA_1)}$$

dir.

Dolayısıyla, birinci kesimin büyüme oranı

$$g_1 = m_1 \cdot \frac{1 - A_1 - \frac{1}{T} wB_1}{A_1} \cdot \frac{1}{1 + (wB_1/TA_1)}$$

$$g_1 = m_1 \cdot \frac{T - TA_1 - wB_1}{wB_1} \cdot \frac{1}{1 + (TA_1/wB_1)} \qquad (7)$$

ya da

$$g_1 = m_1 \cdot \frac{T - TA_1 - wB_1}{TA_1 + wB_1} \qquad (8)$$

(7) ve (8) denklemlerinin yorumu, (3) ve (4)'dekine benzer tarzda yapılabilir.

Bu bağıntının elde edilmesi sırasında yapılan basitleştirici varsayım, birinci kesim kapitalistlerinin elde ettikleri artığı birinci kesime, ikinci kesim kapitalistlerinin de ikinci kesime yatırdıklarıdır.

İkinci kesim için yapılacak hesap, (3) ve (4)'deki sonucu verecektir:

$$g_2 = m_2 \cdot \frac{1 - Ta_2 - wb_2}{wb_2} \cdot \frac{1}{1 + (Ta_2/wb_2)}$$

$$= m_2 \cdot \frac{1 - Ta_2 - wb_2}{Ta_2 + wb_2} \qquad (9)$$

İki kesimin eşit hızda geliştiği büyüme, ancak ikinci kesim kapitalistlerinin kendi birikim oranları m_2'yi (g_1 ile g_2'yi eşleştirecek biçimde) uyumlaştırmaları ile sözkonusu olur. Aksi halde büyümenin istikrarsız bir çizgi izleyeceği biliniyor.

TEKNOLOJİK GELİŞME, BÜYÜME HIZI VE İSTİHDAM

Birinci kesimdeki büyüme hızı, teknolojik gelişmenin varlığı durumunda teknolojik gelişmenin bulunmadığı durumda ulaşılacak olanı aşabilir mi? Hangi koşullarda?

Eğer birinci sektördeki kapitalistlerin birikim oranı sabit varsayılırsa, bunun için

$$\frac{T - TA_1 - wB_1}{TA_1 + wB_1} > \frac{T - Ta_1 - wb_1}{Ta_1 + wb_1} \qquad (10)$$

olması gerekir. (10) eşitsizliği, işlemler sonrasında

$$\frac{A_1 - a_1}{b_1 - B_1} < \frac{w}{T} \qquad (11)$$

eşitsizliğine dönüştürülebilir. (11) eşitsizliği, üretim araçları kullanım gereğindeki artış görece düşük emek gücünden tasarruf görece yüksek ise, büyüme hızının teknolojik gelişme sonrasında artacağını gösterir. Emekçilerin tüketim kalıpları (w) ve malların değişim oranları (T) değişmemek kaydı ile.

Böyle bir gelişmenin teknolojik işsizliğe yol açması

$$b_1X_1 > B_1X_1(1 + g_1),$$

$$g_1 < \frac{b_1 - B_1}{B_1} \qquad (12)$$

durumunda söz konusu olabilir, yani büyüme hızı emekgücünden yapılacak tasarruf oranından küçükse.

DEĞER AKTARIMI SORUNU

Eğer alet ve avadanlık, vasıflı emeğe sahip Bitinya'da, tahıllar da Paflagonya'da üretiliyorsa, anılan malların değeri, sırasıyla

$$u_1 = a_1u_1 + \frac{W}{w} \cdot b_1 \qquad (13)$$

$$u_2 = a_2u_1 + b_2 \qquad (14)$$

ve değer oranları ise, işlemlerden sonra

$$\frac{u_1}{u_2} = \frac{1}{a_2 + (b_2w/b_1W)(1 - a_1)} \qquad (15)$$

olarak bulunacaktır. Burada örtük olarak varsayılan şey, bir vasıflı emek günü değerinin W/w vasıfsız emek günü değerine eşit olduğudur. Daha önce varsayıldığı gibi teknik gelişme sadece birinci kesimde gerçekleşiyor olsun. Değerler oranı (u_1/u_2) nin azalması için, w ve W sabit tutulduğunda

$$\frac{1 - A_1}{B_1} > \frac{1 - a_1}{b_1} \qquad (16)$$

olması gerekir. Başka bir deyişle, emek gücü başına net verimlilik teknolojik gelişme sonrasında artıyorsa, alet ve avadanlığın tahıla göre değerinin azalması gerekirdi. Eğer $T(=p_1/p_2)$ ile gösterilen değişim oranları bu azalmayı yansıtmıyor, aksine sabit kalıyor ya da artıyorsa Paflagonya dış ticaret yolu ile ülke dışına değer aktarmaktadır.[6]

NOTLAR

1- Örneğin, bkz. Cary (1972, sh.96 ve 214)

2- Üretim mallarının yalnızca bir üretim dönemi için kullanılacağını varsayıyorum; onun için en ilkel örnekler sıraladım. Üretim sürecinin salt mallar değil, kullanılmış ancak çalışır makinalar da üretmesi analizi karmaşıklaştırıyor, doğal olarak.

3- Örneğin, bkz. Akyüz (1980, sh.39 - 56)

4- Artı - değer oranı, EK'de fiziksel olarak tanımlanıyor, sermayenin bileşimi de öyle. Bunun için sermayenin teknik bileşimi deyimini kullandım.

5- Sanayi Devrimi'nin getirdiği teknolojik yenilikler ve ekonomik bunalım sonrasında işsiz kalan bazı küçük üretici ve emekçilerin tepkisi makinaları kırıp dökmek oldu. Bu tepki, Luddite hareketi adıyla anılıyor (O.T.).

6- Bu matematiksel ek büyük ölçüde Akyüz (1980: 59 - 84)'den yararlanılarak hazırlandı.

KAYNAKLAR

AKYÜZ, Y. (1980), Sermaye - Bölüşüm - Büyüme, (2. Baskı), Ankara: SBF yayını.

CARY, M. (1972), A History of the Greek World from 323 to 146 B.C., Londra: Methuen and Co.

TEPEDELENLİOĞLU, N. (1983), Kim Korkar Matematikten?, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNDE SİLAH ALIŞVERİŞİ

■ Haluk GERGER

Son on yıldır gerek Türk - Amerikan ilişkilerinde, gerek Kıbrıs konusunda, ABD'nin Türkiye'ye "askeri yardım"ı sık sık gündeme gelmekte, neredeyse Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Genellikle çatışma ilişkileri çerçevesi içinde duyulan "ambargo" sözcüğü Türk - Amerikan ilişkilerinin ayrılmaz bir parçası haline gelirken, Türkiye'nin bazı Amerikan şirketlerinin de katkısıyla kendi silah sanayiini kurmaya çalışması, Ordu Vakıfları ve Türk-Amerikan askeri ilişkilerinde ülkemizdeki nükleer silahlarla üs ve tesislerin yeniden gündeme gelmesi, iki ülke arasındaki "silah alışverişi" nin geçmişten bugüne kısa bir özetinin yararlı olabileceğini göstermektedir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminden başlarsak, iki ülke arasında imzalanan ve Amerika Birleşik Devletleri'ne "kapitülasyon" diye adlandırılan ayrıcalıklar tanıyan 1830 tarihli Ticaret Sözleşmesi'nin gizli 9. maddesi konumuz açısından önem taşımaktadır. Bu maddeye göre, Osmanlı İmparatorluğu, 1821 - 1830 Yunan Savaşı'nda yitirdiği gemilerin yerine ABD'de gemi yaptırabilecekti. Ne var ki, bir Amerikan yetkilisinin ifadesiyle, "verdiği tüm ödünlere karşılık Osmanlı Sultanı'nı biraz yatıştırmak" için Sözleşme'ye konan bu madde Amerikan Kongresi'nce reddedilmiştir[1]. Daha sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun ABD'den silah alması 1860'larda başlamıştır. Örneğin, 1869 yılının sonuna kadar İmparatorluk, ABD'den yaklaşık 1,5 milyon dolar tutarında Amerikan İç Savaşı artığı 239 000 adet tüfek satın almıştır[2]. İmparatorluk üzerinde Alman nüfuzu başlayana kadar gelişen Osmanlı - Amerikan ticaretinde de silah alımları önemli bir paya sahip olmuştur. Örneğin, 1879 yılında ABD'nin Osmanlı İmparatorluğu'na yaptığı toplam ihracatta silah ve cephane alımlarının payı %93; 1880'de ise %97 olmuştur[3]. Bu dönemde ABD yetkilileri açısından Osmanlı İmparatorluğu'na silah satmak İmparatorluk üzerinde nüfuz sahibi olmanın etkin bir aracı olarak görülmüştür. Örneğin, Osmanlı Seraskeri'nin ABD'de yeni icat edilen oynar atım yataklı tüfeklerden örnek görmek istemesi üzerine, 27 Eylül 1831'de Dışişleri Bakanı'na bir yazı gönderen İstanbul'daki Amerikan Elçisi David Porter şöyle demektedir: "...sanıyorum, bu türden silahların öbürlerine üstünlüğü konusunda kendilerini inandırabilir, bunları edinmelerini sağlayarak da her alanda söz geçirtecek duruma gelebilirim... Yukarıda ilettiğim isteğime büyük önem veriyor, sonuçlarını Birleşik Amerika'nın yüce yararlarına çevirebileceğim kesin inancıyla sözümü tutmanın sağlanmasını diliyorum."[4]

Bu arada, ilk Amerikan ambargosuyla da Trablusgarp Savaşı sırasında karşılaşılmıştır. Savaş sırasında Osmanlı Hükümeti ABD'den tüfek kundağı almak için başvuruda bulunmuştur. Amerikan Dışişleri Bakanlığı Yakındoğu Dairesi ise bu isteğe karşı çıkmış ve sonunda söz konusu satış gerçekleşmemiştir. Yakın Doğu Dairesi'nin 12 Nisan 1912 tarihli yazısında bu konuda şöyle denmektedir: "Ancak, bu türden bir eylem yasal olmakla birlikte, bu haberin Günlük Konsolosluk ve Ticaret Raporları'nda yayınlanmasını ve bu yoldan "dostça olmayan tarafsızlık" haklarımızın kullanılarak İtalya'ya karşı hasmane davranılmasını kötü politika olarak görürüm."[5]

Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında da Amerika'dan silah ve cephane satın alma girişimleri görülmüştür. Buna karşılık, bu girişimlerinde, Ankara Hükümeti katı bir Amerikan tutumuyla karşı karşıya kalmıştır. Bu Amerikan tutumunu, Ankara Hükümeti'ne, yani Ulusal Kurtuluş Savaşı kadrolarına karşı bir "silah ambargosu" olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır. 1921 yılında Anadolu Hükümeti Amerikan silah yapımcılarından 300 000 adet mavzer tüfeği ile 600 000 000 fişek alma girişiminde bulunmuş ancak Amerikan Dışişleri Bakanlığı Yakın Doğu İşleri Dairesi istenilen silah ve cephanenin Anadolu Hükümeti'ne satılmasına karşı çıkmıştır. Gerekli iznin verilmemesi üzerine de Anadolu Hükümeti'nin bu girişimi sonuçsuz kalmış ve ikinci Amerikan ambargosu yaşanmıştır. Amerikan Dışişleri Yakın Doğu Dairesi, sözkonusu silahların satılması durumunda bunların "Bolşevik Rusya'ya gideceği" gerekçesiyle silah satışına karşı çıkmış, Dışişleri Bakanlığı da, sözkonusu satışın Türk - Yunan savaşında "tarafsızlığı bozacağı" gerekçesiyle reddedilmesini kararlaştırmıştır. Yakın Doğu İşleri Dairesi'nin bu konudaki 1 Haziran 1921 tarihli görüşü şöyledir:

> Sayın Bay Fletcher,
>
> Winchester Repeating Arms Company'nin Washington temsilcisi Bay Frank S.Bright, dün bana gelerek, şirketinin Dış Satışlar Müdüründen aldığı bir mektubu gösterdi. Bu mektubun bir kopyası ektedir. Göreceğiniz gibi, "yeni" diye sözedilen bir Türk hükümeti, Winchester şirketinden 300 000 tüfek ve 600 000 000 fişek satın almak istemektedir. "Yeni Türk Hükümeti" deyiminden ne kastedildiğini bilmediğim gibi adı geçen Edam beyi de tanımadığımı, dolayısıyla Bakanlığımızın bu konuda görüş belirtmek durumunda bulunmadığını kendisine söyledim. Ancak, adından söz edilen hükümet hakkında ek bilgiler almaktan çok memnun olacağımı, Edam bey hakkında da bazı şeyler öğrenmek istediğimi sözlerime ekledim. Anladığım kadarıyla, Bay Bright, ayrıntılı bilgi gönderilmesi isteğiyle şirketine telgraf çekmiş.
>
> "Yeni Türk Hükümeti" deyiminden Ankara'daki milliyetçi hükümeti anlamak gerekiyorsa, o zaman, görüşüme göre, bu silahların Türkiye'ye değil de Bolşevik Rusya'ya gideceğini düşünebiliriz.
>
> WDR/LVD (İmza)"[6]

Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın kararını bildiren 27 Haziran 1921 tarihli yazısı da şöyledir:

Efendim,

Türk hükümetine 300 000 Mavzer tüfeğiyle 600 000 000 Mavzer fişeği satılmasının Dışişleri Bakanlığı tarafından onaylanıp onaylanmayacağına ilişkin 1 Haziran 1921 tarihli mektubunuzu almış bulunuyoruz.

Cevap olarak, Yunanlılarla Kemalistler şu anda savaş durumunda bulundukları için, taraflardan birine veya diğerine yapılacak her türlü yardımda Bakanlığımızın işbirliği veya rızasının söz konusu olamayacağını kesinlikle bildirmek isterim.

En sadık bendenizim.

Dışişleri Bakanı Y.
Robert Bliss
Bakan Üçüncü Yrd.[7]

Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye silah yardımları ise, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlamıştır. 12 Mart 1947 tarihinde ABD Başkanı Harry S Truman, Kongre'ye sunduğu bir mesajda, ABD'nin Türkiye ile Yunanistan'a bir yardım programı başlattığını açıklıyordu. Truman Doktrini diye adlandırılan bu program ABD'nin Sovyetler Birliği'ne karşı çevreleme (containement) siyasetinin ve Soğuk Savaş'ın da başlangıcını simgelemekteydi. Türkiye ile ABD arasında Truman Doktrini çerçevesinde 12 Temmuz 1947 tarihinde bir yardım antlaşması imzalanmış ve böylece iki ülke arasında bugüne dek gelen bir özel ilişkiler ve askeri yardımlar yapısı kurulmuştur. Bu antlaşmayla birlikte Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrası temel dış politika tercihini somutlandırmış ve Batı Bloku yanındaki yerini almış olmaktaydı. Türkiye, daha sonra, NATO'ya da girerek, Batı Bloku'nun bir üyesi olarak Soğuk Savaş'ın taraflarından biri olmuştur. Truman Doktrini, ABD açısından Sovyetler Birliği'ne evrensel bir karşı çıkma ve bu ülkeyi çeşitli ittifak ve askeri paktlarla çevreleme siyasetinin, Türkiye açısından ise, ABD ile çok yakın ve özel ilişkilerin kurulmasının, Türkiye'nin genel olarak Batı, özel olarak da ABD ile bünyesel bağlarla bütünleşmesinin başlangıcını oluşturmuştur. Nitekim, Türkiye'ye Amerikan askeri yardımlarını Truman Doktrini çerçevesinde başlatan 12 Temmuz 1947 Antlaşması, Türkiye'de çeşitli çevrelerce ülkenin "medeniyet dünyasının ileri bir karakolu haline geldiği"; bir çatışma durumunda "ilk safta istilaya karşı göğüs germek vazifesinin Türkiye'ye düştüğü"; ve Türk ordusunun öneminin

Johnson, Başbakan İnönü'ye: "Böyle bir harekete tevessül etmeden önce ABD ile tam istişarede bulunmak mesuliyetinizi kabul etmenizi hassaten rica etmek mecburiyetindeyim."

"nihayet ABD tarafından anlaşıldığı" biçimlerinde yorumlanmış[8], hararetle desteklenmiştir. Antlaşmanın imzalanmasından sonraki 1 yıl içinde Türkiye ABD'den yaklaşık 73 milyon dolar tutarında askeri yardım almış ve bu, sonraki dört yıl içinde 400 milyon dolara ulaşmıştır. Daha sonraki yıllarda da Türkiye, ABD'den en fazla askeri yardım alan ülkelerin başında gelmiştir.

1947 Antlaşmasının dördüncü maddesi Amerikan yardımlarının veriliş biçim ve amacını saptadığı için ve ilerde de Türkiye'ye karşı 1964 Kıbrıs bunalımı sırasında Başkan Johnson tarafından kullanıldığından çok önemlidir. Sözkonusu madde aynen şöyle demektedir:

"Bu Anlaşma gereğince Türkiye Hükümeti tarafından elde edilen her madde, hizmet veya malumatın emniyetini sağlamak azminde bulunan ve bunda aynı derecede menfaattar olan Türkiye ve Birleşik Devletler Hükümetleri, badelmüşavere, bu uğurda diğer Hükümetin lüzumlu addedebileceği tedbirleri, karşılıklı olarak, alacaklardır.

Türkiye Hükümeti, Birleşik Devletler Hükümetinin muvafakati olmadan, bu neviden hiçbir madde veya malumatın mülkiyet veya zilyetliğini devredemeyeceği gibi, aynı muvafakat olmadan Türkiye Hükümetinin subay, memur veya ajanı sıfatını haiz bulunmayan bir kimse tarafından bu maddelerin veya malumatın kullanılmasına veya bu malumatın bu sıfatı haiz olmayan bir kimseye açıklanmasına ve bu maddeler ve malumatın verildikleri gayeden başka bir gayede kullanılmasına müsaade etmeyecektir." Antlaşmayla Türk Hükümeti bu yardımın amacı, kaynağı, mahiyeti, genişliği, miktarı ve ilerleyişi hakkında ülkede tam ve sürekli yayın yapmak yükümlülüğü altına girmiştir ve uzun yıllar Amerikan askeri yardımlarının Türkiye için önemi, yararları övülmüş, bu yardımların Amerika tarafından Türkiye'nin bağımsızlığı-

na gölge düşürmeden, demokrasinin korunması için neredeyse karşılıksız olarak verildiği temaları, devletin resmi propaganda politikası olarak, sürekli biçimde işlenmiştir.

Söz konusu antlaşmayı, Türkiye'nin Marshall yardımından yararlandırılması ve Türkiye'nin NATO'ya kabul edilmesi izlemiştir. Türkiye ile ABD arasındaki yardım ilişkisi giderek iki ülke arasında çeşitli ve çoğu gizli ikili anlaşmalar imzalanmasına yol açmış, Türk toprakları üzerinde Amerikan üs ve tesisleri kurulmuş ve Türk dış politikası genel olarak Amerikan doğrultusunda yürütülmüye başlanmıştır. Artık, ulusal savunmasını esas olarak NATO'ya ve Amerikan yardımlarına bağlayan Türkiye'nin tüm hükümetlerinin ana amaçlarından başlıcası bu yardımın sürmesini ve mümkünse arttırılmasını sağlamak olmuştur. Bu nedenle de, Türkiye, Amerikan dış politikasının amaçları doğrultusunda bir politika izlemeye özen göstermiş, özellikle Soğuk Savaş yıllarında bu ülkenin en militan yandaşlarından biri olmuştur. Özellikle Orta Doğu'da Türkiye açıkça Batı çıkarlarının savunuculuğunu yapmıştır. Bu arada, Türk ordusunda da eğitimden araç gereçlere kadar her şey Amerikan normlarına uygun hale getirilmiş, bir modernizasyon programı gerçekleştirilmiştir. Ulusal silah sanayii de giderek tasfiye edilmiş, sadece Amerikan yardımlarına bel bağlanır hale gelinmiştir. Tüm bu gelişmelerin sonucu kendisini iç siyasada da göstermiş, uzun yıllar dış politikada "partilerüstü" bir anlayış egemenliğini sürdürmüş, Amerikan bağlantısı sorulanamaz bir yaşam gerçeği olarak kabul edilmiştir. Özet olarak, Amerikan askeri yardımlarının, Türk dış politikasından Ordunun düzenleniş ve modernizasyonuna, Türk toprakları üzerinde üsler kurulmasından nükleer füzeler yerleştirilmesine, Amerikan askeri personeline Türkiye'de önemli ayrıcalıklar verilmesinden Amerikan yaşam biçiminin egemenliğine kadar uzanan bir dizi kökten etkileri ortaya çıkmıştır. Bir başka deyişle, ABD'nin Türkiye'ye yaptığı kapsamlı ve sürekli askeri yardımlar, Türkiye'nin iç ve dış politikasını, temel kurumlarını, ekonomik, siyasal ve kültürel alandaki temel tercihlerini derinden etkilemiş, koşullandırmıştır. Bu anlamda, askeri yardımlarda somut ifadesini bulan özel ve yakın Türk - Amerikan ittifak ilişkileri Türkiye açısından yaşamın her alanında tam anlamıyla belirleyici bir nitelik kazanmıştır.

Türk - Amerikan ilişkilerinin temel niteliklerini başlatan ve önemli ölçüde belirleyen askeri yardımlar, son yirmi yıldır, bu ilişkilerin temel gidişini de etkileyen en önemli unsur olmuştur. Türk - Amerikan ilişkilerini olağanüstü boyutlarda yakınlaştıran askeri yardımlar, belli zamanlarda bu ilişkilerin ciddi biçimde zedelenmesinde de çok önemli bir rol oynamıştır. Yardımlar, üsler, personel ve nükleer füzelerde kendini gösteren Türkiye'deki Amerikan askeri varlığı, ilk kez, 1962 Küba Bunalımı sırasında bir önemli sorun olarak açığa çıkmıştır. Küba Bunalımı patlak verdiğinde Türkiye'de 15 adet Amerikan Jüpiter nükleer füzesi bulunmaktaydı ve bunları, her ne kadar tamamen Amerikan Başkanı'nın denetimi altında olsalar da, Türkiye'ye yapılan Amerikan "askeri yardımı"nın bir parçası olarak ele almak mümkündür. En azından o dönemde Türkiye'nin resmi algılayışı ve bakışı bu doğrultudadır. Bunalım sırasında sürekli olarak Türkiye'deki Amerikan füzeleri ile Küba'daki Sovyet füzeleri arasında bir bağlantı kurulmuştur. Örneğin, İngiliz gazeteleri —ABD'de Washington Post gazetesinde Walter Lipmann— Sovyetler Birliği'nde ordu gazetesi Red Star söz konusu koşutluğa değinmişler, Sovyet Savunma Bakanı Malinovski de aynı temayı işlemiştir. Daha sonra da, Sovyet Prezidyumu'nun Kennedy'e gönderilen mektubunda, Küba'daki füzelere karşı Türkiye'deki Jüpiterlerin sökülmesi önerilmiştir. Bu arada, Bunalım boyunca, ABD'nin Küba'ya yapacağı bir müdahalenin, Türkiye'ye de bir Sovyet müdahalesini gündeme getireceği tüm dünyada ve bu arada Kennedy'nin danışmanlarıyla yaptığı toplantılarda dile getirilmiştir. Türkiye'nin sözkonusu Amerikan füzeleri yüzünden, topraklarından binlerce kilometre uzaklıktaki bir Sovyet - Amerikan çatışmasında, kendi bilgi ve iradesi dışında taraf durumuna düşmesi ve önemli risklerle karşılaşması yanında ortaya bazı başka gerçekler de çıkmıştır. Bunalım sırasında Türkiye'deki füzeler konusu tartışılırken, ABD'nin bu füzeleri iki kez sökmek için girişimlerde bulunduğu, buna karşın Türkiye'nin bu isteğe kesinlikle karşı çıktığı, bu nedenle de bizzat Kennedy'nin emirlerine karşın füzelerin sökülemediği anlaşılmıştır. Daha sonra da, Bunalım sırasında yapılan gizli Sovyet - Amerikan pazarlığı sonucu Jüpiter füzeleri sökülmüştür. Tüm bu gelişmelerin Türkiye'de düşünen kafalar üzerinde ilk şok etkisini yaptığını söylemek herhalde yanlış olmayacaktır. Bu arada, Türk hükümeti füzeler yerine Türkiye'ye F - 104 uçakları verileceği sözüyle "ikna" edilmiştir[9].

1964 yılında ise, Amerikan askeri yardımlarının ABD tarafından Türkiye'ye karşı bir baskı aracı olarak kullanılması Türk - Amerikan ilişkilerini ve Türk kamuoyunun bu ilişkilere bakışını derinden etkilemiştir. 1964 yılında Rum saldırılarıyla başlayan Kıbrıs bunalımı sırasında Türkiye Ada'ya müdahaleyi düşünmüş ama dönemin ABD Başkanı Johnson'un Başbakan İnönü'ye yazdığı çok sert bir mektup üzerine bundan vazgeçmek zorunda kalmıştır[10]. Böylece, Türkiye bir ulusal sorunda nasıl Amerikan baskısı altında kalabileceğini; ABD'nin askeri yardım unsurunu kullanarak ülkenin bağımsızlığını sınırlayabileceğini; tek yanlı bağımlılığın acı sonuçlarını görmüştür. Johnson, mektubunda daha önce sözünü ettiğimiz 1947 Yardım Antlaşmasına da atıfta bulunmuş ve Türkiye'ye verilen Amerikan silahlarının Kıbrıs'ta Türk ordusu tarafından kullanılamayacağını belirtmiştir. Johnson bu konuda şunları yazmıştır: "Türkiye ile aramızda mevcut Temmuz 1947 tarihli anlaşmanın IV. maddesi mucibince, askeri yardımın, veriliş maksatlarından gayri gayelerde kullanılması için, Hükümetinizin, ABD'nin muvafakatini alması icap etmektedir. ...Mevcut şartlar tahtında Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı müdahalede Amerika tarafından temin edilmiş olan askeri malzemenin kullanılmasına ABD'nin muvafakat edemeyeceğini size bütün samimiyetimle ifade etmek isterim." Johnson, ayrıca, NATO'nun da Türkiye'ye yardım etmeyeceğini belirtmiştir: "Ayrıca, Türkiye tarafından Kıbrıs'a yapılacak askeri bir müdahale Sovyetler Birliği'nin meseleye doğrudan doğruya karışmasına yol açabilir. NATO müttefiklerimizin tam rıza ve muvafakatleri olmadan Türkiye'nin girişeceği bu hareket neticesinde ortaya çıkacak bir Sovyet müdahalesine karşı Türkiye'yi müdafaa etmek mükellefiyetleri olup olmadığını müzakere etmek fırsatı bulmamış olduklarını takdir buyuracağınız kanaatindeyim." Johnson, mektubunda ayrıca, Türkiye'nin özellikle savunmasında Amerikan silahlarına ('yardımına') olan bağımlılığının da Türkiye'nin davranışlarına nasıl yön vermesi gerektiği konusunda Amerikan yönetiminin algılamasını da açık bir biçimde ifade etmiştir: "Geniş çapta neticeler tevlit edebilecek böyle bir hareketin Türkiye

tarafından takip edilmesini, Hükümetinizin bizimle evvelden tam bir istişarede bulunmak hususundaki taahhüdü ile kabili telif addetmiyorum... Böyle bir harekete tevessül etmeden önce ABD ile tam istişarede bulunmak mesuliyetinizi kabul etmenizi hassaten rica etmek mecburiyetindeyim." Böylece ABD, askeri yardımlarının diyetini bu mektupla Türkiye'den istemiş olmaktaydı.

ABD'nin 1964 yılındaki ambargo tehdidi daha sonra 1974 Barış Harekatı üzerine fiilen uygulamaya konulmuştur. Böylece, bir kez daha, ABD'nin askeri yardımlarını kendi amaçları doğrultusunda ve Türkiye aleyhine kullanabileceği görülmüş, ayrıca, Türkiye'nin ulusal savunması açısından ABD'ye ne denli bağımlı olduğu ortaya çıkmıştır. Nihayet, içinde yaşadığımız günlerde, Amerikan Kongresi askeri yardımları Türkiye üzerinde bir baskı ve Kıbrıs'ta ödün koparma aracı olarak kullanma eğilimleri görülmektedir.

Ayrıca, ABD askeri yardımlarında da Türkiye ile Yunanistan arasında 7/10 oranını kullanmakta ve bu askeri dengede açıkça Yunanistan lehine sonuçlar doğurmaktadır. Türkiye de, bu arada, bu dengeyi değiştirme ve daha fazla Amerikan yardımı almaya çalışma gibi kısır bir döngü içine itilmekte, yeni Johnson mektupları ve ambargolar için zemin hazırlanmakta, ulusal onur ve bağımsızlık gibi kavramlar içinde bulunulan kısır döngünün kırılamaması nedeniyle ortaya çıkan kargaşada Yunanistan ile "yardım koparma" rekabetine indirgenmektedir.

Bu arada, Türk ordusunun konvansiyonel araç ve gereç ihtiyaçları yeterince karşılanmamakta, Türkiye NATO üyeliği nedeniyle üstlenmiş olduğu yükümlülükleri kendi sınırlı bütçesinden karşılamak zorunda kalmaktadır. Son olarak, Çeşme'de yapılan NATO Nükleer Planlama Grubu toplantısında ise, Türkiye'de bulunan taktik nükleer silahların modernizasyonu gündeme getirilmiştir. Böylece, Türkiye'nin savunması için gerekli malzemelere ambargo tehditleri uygulanırken, ülke savunmasıyla ilgili olmayan ve esas olarak ABD'nin sınırlı nükleer savaş doktrininin uygulanmasına yarayabilecek nükleer silahların modernizasyonuna karar alınmaktadır[11]. Doğrusu, Türk ordusunun demode olmuş silahlarıyla Amerikan denetimindeki modern nükleer füze ve bombaların çelişkili görünümü, Türk - Amerikan "silah alışverişi"nin de güzel bir tablosunu çizmiş olacaktır.

Görüldüğü gibi, bir zamanlar Türk - Amerikan ilişkilerini özelleştiren, Türkiye'nin iç ve dış politikasını derinden ve belli bir yörüngede etkileyen Amerikan askeri yardımları, giderek, özellikle Türkiye için bir çok alanda tam bir sorun ve çıkmaza dönüşmüş, şimdiye dek çizilmiş bulunan Türk - Amerikan ilişkiler çerçevesini de tehdit eder hale gelmiştir. Yeni durumun belirsizliği ve karanlık gibi görünen bugününden, "ele avuç açmayan" bağımsız Türkiye'ye uzanan yarınlar, ders alınabileceği sürece, Türk - Amerikan "yardım" ilişkilerinin tarihinde saklıdır. ■

1- Kurthan Fişek, Oral Sander, Türk - ABD Silah Ticaretinin İlk Yüzyılı, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1977, s.20 - 21.
2- Ibid., s.26.
3- Ibid., s.6 - 7.
4- U.S. National Archives. Dispatches from U.S.Ministers to Turkey, 1808 - 1906, Vol. 2, May 20, 1831 - March 25, 1833, Microcopy, No.46, Roll No. 4. Amerikan Ulusal Arşivlerinin Türkiye ile ilgili bölümlerini mikrofişler halinde Ankara'daki Amerikan Kütüphanesinde bulmak mümkündür. Fişek ve Sander, age., tüm bu belgelerin "silah ticareti"ne ilişkin olanlarının bir derlemesi niteliğindedir. Biz de Fişek ve Sander'in Türkçeye çevirmiş oldukları metinleri kullandık. Söz konusu belgenin bu kaynakta olan Türkçe çevirisi için bkz. s.49.
5- U. S. National Archives. Political Affairs of Turkey, 1910 - 1929, Military Affairs and the Army: Personnel Movement of Troops, Equipment and Supplies, Microcopy No. 353, Roll No. 41. Türkçe metin: Fişek - Sander, age, s.187.
6- U. S. National Archives, Microcopy No.353, Roll No.41. Türkçe metin: Fişek - Sander, age, s.196 - 197.
7- U. S. National Archives, Microcopy No.353, Roll No.41. Türkçe metin: Ibid., s.198.
8- Tümünü nakleden Oral Sander, Türk - Amerikan İlişkileri, 1947 - 1964, A.Ü. S.B.F. Yayınları No.427, Ankara, s.29.
9- Bu konuda bkz. Ibid., s.215 - 225; Robert F. Kennedy, Thirteen Days, W.W.Norton and Co., Inc., New York, 1969; Graham T. Allison, Essence of Decision, Little, Brown and Company, Boston, 1971.
10- Tam metin için bkz. Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı 16, 31 Ocak 1966, s.100 - 103. Mektup ilk kez Hürriyet gazetesinde yayımlanmıştır.
11- Bu konuda Bkz. Haluk Gerger, "Ödünler Kimi Bağlar", Bilim ve Sanat, Sayı 41, s.8.

okuyucularda

HÜSEYİN İÇİN

Hüseyin'in ardından birçok yazı yazıldı. Sevenleri yazdı. Beğenenleri yazdı. Okuyanları yazdı. Tanıyanları yazdı...

Ben hangisi idim? Herhalde hepsi. Tanıyordum. Seviyordum. Beğeniyordum. Okuyor ve bazı yazılarını basıyordum.

Korkmazgil'in yaşamı soyadı gibi korkmaz bir yaşamdı. Halkı için savaş veriyordu. Yurdu için savaş veriyordu. Bir öğretmenin verebileceği ne varsa öğrencilerine veriyordu. Bu yüzden sıkıntıların en büyüğünü, işkencenin en acımasızını gördü. Tutuklandı, aklandı.

Sevdiği mesleğinden, öğrencilerinden oldu. Eşini de ayırmışlardı görevinden. Aç kaldı. Ekmeksiz kaldı. Ama el açmadı, boyun bükmedi, daima başını dik tuttu.

Hiç unutmam tutuklu bulunduğu bir zamanlar onu sevenler Samsun'da kendi aralarında topladıkları yardımı eşine göndermişlerdi. Çok saygı duyduğum eşi "Bu parayı Hüseyin kabul etmez, teşekkür ederiz" diyerek geri göndermişti. En kötü durumda bile yardım kabul etmeyen onurlu kişi Hüseyin Korkmazgil için ne yazılsa küçük kalır.

Akis dergisinin basımevini TÖYKO satın almıştı. 1968 - 1969 yıllarında FORUM dergisini Korkmazgil TÖYKO'da bana bastırıyordu. Birlikte tatlı günlerimiz geçti. Ak saçları dik başının üstünde savaş bayrakları gibiydi. Yaşam savaşını kaleminin ucuyla sürdürürken kendine özgü şiir biçemiyle yurt sorunlarını korkusuzca dile getiriyordu. Halkın acılarını yaprak yaprak herkesin önüne seriyordu. Emeğin savaşçısıydı. Ekmeği emekle birleştiriyordu. Pırıl pırıl gözleri güçlüklere meydan okuyordu. İnsan sevgisi, yurt sevgisi onatı olmuştu.

Tüm şiir kitapları toplumun, daha güzele, daha iyi yaşama ve yurdun tam bağımsızlığına yönelik konuları içeriyordu. Güç koşullar onu yıldıramıyor, yaşam kavgasında yenilmezliği Hüseyin simgeliyordu.

Doğanın o değişmez yasası kapısını çaldığı zaman henüz işim bitmedi diye o'na da direndi. O yenilmez yasaya karşı savaşa girdi. Ancak doğa yasası güçlüydü. Buna karşın yıl boyu onunla da savaştı. Korkmazgil yenildi. Azrail de sevinmedi buna. Neylesin ki bu güçlü yasadan kimse kurtulamıyordu.

Hüseyin gitti. Arkasında bir savaş örneği bırakarak gitti. Kitaplarının sayfalarında ışık saçan bu güzel örneklerin yeni kuşaklara yol göstermesi dileğimiz olacak.

Bu korkmaz savaşçıya, örnek sanatçıya Tanrıdan rahmet dilerim.

Ahmet Nuri MACİT

Şükran KURDAKUL

GENCO ERKAL'LA YİRMİ BEŞ YIL

Faize Hücum", konusunun, yönetmeni Zeki Ökten'in yarattığı inceliklerin, çekim becerilerinin, uyandırdığı çağrışımların ötesinde, nerdeyse çeyrek yüzyıllık bir sevginin bilincini somutladı bende.

Genco Erkal sevgisinin.

İlk kez 1960'larda Arena Tiyatrosu'nda Arslan Asker Şvayk'ta gördüğümü anımsadığım bu sanat adamı, ülkemizin değişik evrelerinde nasıl yılmadı, nasıl büyüdü, nasıl kendisine ve bize inancını yitirmedi.. Ve nasıl, sanatını yeni olanaklarla zenginleştirerek, yenileyerek, güncel olanla tarihsel olanın bileşimlerini arayarak geldi bugüne.

Özellikle 1950'li yıllardan bu yana büyük toprak sahipleriyle dış alım ve satım erbabının ortak savaşımlarının apaçık bir hedefi vardı ülkemizde.

Ulusal kültürümüz...

Kültürümüz geliştikçe, edebiyatta, tiyatroda, resimde, müzikte, tabana en yakın kesimdeki insanlarımızla bütünleşmeye başladıkça, bu —siyasal iktidarları da yönlendiren— katmanlarla var olan çelişkiler, çatışma düzeyine çıktı.

Aslında biz yaratmanın sevdalısıydık.

Onlar yaratıdan korkuyorlardı.

Yüzyılların derinliklerinden günümüze kadar gelmiş kültür yapıcıları ile bir kavgamız yoktu bizim.

Yunus Emre de bizimdi, Pir Sultan da.

Tevfik Fikret de bizimdi, Mehmet Akif de.

Halid Ziya da bizimdi. Hüseyin Rahmi, Ömer Seyfettin de.

Tartışıyorsak, çağdaşlaşma savaşımı veren bir toplumun bireyleri olarak, dönemleri içinde hangi konumda olduklarını değerlendirebilmek için tartışıyorduk.

Karşımızdakiler çağdaş kültüre ve sanata düşmanca tavır almakla tarihsel gelişimi —dolayısıyla tarihimizi— tanımak istemiyorlardı.

Genco'nun bu ulusal kültür verimleri ortaya çıktıkça artan çatışkı ortamında geçen çeyrek yüzyıllık sanat yaşamında yaratıcı gücü ne bir adım geriledi, ne tekdüzeliğe düştü. Ne kimilerince sıçrama sayılan yapaylıklara yuvardı. Ne yaşanan ortamın öznel koşullarının dışına çıktı.

Gücünün kendinde var olduğunu, aynı savaşımı paylaşanlarla birlikte var olduğunu yaşam göstermişti ona da. Hızını bu beraberlikten alıyordu.

Bu nedenle soluğu hiç kesilmedi Genco'nun.

Şiirin gelişmesine, öykünün, romanın gelişmesine yabancı kalmadığı gibi, toplumsal dinamiğin gelişme evrelerinde insanlarımızın —kendi konumlarını algılamaktan gelen— güzelliğine de uzaktan bakmadı. Kafasında duydu.

Yaratıcı gücünü besleyen kaynaklar arasında Gogol' dan Haçek'e,. Brecht'ten Nazım'a... Yaşar Kemal'den Orhan Asena'ya kadar nice sanat adamı vardı. İnsana, dünyanın geleceğine, barışa inanmanın doruklarında onlarla birlikte bizi aradı Genco.

En az yirmi beş yıllık beraberliğimizin temelini oluşturan bu gerçeğe bakmasını bilirsek, geçmişi ve günümüzü daha iyi değerlendireceğimizi sanıyorum. Yarına inancımızın sağlam temellere dayandığını göreceğimizi sanıyorum.

Şimdi nice oyunların, gösterilerin Genco'sunu düşündükçe, yakın tarihimizin gerçeklerinden kimselerin soyutlamaya gücünün yetmeyeceği bu kültür savaşımının vazgeçilmezliği, verimliliği, utkusu ve toplumsal ağırlığı daha bir çıkıyor ortaya.

1948'lerden bu yana unutamadığım iki dizesi var Cahit Irgat'ın.

"Bir gün yaşadığımız bu kitap sayfaları
Dalgalanacak bayrak bayrak..."

"Faize Hücum"dan dönünce yaşadığım nice kitap sayfası aldı götürdü beni. Şairler, ressamlar, çizerler, sesin, sözün, hareketin adamları kafamın içinde yaman bir şölende buluştular.

Önlenmez bir uygarlık şöleninde. ■

HANÇER ve LİRİK

■ Öner YAĞCI

"Bahçedeki vişne ağacı
Çiçekten meyveye döndü
Daktilodaki bahar şiiri
İnat ediyor"

Hangi şiirler sevilir?

Geleceğin yaratıcısı olacak genç insanlara, şiirin güzelliğiyle değişecek insanlara ve dünyayı değiştirme - güzelleştirme savaşımında bağlı olduğu değerlere özgü duyarlıkla dolacak genç insanlara seslenen şiirler.

Şiirle güzelleşen, şiir duyarlığıyla yaşamı sahiplenen gençlik, hüznünü sevince dönüştürmede, yüreğini ve beynini diri tutmada yalnızlıklara - yıldırılara karşı birey olarak onurunu korumasını bildiği kadar, kardeş kalabalıklarla kucaklaşmada da şiiri ana sütü gibi bir gıda olarak bellemeli.

İşte "Hançer ve Lirik", böylesi gıda olacak, sevilesi, seslenmesini bilen şiirlerle dolu bir kitap. Adı, Lermontov ve Yesenin'i çağrıştırarak, evrensel kucaklaşmanın hazzını veriyor. İnsanın içine bozkır serinliği veren güzel bir kapakla, özenle, sunulmuş şiire susayanlara.

Üç bölümden oluşan kitabın ilk bölümü "Lirik" (8 şiir) şu dörtlükle açıyor Demirtaş'ın kardeş şiir sofrasını:

Çiğnenirken
Papatyaların kırlardaki
Çiğnenirken
Papatyaların kırlardaki
Çocuklarımızın
Uykularındaki gülümseyişi

Kardeş bir yaşamın kalabalığını önümüze getiren "Struga'da Yunan Ozanlarıyla" şiirinde, şairin, "keyifle kullandım" dediği halkça sözcüklerle; "hayatın acılarının nibetleşe çekildiği" imgesiyle; düşman kılınmak istenen iki komşu halkın şiirine kavuşuyoruz. "Şuncağız ayrılığın yangınını yaşayan koca göçmen Nazım"dan Neto'ya, Vietnam ve Filistin halklarına uzanan şair, "Öldürülmüş civan oğullarıyla / Kanlı bir mısra gibi / uzakta" gördüğü yurduna seslenirken Struga'dan şiirin onurunu ve barışçılığını da savunmuş oluyor.

Annesine şöyle seslenmiş:

"Anne / Sen ki bitkin düştün üzülmekten / Vurulan her gencin ardından / Ve geceleri saklıca / Sağdığın acılarındı yastığına". Seslenilen, bizim annelerimizdir.

Antalya'nın yokedilen doğal güzelliklerini, iğdiş edilen insani değerlerle birlikte anlatan şiirlerin ayrı bir güzelliği var. İşte bir kaç dize "Akçaylı Elmacıların Türküsü"nden:

"İlk cemreler düşer / Küçülür dağların yorganı / Uyanır uykusundan ağaçlar / Derelerde hayat kokulu / Taze kar suları"

İkinci bölüm, "Hançer", 23 şiirden oluşuyor. Giriş beşliği şöyle:

Ey halk
Ey sağır ve büyük okyanus
İşte yine yaralı
Yine yalnızdır oğulların
Bas bağrına

Bu bölümün şiirleri, halk söyleyişinin çağdaş bir sürdürümünü gördüğümüz, türküleşen dizelerle yüklü. "Söyle dünya güzeli kardeş / Sen bu havaları / Eskiden de / Böyle mi söylerdin / Hani yaşam tüterdi türkülerin!.. / Şimdi neden hatırlatıyor ölümü / Yoksa kardeş / —Yoksa bugün ayrılığın günü mü?—"

Türküleşmeli şiir, alanlarda ses olmalı gürül gürül. Mahpus mektuplarını ısıtmalı, sevda yangını yüreklere serinlik sunmalı, dost evlerde sevinç salmalı sofralara. "Yakar, yıkar, geçer / Bu fırtına da / —Gönül aldırma—" dizelerini dudaklarından düşüremiyor insan. "Netsem, netsem netsem / Gergedan çiğniyor güzellikleri" deyişi ve bir dost ölümüne acısını; "Denizde çakıltaşları gibi gülen" İlhan'ın "Nefti bir ölüm" le "Cellatlar elinde can" vermesini, insan yüreklerine yansıtırkenki, onuru yücelten, dizeleriyle diriltiyor insanı kitaptaki şiirler.

"Beni çocuklar kanatır / Babaları götürülmüş evlerde / Asılı salkımlardır / Anaların eteklerinde. / Çocuklar ki / Hapishane önlerinde / Görüş yerlerinde / Bakışırlar / Kara oğlak gözleriyle" dizeleri, yaşanana güzelleme bir tanıklık değil de ne.

"Macerası taşlarda yazılı / Yanlışı, doğrusu ile yatanlar"a "Merhaba" diyen; "Elimde tuttuğum / Üstüne güvercin konulu / Bir zeytin dalı / Zeytinini kırağı vurmuş / Güvercini yaralı" diye biten şiirler hüzün vermiyor insana. İnsan, kırağılanmış, yaralanmış duyumsuyor kendini, yumuşakça. Ve "sevinci söndürülmüş evler"de, "Işığı çekilmiş sokaklar"da yaşananın bilinciyle, "Sabah yakın olmalı" dedirtiyor.

Kitabın üçüncü bölümünde 19 şiir var. Şairin daha önce yayınlanan "Hazırol Kalbim"den seçme şiirlerinden oluşuyor. Bu bölüme şu dörtlükle girmiş şair:

Hazırol kalbim
Türküsünü söylemeye
Derin yara almış
Bir umudun

Yaşanan acılar, hapishane, sevda, Antalya, umut ve dünyanın kalabalığı ile dolu, bu bölümdeki şiirler de. "Umutsuzluk Yasak" şiiri şöyle bitiyor: "Çünkü umutsuzluk yasak / Yılgın türküler söylemek de / Çünkü yürüyor umudun ordusu / Umutsuzluğu kurşuna dizerek"

Kitabın sonunda bazı şiirlere ilişkin açıklamalar var. Şiirlerin daha iyi anlaşılması için dikkatle okunmalı.

Kitaba adını veren şiir şu dizelerle başlıyor: "Günüme güller serpti / Postayla gelen / İki şiir kitapçığı / Yesenin 'Lirikler'iyle / 'Hançer'iyle Lermontov"

Umudun türkülerinden sesler duymak isteyenler, günlerine güllerin serpilmesini isteyenler, "Hançer ve Lirik"i de koymalılar başuçlarındaki dost şiirlerin yanına. ■

HANÇER VE LİRİK, Metin Demirtaş'ın şiirleri, Onur Yayınları, 1. Baskı, Şubat 1984, 96 sayfa, 250 lira.

SAĞLIK SİGORTASI ÇIKMAZI

■ Hasan CANER

Son zamanlarda, "genel sağlık sigortası" sözü yine gündeme geliyor. Birbirinden çok farklı görüşteki kişilerin bu söze sahip çıkıyor olmaları, konuyu daha da ilgi çekici hale getiriyor. Sorun kamuoyuna öyle yansıtılıyor ki, genel sağlık sigortası bir uygulansa, ülkenin sağlık sorunları hemen çözümleniverecekmiş sanılıyor.

Bu yanlış sanının yayılmasında "sigorta" sözcüğünün yanlış anlaşılmasının büyük payı var. "Sağlık sigortası" sözü, "sağlığın sigortası", yani "sağlık hizmetlerinin daha iyi sunulacağının güvencesi" olarak düşünülüyor. Aslında burada sigortalanacak olan şey hizmet değil, hizmet için harcanacak bedel. Sağlık sigortasını doğru biçimde, "sağlık hizmetlerinin bedelinin kullanan tarafından ödeneceğinin güvencesi" olarak anlamak gerekiyor. O halde böylelikle sigortalanacak olanlar gerçekte hizmeti kullananlar değil, sağlık hizmeti için toplum (kamu ya da yurttaşlar) tarafından ödenen bedeli paylaşanlar olacak: İlaç firmaları, özel hastane sahipleri, tıbbi araç - gereç satıcıları...

SAĞLIĞIN BEDELİ

Sağlık sigortası tartışmalarına, sağlık hizmeti harcamalarını kimlerin üstlenmesi gerektiği sorusuyla başlamak gerekiyor.

Her toplum, bireylerinin sağlıklarını sürdürmek ve geliştirmek için bir takım önlemler alır, düzenekler kurar. Toplumun genel düzeni ne ölçüde akılcı ise, bu düzenekler de o ölçüde akılcı olacaktır.

Sağlık hizmetlerinin düzenlenmesinde, her aşamada bazı harcamalar yapmak gerekir. Önce yatırımlar yapılır: Sağlık kurumları kurulur, hekim ve öteki personel yetiştirilir, hizmet yürümeye başladığı anda bir yandan personel ücretleri, öte yandan kullanılan tıbbi araç-gerecin bedeli ödenmelidir. Son adımda ise, hizmeti sunanlar tarafından hizmeti kullananlara önerilen önlemlerin ya da ilaç gibi sağıltım yöntemlerinin de bir fiyatı olacaktır. İşte bütün bu harcamalar, toplumda bir "sağlık sektörü" oluşturur.

Sağlık sektörünün öteki sektörlerden önemli bir farkı vardır. Bu sektördeki harcamaların büyük çoğunluğu, tüketicinin vereceği karara bağlı değildir. Nereye kaç yataklı hastane yapılacağına yöneticiler, hastanın hangi ilacı kullanması gerektiğine hekimler, hastanede hangi tip enjektörün kullanılacağına başhekimler karar verir. Böylece yeni bir ilacın pazarlanması için ikna edilmesi gerekenlerin sayısı, örneğin yeni bir deterjan için gerekenden çok azdır.

Sağlık sektöründe harcanan paralar üç ayrı yoldan ödenebilir: Birincisi, bir kısım harcamaları kişiler kendileri yaparlar, özel muayenehane ücretleri gibi. İkinci yol, bazı giderlerin kamu harcamaları olmasıdır, birçok sağlık kurumu bu yolla yapılmıştır. Bir üçüncü yöntem de, hizmeti kullananlardan her ay belli bir parayı, "sağlık primi" olarak ya da başka bir ad altında toplamak, harcamaları oradan yapmaktır. İşte "sigorta" bu yöntemin adıdır.

Sigorta, insanın ilerde karşılaşabileceği bazı tehlikelere karşı önceden para biriktirmesidir. Her insanın bunu kendi kendine gerçekleştirmesi olanaksız olduğundan, bu işlerle uğraşan özel ya da resmi kurumlar oluşturulmuştur. Özel sigorta kuruluşları kendi belirledikleri kurallar çerçevesinde kişilerle anlaşma yaparlar. Resmi kuruluşlar için ülkemizden Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ-Kur örnek olarak verilebilir. Sırasıyla memur, işçi ve serbest çalışanlar için kurulmuş olan bu üç kuruluşun çalışma alanları birbirinden çok farklıdır.

Bu üç sosyal güvenlik, ya da sigorta kuruluşunun sağlık sigortası konusundaki uygulamaları da birbirinden farklıdır. Örneğin Emekli Sandığının kendi kurduğu sağlık kuruluşu yoktur, ancak bazı sınırlamalarla sağlık giderlerini öder. Buna karşılık Sosyal Sigortalar Kurumu, Türkiye'deki genel sağlık hizmetlerini yeterli bulmadığından olacak, yeni bir sağlık kurumları sistemi kurmuş, hastaneler, dispanserler açmıştır. Böylece finansman - para bulma işlerinin yanına sağlık hizmeti sunma işleri de eklenmiştir. Bugün bu kuruluşlar, hizmet veren doktoru da, hizmet alan işçiyi de memnun etmeyen bir çalışma düzeni içine girmiş durumdadır.

Şimdi "genel" sağlık sigortasının ne olduğu daha iyi anlaşılabilir. Bu sistemde herkes her ay belli bir para, yani sağlık primi ödeyecek, sağlık primi ödeyecek, sağlık için o kişinin yapacağı harcamalar bu paraların biriktiği fondan ödenecektir. Sisteme katılım zorunlu ya da gönüllü olabilir; ayda ödenecek prim miktarı azalabilir, çoğalabilir; sigortanın kapsamı genişleyebilir, daralabilir, sonuç fazla değişmez.

Sigorta, bir para toplama yöntemidir, bir hizmet sunma yöntemi değildir. Sigortalı kişi ne kadar prim öderse ödesin, sonuçta alabileceği sağlık hizmeti, toplumda sunulabilen hizmet miktarıyla sınırlı olacaktır.

SSK ÖRNEĞİ

Sağlık sigortası ile sağlık hizmetinin karıştırılmasının bir başka nedeni de, yalnızca bir finansman kuruluşu olması gereken Sosyal Sigortalar Kurumunun kendi başına sağlık hizmeti sunmaya kalkışması olsa gerek.

Bu gelişmenin temel nedeni toplumdaki genel sağlık hizmetlerinin yetersizliği olmuştur. Yalnızca SSK değil, pek çok kurum, kuruluş, kendi çalışanlarının sağlık hizmeti gereksinimlerini karşılamaya çalışmakta; sonuçta ortaya toplumun gerçek sağlık hizmeti gereksinimiyle ilgisi olmayan bir poliklinik hizmeti çıkmaktadır, genellikle. Bakanlıklar, KİT'ler, çeşitli kurumlar, bazan az sayıda hekim çalıştırarak, bazan poliklinikler hatta hastaneler

kurarak çalışanlarına sağlık hizmeti verme uğraşı içindedir. Örneğin Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığı bile kurduğu Sağlık Eğitim Merkezlerinde, yasal sorumluluğu olan öğrencilerin sağlığından çok öğretmen ve çalışanların sağlığı ile ilgilenmektedir*.

Kurumların kendi sağlık hizmetlerini karşılamak için yeni kurumlar açmalarını güdüleyen bir başka etken de, kurum yöneticilerinin kendi denetimlerinde sağlık kurumu bulunması isteği olmuştur. Böylece, örneğin bir genel müdür, kendisine yönetsel olarak bağlı olan hekimlerle kurduğu ilişkilerle kurumun hastanesinden istediği kişileri yararlandırabilir hale gelmektedir. Sağlık hizmetlerinin yetersiz olduğu bir toplumda bu gücün bağıl değeri de yükselmektedir.

Kurumların kendi sağlık örgütlerini kurma eğilimini en geniş şekilde gerçekleştirebilen kurum, SSK olmuştur. 1946'dan bu yana bu kurumun verdiği sigorta hizmetlerinin kapsamı genişlemiş, yararlananların sayısı artmış, bunlara koşut olarak sağlık kuruluşlarının da sayısı artmıştır. Ancak sigortalılara götürülen sağlık hizmetinin niteliği yıldan yıla azalmaya devam etmektedir. SSK sağlık hizmetleri hemen hemen bütünüyle sağaltım hizmeti ile sınırlı kalmıştır. Muayene odalarının önünde uzayan kuyruklar oluşmuştur. Bugün SSK sağlık kurumlarında, mesleğini gerçek anlamıyla yürütemeyen hekimler de huzursuzdur, hastalar da yeterli hizmet alamadıklarından yakınmaktadır, ama çark dönmekte, yine her sabah kapılar dolmakta, yine hekimlerle hastalar arasında tatsız olaylar geçmektedir.

Bu durumun sorumluluğu yalnızca sigorta sisteminin iyi işlemeyişinde değildir. Bir finansman sistemi olması gereken sigortanın bir hizmet kuruluşu haline getirilmek istenmesi, sigortalıların gerçek sağlık hizmetine kavuşamamalarına yol açmıştır.

SSK, bugün 11,7 milyon kişinin hak sahibi olduğunu belirterek onların sağlık hizmetlerini üstlenmektedir. Ancak, örneğin koruyucu sağlık hizmetleri alanında verdiği hizmet son derece sınırlıdır. Ağırlık sağaltıcı hizmetlerdedir, en büyük yeri tutan da muayeneler, yani poliklinik hizmetleri olmaktadır. 1982 yılı için gösterilen 16,3 milyon muayene sayısı, hak sahibi başına yılda ortalama 1,5 muayene anlamına gelmektedir. Ancak rakamların biraz yakından incelenmesi, bu hizmetin de gerçekten gereksinimi olan gruba daha az gittiğini göstermektedir. Tablo'daki hak sahibi gruplar ve poliklinik sayıları incelendiğinde, bir işçinin muayene şansı 100 kabul edildiğinde eşinin ve çocuğunun muayene şansı 27, ana - babasınınki 13 olmaktadır. Oysa yaşlıların, çocukların, kadınların sağlık hizmetine gereksinimi öteki gruplardan daha fazladır, eğer hizmet gereksinime göre verilse, onların muayene olma şanslarının da daha yüksek olması gerekirdi (1,2). Bu bir - iki rakam, SSK sağlık hizmetlerinin, yalnızca poliklinik hizmeti olarak bile yerine ulaşmadığını göstermektedir.

SSK'nın gerçek bir sağlık hizmeti sunamamasının faturasını yalnızca sigortalılar değil, bütün toplum ödemektedir. Çünkü SSK, bir başka sağlık sistemi içinde daha yararlı olabilecek insan, malzeme kaynaklarını verimsiz bir şekilde kullanmaktadır, bu uygulamanın bir "alternatif maliyeti" de vardır.

"GENEL" SAĞLIK SİGORTASI

Şimdi, sağlık sigortasının "genel" olması kavramını tartışmak gerekiyor. Sigortanın gerçekten "genel" olabilmesi için **en az** şu iki koşulu yerine getirmesi gerekir:

1- Sigorta bütün yurttaşları kapsamalıdır,
2- Sigorta bütün sağlık hizmeti alanlarını kapsamalıdır.

Gerçekte, herhangi bir sağlık sigortası sisteminin bu koşulları yerine getirmesi son derece güçtür, özellikle Türkiye'nin koşullarında bu olanaksızdır.

Önce birinci koşulu inceleyelim: "Herkes" nasıl sigortalı olacak? Prim ödeyerek. Kimlerden sağlık primi alınabilir? İşsizler nasıl olsa prim ödemeyecekler, o halde çalışanlara bir bakalım. Bugün Türkiye'de çalışanların önemli bir kısmı sağlık sigortasına sahiptir: İşçiler, memurlar, askerler, emekliler, bir ölçüde de bağımsız çalışanlar. Bütün bu kesimler zaten prim ödemekte olduklarına göre geriye belli başlı iki kesim kalıyor: Köylüler ve İşverenler. Kendilerine daha fazla sağlık hizmeti götürmeden köylülerden sağlık primi toplamak çok akla yakın gelmiyor. İşverenlerin ise sağlık primi ödemeyi ne ölçüde kabul edecekleri belli değildir. O halde sağlık sigortasının yapabileceği tek şey, ödenmekte olan paraları tek elde toplamak olabilir. Böylelikle yıldan yıla artacak olan sigorta giderlerini karşılayabilmek için ücretlilerden yapılan kesintileri benzin fiyatı gibi sık sık artırmak da kolaylaşacaktır. Sağlık hizmetlerine ayrılan kamu giderlerini azaltmak isteyen yöneticilerin bu yolu da sık sık kullanmak isteyeceklerini tahmin etmek zor olmasa gerek.

İkinci koşul için durum daha da karamsardır. Çünkü bir topluma götürülecek en gerekli sağlık hizmetlerini, yani koruyucu hizmetleri sigortalamak olanaksızdır. Yararları çok sonra görülecek hizmetler için kişilerin gereksinimlerini farkederek önceden para ödemeleri beklenemez. Üstelik koruyucu önlemlerin çoğu, uygulandığı kişi kadar öteki kişileri de ilgilendirir. "Genel" sağlık sigortası, gerçekte sağaltıcı sağlık hizmetlerinin sayıca kabarmasına yol açacak, koruyucu hizmetlerden sağaltım hizmetlerine kaynak, personel aktarılmasına neden olacaktır. Sonuçta topluma sunulan sağlık hizmeti akılcılıktan uzaklaşacak, SSK'da olduğu gibi, Başvuru → Muayene → Reçete → Hoşnutsuzluk → Yeniden Başvuru → ... biçimindeki kısır döngüye düşülecektir.

Tablo: Sosyal Sigortalar Kurumu Poliklinik Hizmetleri – 1982
(Hastalık Sigortası)

Hak Sahibi gruplar	Hak sahibi sayısı (a)	Toplam muayene sayısı (b)	Kişi başına yılda muayene savısı (b/a)	Yılda ortalama muayene şansı (İndeks: 3,40 = 100)
Sigortalı İşçi	2 264 788	7 695 698	3,40	100
– Eş ve çocukları	5 911 100	5 486 642	0,93	27
– Ana - babaları	1 268 300	570 181	0,45	13
Emekli İşçi	516 513	1 239 497	2,40	71
– Eş ve çocukları	1 153 000	1 047 706	0,91	27
– Ana - babaları	245 000	86 006	0,35	10
Dul - Yetimler	291 605	206 323	0,71	21
TOPLAM	11 650 606	16 332 053	1,40	–

Kaynaklar: (1), (2)

Sigortacılığın bir başka önemli sonucu da, sağlık alanında tüketimin önceden hesaplanamayacak biçimde yükselmesi olacaktır. Poliklinik ve reçete sayılarıyla birlikte, başta ilaç olmak üzere her tür tüketim hızla artacak, ama eldeki personel/kurum/araç-gereç olanakları aynı hızla artmadığından hizmetin niteliği gitgide düşecektir. İlk yıllardan başlayarak sigorta görevlileri çeşitli önlemlerle bu tüketim artışını durdurmaya çalışacaklar, ama ırmağı tersine akıtamayacaklardır. Bu durum, sağlık sigortasının geniş kapsamlı olarak uygulandığı sayılı ülkelerden olan Federal Almanya ve ABD'de de gözlenmiştir, Türkiye'de SSK'da da aynı süreç yaşanmaktadır.

Harcamaların bu hızlı artışı primleri yıldan yıla artacak olan sigortalıya bir şey kazandırmayacak, ancak sağlık piyasasının hızlanmasından en kazançlı çıkanlar ilaç firmaları olacaktır.

Kısacası, genel sağlık sigortasının en önemli sonucu sağlık hizmetlerinin gelişmesi değil, bu finansman sistemiyle sağlık sektörünün hareketlenmesi ve kârların paylaşımının yeniden düzenlenmesi olacaktır.

SEÇENEK

Sağlık hizmetleri, sigorta gibi mali önlemlerle düzelmez, daha da kötüye gider. Çünkü sağlık hizmetinin ölçütü, muayene sayısı değildir. Toplumun sağlık düzeyi, ancak bireylere gereksinimlerine göre sağlık hizmeti ulaştırıldığında yükselir.

Eğer sağlık hizmetleri için daha çok para harcanması düşünülüyorsa, bu sağlığa ayrılan kamu harcamaları artırılarak gerçekleştirilmelidir.

Sağlık hizmetlerini gerçekten geliştirmek isteyenler için ise model hazırdır: Sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi, kamunun sağlık hizmetine ayrılan tüm kaynakları bu modelin sağlıklı işletilebilmesi için harcanmalıdır. Böylece sağlık hizmetleri, gereksinimi olanlara, bilimsel amaçlar doğrultusunda götürülebilir. Amerika'yı yeniden keşfetmeye çalışmak, boşa emek harcamak oluyor. ■

* Bu yasal sorumluluk, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 163 ve 164'üncü maddelerinden doğmaktadır.

1- SSK 1982 İstatistik Yıllığı, Yayın No. 378,
2- SSK 1982 Çalışma Raporu ve Bilançosu, Yayın No. 379.

ULUSLARARASI İSTANBUL SİNEMA GÜNLERİ 84

İbrahim KARAMEMET

İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın daha önceki yıllarda yaz aylarında yapılan İstanbul Festivali içinde yer verdiği film gösterileri bu yıl "Uluslararası İstanbul Sinema Günleri 84" adı altında ayrı bir gösteri birimi olarak 23 Nisan - 6 Mayıs tarihleri arasında İstanbul'da 4 ayrı sinemada oldukça yoğun bir program çerçevesinde gerçekleştirildi. Eski ve yeni birçok önemli seçme filmin yer aldığı şenlik 15 gün süreyle mevsimin en önemli toplu sanat gösterisi olarak ilgi derledi.

Birkaç yıl içinde özgün bir sinema şenliği haline getirilmesi düşünülen İstanbul Sinema Günleri bu haliyle çoğunluğu belli bir düzeyin üzerinde kırk kadar değerli film sundu ve değişik türde çok sayıda önemli filmle ve sinema yönetmeniyle tanışmamızı sağladı. Bu yönüyle Sinema Günleri 84 bir yandan Federico Fellini, Milos Forman, Andrey Tarkovsky gibi tanıdığımız büyük ustaların son filmlerini (*Ve Gemi Gidiyor*, Fellini; *Rugtime*, Forman; *Nostalghia*, Tarkovsky) bize sunarken öte yandan hiç tanımadığımız ya da özel gösterilerde ancak bir filmine belki rastlamış olduğumuz çeşitli ülkelerden yönetmenleri önemli filmleriyle tanımamızı sağladı. İspanyol Carlos Saura, Sovyet Gleb Panfilov, Bengalli Mrinal Sen, Brezilyalı Hermano Penna, Federal Alman Wim Weders ve Demokratik Alman Konrad Wolf gibi.

Sanatla yaşamı iç içe işleyen Carlos Saura'nın çok değişik bir anlatımla yaklaştığı Lorca *Kanlı Düğün* ve Merimee *Carmen* uyarlamaları, dramatik anlatım ustası Gleb Panfilov'un biri Gorki'den *Vassa* ve diğeri Sovyet Yazarlarından Vampilov'un bir oyunundan uyarladığı *Valentina* adlı yapıtlarındaki dramatik sinemayı aşan ve bizleri sarsan olağanüstü yetkin ve ölçülü anlatım düzeyi ve ilk kez tanıdığımız Bengalli Mrina Sen'in diyalektik - epik yapıtları *Açlığın Peşinden* ve *Sıradan Bir Gün* gibi filmleri kolay kolay unutulamayacak herbiri özgün birer sinema başyapıtıydılar.

Bunların karşısında Federico Fellini, Michelangelo Antonioni, Andrey Tarkovsky, Jean - Luc Godard, Joseph Losey gibi çok ünlü büyük ustaların İstanbul Sinema Günleri 84 de yer alan son filmlerinde kendilerini yineledikleri yeni bir şey getirmedikten öte her zamanki çizgilerinin de altında kaldıkları görülüyordu.

Türk sinemasının Şerif Gören *Derman* ve Zeki Ökten *Faize Hücum* uzun filmleri ve Sami Şekeroğlu'nun *Toprak Adamları* ve Süha Arın'ın *Kulada Üç Gün* adlı kısa filmleriyle yer aldığı İstanbul Sinema Günleri sinemaseverlerin iyi film özlemlerine bir maraton havasında da olsa yanıt vererek sezonun gösteri kısırlığını giderdi. ■

indirimli abone kampanyası

Abonelerimiz,

- o Bilim ve Sanat Dergisini kısa bir süre için 200 lira yerine 100 liradan edinmiş olacaklardır.
- o Bütün kitaplarımızı yüzde 25 indirimle satın alabileceklerdir.

- o Abone koşulları : Yıllık 1200, altı aylık 800 TL. Avrupa (yıllık) 25 DM. ABD ve Avustralya (uçakla - yıllık) 60 ve 70 DM.
- o 1981, 1982, 1983, ciltleri, herbiri 1500 TL. Dizinli cilt kapakları 350 TL . Geçmiş sayılar 100 TL.
- o İsteklerinizi Ankara adresimize yazarak edinebilirsiniz. Ederini posta çeki hesabımıza ya da pul olarak gönderiniz.Ödemeli posta gideri okuyucularımıza aittir. 1500 liradan aşağı olan ödemeli istekler gönderilmez.
- o Posta Çeki No : " Bilim ve Sanat Dergisi 12526 1"

Adres : Yüksel Caddesi 9/13 Kızılay / ANKARA, Tel : 18 38 26

YAZINI ÇAĞDAŞ YAPAN

■ Cengiz AYTMATOV

Yazını yalnızca geleneksel estetik açıdan değil, aynı zamanda herşeyden önce zamanımızın en ivedi ve keskin istemleri bakımından da düşünmenin zamanı geldi.

İnsanoğlu atomu parçalayarak yalnızca Tanrılarca erişilir görülen evrenin gizlerine tecavüz etmiş oldu. Bundan böyle herşey bize, insanların istencine bağlıdır, ellerimiz de evrenin güçlü enerjisini tutuyoruz. Akıllıca kullanıldığı takdirde, bu enerji büyük yararlar sağlayabilir; ama düşüncesizlik ve sorumsuzluk, eşi görülmemiş felaket tehlikesini yani yeryüzündeki tüm canlıların yok olmasını beraberinde getirecektir. Bu ağır olgular yazından da belli istemlerde bulunmaktadır, bulunmazlık da edemez. İnsanoğlunun, emperyalizmin ve militarizmin ruhsuzluğunun ve insanlıkdışılığın karşısında olan toplumcu hümanizm gibi yüksek fikirlerinin yüceltilmesine ve yaygınlaştırılmasına yardım etmiyorsa bu yazın çağdaşlık iddiasında olamaz. Öte yandan dünyada yeni bilincin doğmasına, toplumlar, halklar ve bireyler arasında karşılıklı anlayışa götüren çağımızın bu ana fikrinin üstün gelmesine yardım ediyorsa bu en çağdaş yazındır.

Büyük Lev Tolstoy, çağdaş yaratıcılığın özünü çok düşündü. Tolstoy, bir yazar için en önemli olanın insanlara gerekli ve önemli olanı söylemek olduğu, bunun içinse sanatçının "tüm insanoğlunun yaşamı" na katılması gerektiği düşüncesindeydi.

Sanatçının tarihi, ahlaki ve felsefi dünya görüşünün bağlı olduğu ve "insanlar için gerekli ve önemli" denebilen "tüm insanoğlunun yaşamı", bugün emeğin zaferidir, 20. yüzyılın faşist vebasına karşı kazanılmış zaferdir, insanoğlunun uzaya çıkmasıdır, en son insanlığın yazgısı için duyulan genel kaygıdır.

Bu dünya ölçüsünde tarihsel önemi olan sarsıntıların anlamını kavramak önemlidir. Gerçek bir sanatçı ilke olarak insanlığın yazgısını değiştiren bütün bu olayların kendi ruhsal yaşamındaki olaylar olduğu anlamını çıkarır. Yazar, tarihi yaşamak, hissetmek zorundadır, ancak o zaman, Maksim Gorki'nin tanımladığı gibi, dünyaya yankı yapar. Tüm ruhu acı, hiddet ve sevgiyle dolu olursa yazar olarak adlandırılma hakkına sahiptir, çünkü "yazına katkı" ancak böyle yapılabilir.

Bugünün dünyasının ve insanlarının nasıl olduğunu görmek ve anlamak herşeyden önce yalnızca günlük yaşamın güzelliğinin değil, bugünün ve yarının ateşli ve güzel dünyasının tanığı olmak demektir. İnsan ruhunun ölümsüzlüğüne katılmak gibi başka hiçbir şeyle kıyaslanmayan duyguyu tatmak demektir.

Artık bugün Şolohov'dan Faulkner'e, Thomas Mann'dan Leonov'a, Auezov'dan Garcia Marquez'e kadar üzerinde ciddi olarak düşünecek şeylerimiz var. Ancak şu günlerde atom tehlikesi yani tüm yaşamın yok olma tehlikesi karşısında insanın sanat gücünün giderek daha ciddi biçimde sarsıldığını da unutmak olanaksız.

Yaşamda, tehdit eden felakete karşı koyabilecek, yazının yeni, şimdiye kadar bilinmedik, daha önce denenmemiş güçler alabileceği bir şey yok mu?

Elbette var. Olmaz olur mu?

Beni derinden etkileyen bir olayı anlatmak istiyorum.

Nispeten yakın bir zamandı: Ormanın kenarında siper almış Amerikan piyadesi, tarlanın karşı tarafındaki Vietnam askerlerinin mevzilerine ateş ediyordu. Ateş, tüm canlıları ve cansızları yeryüzünden silmek amacıyla olanca şiddetiyle sürüyordu.

O sırada, top ateşi, mermi gürültüsü ve patlamaları altında tarım işçileri inatla tarlayı sürüyorlardı. Peşlerinden de ağır adımlarla toprağa tohum serpen kadınlar ilerliyordu. Ekincilerin bu iyimser yürüyüşü, halkın ruhunun yok edilmezliğinin bir sembolü, emek ve aklın öldürücü savaşa karşı koyuşuydu.

Bu insanlar adına, ekinci suretinde ölüme meydan okuyan yaşam adına konuşma hakkına sahip olmak için çağdaş sanat nasıl olmalıdır?

Şimdi insanoğlu, insanların ruhunu öldürmek ve onları boş bir gövdeye çevirmek için düşünülmüş burjuva propagandasının, "öldürücü top mermilerinin, çeşitli türde silahların "ateşi altında" inanılmayacak kadar çetin ve soylu yolda ilerliyor.

Bu güç koşullar altında yazınımız, toplumcu gerçeklik yazını büyük ve ciddi görevlerle karşı karşıyadır. O, çağdaş insan kavramını "olumlu kahraman"da ileri sürmektedir. Sanatsal deneyimimden söz edersem, kahramanı öncelikle "düşünen ruha" sahip bir insanda görürüm. Belli bir şahısta cisimlenmese bile her gerçek sanat eserinin olumlu bir etkiye sahip olduğu düşüncesindeyim. Bu, yazarın ve onun kahramanlarının çekilen cefalarda ve verilen savaşlarda aradıkları gerçektir. Bu, yazarın okuyucuya verdiği gerçeğe duyulan coşkulu ve özverili sevgidir.

Sovyet şairi Nikolay Tihonov, bir şairin dünya görüşünün onun "iç güneşi" olduğunu söyledi. Bundan dolayı, bir kitapta, gökyüzü bulutlarla kaplandığı zaman bile doğması gereken umut güneşini, iç güneşi hissetmezsek o kitabın çağdaş olmadığını söyleyebiliriz; bu, ilerlemeyi durduran bir engeldir.

İnsanoğluna ve tüm insanlara doğru seçim yapmalarına yardımcı olan gerçekten çağdaş yazın, derinliğine ahlaki - felsefi ve sanatsal düşünüş yazınıdır. ■

CİNSELLİK, TOPLUM ve AİLE

■Derleyen : Ataman AKSÖYEK

GÜNÜMÜZDE insan sorununa, kişi ve kişiliğin gelişmesi ve bu gelişmeyle erişeceği kurtuluşu açısından yaklaşırken, "aile", "çift", "cinsel özgürlük", "cinsiyetin özgürleşmesi" gibi kavramlar da giderek daha sık tartışılmaya başlandı. Tartışılan günlük konular arasına cinselliğin de karışabilmiş olması, sosyal gelişme ve değişmenin bir işareti olarak ele alınabilir.

Herşeyde olduğu gibi, bu değişmenin de karşıt iki yüzü bulunuyor; cinsiyet gibi tabu olmuş ama dinamik karakterli, karmaşık sorunların kaynağı bu duyarlı konunun tartışılmaya başlanmış olmasının kişiye ve kişiliğe getireceği yararlar kuşku götürmez. Konunun tartışma gündemine girmiş olması bile düşünce sistemlerindeki sosyal gelişmeyi, buna bağlı olarak, bir bakıma sosyal baskıyı red anlamını taşımaktadır. Basit olmaktan uzak olan bu tartışma, bize etrafımızı saran çevremizi olduğu kadar içimizdeki dünyayı daha iyi eşeleme ve tanıma olanağını vereceğinden de olumludur. Bu tartışmanın diğer olumlu bir yanı da, kişiyi kişilik olarak görmesidir. Kişinin kişilik olarak gelişmesinde bu bakışın ve bakışın getireceği eylemsel olguların derin katkısı olacaktır.

Olumsuz yanına gelince, cinsiyetin kişiden büyük enerji yatırımı istemesi, bölünmelere ve toplumsal rahatsızlıklara yol açacak -ideolojik diyebileceğimiz- bir sosyal silah olarak kullanılabilmesidir; özet olarak ifade etmeye çalışırsak, günümüzün toplumu için modern bir uyuşturucu haline gelebilmesi, getirilebilmesidir. Nitekim cinsiyet, erotik biçimiyle, sosyal krizin derinleştiği toplumlarda ve dönemlerde gündeme daha büyük ağırlıkla gelmektedir. Avrupa'da, cinsiyetin gündemde en büyük ağırlığıyla bulunduğu ülkelerin iktidar ve yönetim biçimlerinin birbirine benzemesi ve bu ülkelerde bunalımın daha büyük bir şiddetle kendini duyurmakta oluşu elbette tesadüf değildir.

Cinsiyetle ilgili olarak söylenebilecek olanlar iki odakta toplanabilir; biri, kişinin kurtuluşu (özgürlüğü) yolunda açılan mücadele alanlarından biri olmasıdır; diğeri ise, burjuvazinin, alan kazanma yolunda, kendi çıkarına saptırma çabasıdır. Görüldüğü üzere, bu iki odak birbirine karşıt ve içiçedir.

Cinsellik sorununu, nesnel olarak irdelemekte karşılaşılan önemli bir güçlük de bizzat kendimizden kaynaklanmaktadır. Gerçekten kendi dışımızdaki sosyolojik, tarihsel, politik, hatta bazı psikolojik sorunları irdelediğimizde konuya belli bir mesafeyle ve objektif olarak yaklaşabilmemiz olanaklıdır. Oysa, duygusal ve cinsel yaşantımız söz konusu olduğunda, kendimizi masanın üstüne yatırdığımızda, bu olanağı yitirmekteyiz. Ayrıca, söz konusu konularla ilgili olarak, daha önce edinmiş olduğumuz ve yaşadığımız ortamın bize kabul ettirdiği ön yargılarımız, buna bağlı tavırlarımız da objektif yaklaşımı güçleştirmektedir. Bundan dolayı, sağlıklı bir yaklaşım için, soruna en genel ve nesnel olandan başlayıp adım adım tanımlar yaparak ilerlemeye çalışmak bize çıkar yol olarak görünmektedir.

AİLE

Cinsel özgürlükten ve cinsiyetin özgürleşmesinden söz edildiğinde tartışma gündemine hemen, bu kavramların karşıtı olarak aile/çift kavramının varlığı ve devamı getirilmekte. Öyleyse öncelikle tarihsel gelişmenin bize mirası olan bu temel kuruma biraz daha yakından bakalım:

Çift; cinsel haz ve muhabbet temelinde, mümkün olan her düzeyde iletişim kurarak bir birim olmaya yönelik ortak yaşam kurmuş, genellikle, bir erkek ve bir kadından oluşur. Bir çiftin oluşması için, çiftten çifte değişen bir süreye gerek vardır. Olgunlukları ve deneyimleri ne olursa olsun, iki insan birbirine çok karmaşık etkilerle yaklaşır ve yaşam deneylerini daha zenginleştirerek, daha olgunlaşarak ve birbirlerine katkıda bulunarak ortak yaşamlarını sürdürürler. Aynı biçimde, gene karmaşık etkiler altında, birleşen bu iki kişi, birbirinden uzaklaşabilir.

Aileye gelince (aile derken belli bir hukuksal mukaveleyle kurulmuş ilişki söz konusu edilmemekte, psikolojik yanıyla ilgilenilmektedir) bunu, içinde anne-baba ve çocuk öğelerinin yer aldığı, yaşam ortaklığı yapılan toplumun en küçük birimi olarak tanımlamak mümkündür. Aile, insanın sosyal ve tarihsel olanakları çerçevesinde duygusal ve cinsel yaşamının gelişmesi sürecinde oluşmuş ve kişinin, kişiliğin gelişmesine katkısı olmuş bir uzlaşmadır. Tarihsel gelişmenin belli bir aşamasında bu aşamanın ürünü olarak oluşmuş bulunan aile, diğer tüm tarihsel kurumlar gibi tarihsel gelişmede kaybolacak, ezeli olmadığı gibi ebedi de olmayan bir sosyal örgütlenme şeklidir.

Aileye, biçimini sosyo-ekonomik altyapı verir. Günümüzün sınıflı toplumu, sosyo-ekonomik koşullar ailenin daha sonraki gelişmesi için gerekli ortamı sağlamaktan uzak bulunuyor. Oysa aile, gelişme yolunda tüm olanaklarını tüketmiş değil. Daha ileri üretim biçiminin egemen olacağı toplumlarda aile de özlenen gelişme olanağına kavuşabilecektir. Bu milyonlarca ailenin yaşamlarına kara bulut gibi çöken işsizlik, yoksulluk, savaş tehlikesinin getirdiği korku, çalışma süresi ve koşulları,

işe gidip gelirken yaşanan stres, çevre kirlenmesinin yarattığı endişe, özel yaşamın daralması gibi herhangi bir önem sırasına bağlı olmaksızın sıralayabileceğimiz birkaç örnek bile, aile yaşamının düzen tarafından nasıl talan edildiğini açıkça göstermektedir.

Ailenin geleceği üzerinde düşünürken, kişinin etkisinde kaldığı ahlaki değer yargılarını da hesaba katmak gerekecektir. Aile, asırlardan bu yana miras olarak gelen yapısıyla, psikolojik yaşamımızın derinliklerinde, ana çizgileriyle de olsa, sıkıca yerleşmiş bulunuyor. Ailenin, kişiliği ve kişiliğin gelişmesini koruyucu, ekonomik zorunluluklardan doğan, sosyal üremeye dönük, ahlaki yasalarıyla belirlenmiş karmaşık bir yapısı vardır. Duyguların temelindeki üremeye dönük öğelerin bağlantısını, bugün, öğretim yolu ile elde edilecek farklı bir mekanizmayla değiştirip, yeni bir tür duygu ve tatmin ilişkisi kurulabileceğini, teorik olarak düşünebiliriz. Ancak kabul etmek gerekir ki, cinsel yaşamın derinliklerinde, o karanlıklar aleminde nelerin döndüğünü layıkıyla bilmekten henüz çok uzağız.

Aile yapısıyla ilgili olarak, günümüzün gelişmiş kapitalist toplumlarında, özellikle 1968/69 yıllarında başlayan, anarşist kökenli türlü denemelerin, konuya yaptıkları genel ve özel katkıya rağmen, başarılı olmadığını, kişiyi ve kişiliği, başarıya ve mutluluğa götürmediğini biliyoruz. Tersine, bu denemelerin izleri, şimdi gelişmiş kapitalist ülkelerin gençliğinde tutarsızlıklar, dağınıklıklar olarak kendini göstermekte. Aynı sosyal çalkantı yıllarının getirdiği denemelerden biri olan "büyük aile" de umulan gelişmeyi sağlayamadı. Yalnızlıktan kaçarak büyük aile yaşamına sığınmış olan bireyler bu yaşamda daha derin bir yalnızlığa ve bunalıma gömüldüler. Günümüz koşulları ve sosyo-kültürel ortamı içinde, tanıdığımız somut gerçekleşmesinin dışında, başka bir aile biçiminin olabileceğini düşünmek bugün için olanaksız görünüyor. Diğer yandan günümüz dünyası; şiddetin, geleceğe yönelik güvensizliklerin egemen olduğu, atom savaşının devamlı gündemde baş köşeyi işgal ettiği, endişenin insan psikolojisinde derin ve geniş tahribat yaptığı, mutasyon ve uyumun giderek güçleştiği bir yaşamı getirdi, insanlığı dar bir boğaza soktu. Egemen sınıflar, dönemlerinin sonunun geldiğinin farkındalar ve tüm güçleriyle sosyal gelişmeyi durdurmaya ve saptırmaya, alan kazanmaya çalışıyorlar; dönemlerini uzatmak için her yola baş vuruyor, erotizmi bir yatıştırıcı olarak kullanmaktan çekinmiyor, üstelik bu saptırmayı da "ilericilik", "solculuk" adına ve o görüntüyle yapıyorlar. Bu durumda, aile ve geleceği konusu, ister istemez daha karmaşık bir görüntüye bürünüyor.

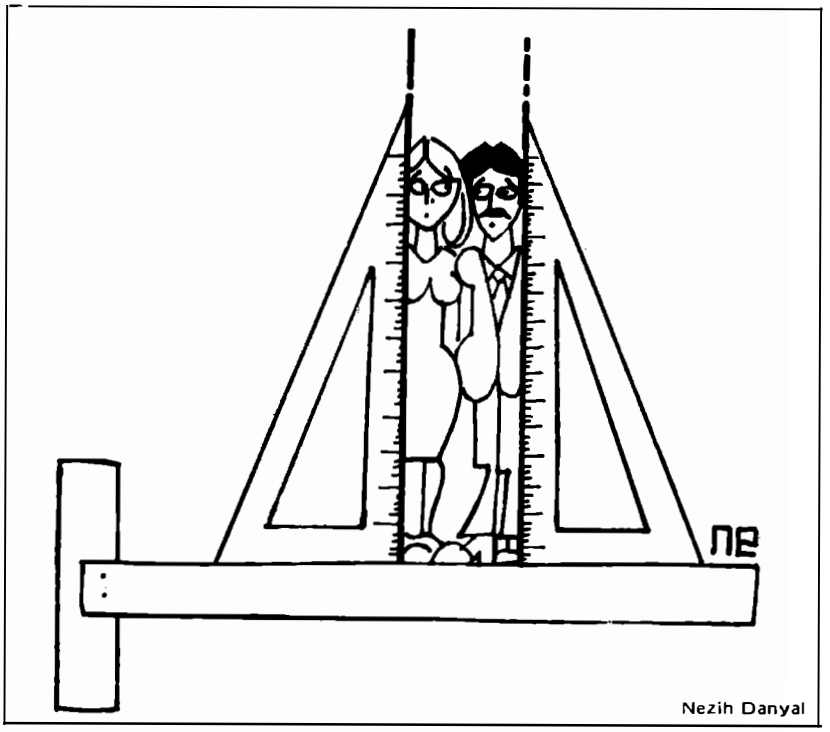
Nezih Danyal

Aslında ailenin yapısı, kişinin ve kişiliğin gelişmesini önleyici anaerkil ve ataerkil fonksiyon ve kavramları da taşımaya devam ettiğinden, kendi problemlerini de birlikte getirmektedir. Aile içinde anne ve babanın belirlenmiş rolleri ve yerleri vardır. Çocuk, küçük yaşından itibaren, rollerin kesin çizgilerle ayrıldığı bir ailede doğup büyüdüyse, baba otoriteyi, anne itaati temsil ediyorsa, bu durum, içinde yetiştiği aile yapısından bağımsız ve yaratıcı olmasını ister istemez engelleyecektir. Okulda da devam eden otoriter ortam, yeni yetişmekte olan gençteki sorumluluk ve bilinçli olma olanaklarını törpüleyecektir.

O halde, aile yapısında ilk ağızda gerekli olan, bu rol dağıtımı tablosu olmaktadır. Gelişen sosyo-ekonomik süreç, ailenin denge yapısında yarattığı değişikliklerle yeni rol dağıtımını getirmiş bulunmaktadır. Endişeyi ve saldırganlığı önleyecek yeni toplum düzeninin getireceği, ana-baba-aile çevresi psikolojisi, sevgi ve güvenlik ortamını yeterince sağlayarak, yeni bir anne-baba dengesi kurulmasına yol açabilecektir.

Çiftin durumuna gelince, onun psikolojisini saptayan öğelerin başında, kadının konumu ve cinsel aşk içinde kadın ve erkek arasındaki güç dengesini belirleyecek yapıya bağlı fonksiyonlar gelir. Cinsel aşkın psikolojisi iki uç arasında kurulacak dengede oluşur. Bu iki uçtan birincisi narsisistik (özsever) aşktır. Kişi, karşısındakini sevdiğini sanırken, bizatihi kendisini sevmektedir. Tutkulu aşk, şiddetli aşk bu tür sevginin görünümüdür. Özseverlik öğesi, aşkın enerjisini sağlamaktadır. Ancak bu duygularda bencillik ve egosantriklik aramamak gerekir. Egonun (ben'in) harekete geçmesine bağlı olmakla birlikte söz konusu mekanizma, psikanalitik bir abartmadır. Aşık "o beni çok iyi anlıyor..." veya "çok iyi anlaşıyoruz..." gibi, çocukluk döneminden kalan özseverlik öğelerinin titreşimini, güç alma ve kendine güvenlik duygularını dile getirmektedir. Kişi aşk içinde, ben'in biçimlendirdiği sevgi ihtiyacıyla, kendi kendini aramaktadır.

Cinsel aşkın ikinci ucu ise "olgunlaşmış aşk"tır. Sürdürdükleri ortak yaşam süresinde, çift, psikoseksüel olarak gelişecek, bir öğrenme süreci sonunda kendisini arka plana alacak yaşanan, günlük, gerçek aşkı tanıyacaktır. Bu "rüştüne ermiş" aşktır. Bunun için geçecek süre bazı yetenekli kişilerde çok kısa olabilir-

ken, kimilerinde yaşam boyu da sürebilir.

Görüldüğü üzere işin başında çift çelişki içindedir; bir öğrenme süreci sonunda dengenin kurulmasıyla aşk ve buna bağlı olarak kişiler daha gelişmiş noktalara erişebileceklerdir. Burada aşık olmak, diğer eş tarafından tatmin edilmek, sevilmek, bağlı olmak, teslim olmak, ilgisine sahip olmak anlamına gelmektedir. Bu denge, kişinin kendinde pasif, çiftin diğer öğesinde ise egemen, aktif ve dinamik tavırlar arayan durumunun sonucudur. Ama bu tablo son derece şematiktir. Gerçek yaşam bu iki uç arasında her türlü ara biçim ve dereceyi içerir.

Çağımızda sosyal statü, aktif rolü erkek veya erkek rolündeki öğeye vermiştir. Toplumun gelişmesiyle birlikte, çiftlerin istemlerine de bağlı olarak, bu dengeler sisteminde terazinin kefelerindeki ağırlıklar bir yandan öbür yana doğru yer değiştirmektedir.

Çifti oluşturan öğelerden birinin, üçüncü bir kişiyle olası ilişkisinin çift üzerinde doğuracağı etki, çifti oluşturan öğelerin ruhsal ve duygusal dengelerine, olgunluklarına ve çiftin içinde yaşadığı toplumun sosyal değer yargılarına sıkıca bağlıdır. Diğer eş bu yeni durumu kabul etse bile, doğacak yeni cinsel-duygusal paralellik çiftin iç dinamik dengesini bozacaktır. Aynı biçimde sevilen eş veya eşler ortaya çıkacak ve çift parçalanacaktır.

Cinsiyetle ilgili tüm tartışmalar bir yandan ahlaki açıklamasıyla veya ahlak zımnında ve ahlaka dayandırılarak yapılır. Burada cinsellikten anlaşılan, somut biçimiyle gerçekleşen sosyal ve cinsel sevgidir. İrdelenen bu yanıyla cinsel özgürlüğün karşıtı olarak ortaya konan çift ve aile üzerinde yukarıda duruldu. Öbür yanıyla, insanı, arzu'nun konusu olarak ele aldığı arzu'dan söz eden tek anlayış olduğu ve arzu da genel cinsellik sorununun çekirdeğini oluşturduğu için, bu konuları inceleyen psikanalize oturtulmaktadır bu tartışma. Gerçekten cinsellik konusunda etnolojik, sosyolojik araştırmaların da büyük katkısı olmasına rağmen temeli psikanaliz oluşturmaktadır.

Konunun tartışmasını psikanalitik verilerle ele alalım:

PSİKANALİTİK VERİLER

Cinsellik daha yaşamın ilk anından itibaren, temel biyolojik ihtiyaçlara bağlı olarak, özgül olmayan bir haz araması biçiminde belirmekte; ergenlik ve olgunluk dönemlerinde pülsiyonların (bazı eylemleri kabul veya reddettiren içgüdüsel eğilim) etkisiyle, değişik devre ve duraklardan geçmektedir. Biçimlenişinde değişik etkenlerin etkisi olmakta ve süreç uzun zaman almaktadır. Bu sırada çevrenin dikkatli ve uyanık olması, sevgisini esirgememesi gerekecektir.

Bebek dünyaya geldiği andan itibaren biyolojik ihtiyaç -bir arzunun tatmini- (bu bağlantının sonucu olarak) duygusal bağ ilişkisi doğar. Örneğin biyolojik ihtiyaç olarak bebeğin karnı açtır ve (yaşamaya devam etmesi için) yemesi gerekmektedir. Bu açlık (ve buna bağlı olarak yemek arzusu) giderilir. Açlık duygusunun giderilmesi doğmuş olan gerilimi kaldırır; gerilimin kalkması haz duygusunu getirir. Haz duygusu, biyolojik bir ihtiyacın giderilmesinden doğmuştur. Bu tabloda ek (paralel) olarak ihtiyacın giderilememe korkusu (endişe), giderilmesiyle birlikte oluşan güvenlik duygusu vardır. Bu karşıt iki durum ve bağ da son ilişkiyi, güvenliği ve bunun sonunda erişilen duygusal bağı kurar. Cinsel hazzın çekirdeğini oluşturan bu mekanizma, ergenlik çağında cinsel organların gelişmesiyle birlikte, bu organlar çevresine yerleşir ve cinsel organlara bağlı haz olmaya dönüşür. İçgüdüsüne bağlı eylem, bu gelişmeyle, vücudun fonksiyonlarını da harekete geçirir ve gelişmeye devam eder. Ana çizgileriyle ve kabaca çizilmiş olan bu şema, cinsel aşkın köklerinin kişiliğin ne denli derinlerinde olduğunu göstermeye yeter.

Cinsel aşk birbirine sıkı sıkıya bağlı iki öğeden oluşmaktadır. Bunlardan birincisi "şefkat"tir. Ana-babanın koruyucu eğilimlerinin yanıtı olan şefkat, en ilkel biçimiyle libidinal bir eğilim, anne şefkatine yanıttır. İkincisi ise "cinsellik"tir. Bu gelişmeyle, zevk alma duygusu cinsel organların etrafında toplandıktan sonra ortaya çıkar. Bu iki libidinal elemanın birleşmesi veya ayrışması duygusal yaşamın çelişkilerini yaratan önemli bir nedendir.

Ne yapılırsa yapılsın ve nasıl yapılırsa yapılsın insanın cinsel eylemi iki kişiliktir. Bu eylemde tek de olunsa, ikiden fazla da olunsa, cinsellik, kökünde daima iki kişi arasında gerçekleşir.

Cinselliğin tartışmasında ikinci önemli konu, arzunun oluşmasıdır. İnsan annesinin karnından çıkıp "çocuk insan"dan geçerek "olgun insan" düzeyine varıncaya kadar bir seri deneyi yaşamaktadır. Bu insanlaşma sürecidir ve bu süreç boyunca insan, arzularını "ayarlamayı", "örgütlemeyi" öğrenir. Deneme yoluyla öğrendiği diğer bir yöntem de "tatminin değişik biçimleri"dir. Tatminin değişik biçimlerde düzenlenmesi sırasında yine deneme yoluyla "yerine koyarak (hayali) tatmin"i öğrenmektedir. Arzuyu ihtiyaçtan ayıran işte bu mekanizmadır. İhtiyaç biyolojik bir hareketin sonucudur. Arzu ise bizim öznelimizde hayalimizdedir. Muhayyile en güçlü kaynakları harekete geçirip, gerekli enerjiyi sağlayarak, gerçekleştirmeye yöneliktir.

Arzunun varlığı insan cinselliğinin çelişkisini yaratmaktadır. Sınırsız bir cinsel özgürlük mümkün değildir. Cinsel pülsiyon, yerine koyarak tatminle kendini kontrol altına almıştır. Bu mekanizma toplumsal muhayyilede erotizm biçimiyle ifadesini bulmaktadır.

Düşünce sistemimizin geçtiği yolu, atlama taşları şeklinde söylediklerimizi özetlemeye çalışırsak diyebiliriz ki; psikanaliz bile, insan biyolojisinin, süre içinde "sosyal" tarafından ve üremenin kendine özgü yapısının aracılığıyla, dolaylı olarak kontrol altına alındığını göstermektedir.

Küçük insan yavrusunun dünyaya gelmesi ve yaşaması için özel koşullar gerekmektedir ve ruhsallık, biyolojik üstünde baskı kurar. Gerçekte bu, pülsiyonların yeni koşullar altında yeni baştan düzenlenmesidir.

İnsanın cinselliğini oluşturan, başka başka düzeylerdeki ve değişik türdeki baskıları birbirinden mutlaka ayırmak gerekir. İnsanın psikolojik yapısına olan derin baskıdır. Bu baskı tüm pülsiyonları etkiler.

Tüm ihtiyaçlarını gidermek için hemen harekete geçen hayvandan farklı olarak insan, ihtiyaçlarını öğrenmiş ve belli bir örgütlenme şekline bağlanmıştır. Yeme saatleri bellidir, annesi belli saatlerde yanındadır. Doyurucu ve şefkat kaynağı annenin aktif aşkıyla, bebeğin yaşadığı gerçek aşk, tatmin anılarına kalın çizgilerle kazınacaktır. Bu kalın psikolojik çizgi, ihtiyaçların ayarlanması mekanizmasının kuralları ...

rınca süre içinde muhayyel (yerine koyarak) tatmine dönüşecektir.

İkinci bir baskı da, sosyo-ekonomik ve kültürel değerlerin yarattığı baskıdır. Çift/aile gibi tarihsel sosyo-ekonomik yapılarda (ki bu yapılar da göreli ve geçicidirler) cinsel tatminde bir baskı öğesidir.

Cinselliğe pratik olarak yaklaştığımızda üç işlevini saptarız:

— Cinsellik olmadan üreme olmayacağından, üreme işlevidir.
— Genellikle ayrı iki cinsten iki insanın duygusal yaşamıdır,
— İki insan arasındaki, hazla ilgili ve fizik denemeye dayalı iletişimdir.

Günümüz koşullarında ailenin baskıcı ve çocuğun gelişmesinde olumsuz rol oynayan bir kuruluş olduğu belirtilmişti. Çiftin de bugünkü haliyle insanın duygusal, cinsel ve psijik gelişmesi için yetmediğini, buna karşın bu anda bildiklerimiz ve yakın gelecek için düşündüklerimizle, kişi ve kişiliğin gelişmesi için daha başarılı olacak yeni, başka bir biçim bulunmadığına göre, bu tarihsel kuruluşun kusurlarının giderilerek ve geliştirilerek korunması gerekmektedir.

CİNSEL ÖZGÜRLÜK

Cinsellikle ilgili bu genel tabloyu çıkardıktan sonra, cinsel özgürlük kavramının tartışmasına geçebiliriz: Herşeyden önce belirtilmesi gereken somut olmayan, uygulaması, gerçekleşmesi mümkün olmayan soyut bir özgürlüğün düşünülemeyeceğidir. Eğer cinsel özgürlükten amaç,doğum kontrolü, kürtaj serbestisi, kişiliği boğan eskimiş ahlak kurallarının, kadını bir esir gibi gören düşüncenin kalkması, kadın ve erkek arasındaki ortak yaşamda, ekonomik ve sosyal alanda olduğu gibi cinsel alanda da eşitliğin, çift içinde ortak karar verip ortak uygulamanın sağlanması ise, o zaman bu kavram tüm gücümüzle gerçekleşmesi için mücadele etmemiz gereken bir amacı temsil ediyor demektir. Baskının her çeşidine, ekonomik olanına, ulusal olanına olduğu gibi cinsel olanına da karşı çıkmak, cinsel baskıya karşı da mücadele etmek gerekir.

Mücadelenin ön koşullarından biri, karşı "istemler" getirmektir. Ancak, bu istemlerin, cinsel özgürlüğün gerçek, somut koşullarında yapılması gerekir. Elbette bu istemler, duygusal yaşamımızın devamlılığı ve dengesi, kişiliğimizin bütünlüğü gibi gerekleri tehlikeye atmamalıdır.

Doğal olarak her kişi, kendi psikolojik ortamına, ahlak kavramına bağlı olarak kendi özgürlük sınırını kendisi çizer. Kişinin bu sınırları çok iyi kavramış olması koşuluyla, onu mutlu veya mutsuz edecek denemelerle sınırlarını zorlaması, riskler göze alması, yeteneklerini öğrenmesi herhalde önlenemez. Daha önce, cinsel pülsiyonlardan söz ederken, arzunun kendi içinde kontrol mekanizmasını da taşıdığı belirtilmişti. Diğer yandan, cinsel tatminin özündeki sosyal yapı, hangi biçimiyle olursa olsun, cinsel özgürlüğe zorunlu sınırlamaları getirecektir. Cinsel yaşamın yapısı, en geniş biçimiyle sosyo-ekonomik yapıya bağlıdır. Ancak sosyo-ekonomik yapıda olacak değişiklikler kültür ve ahlaki değerlerdeki değişiklikleri de beraberinde getirecektir.

Cinsel özgürlük kavramı, demogojiye elverişli çok yönlü yapısı, kolay olmayan formülasyonlarıyla burjuvazinin tuzağına düşülmesine yol açmaktadır. Kişinin karşılaştığı güncel sosyal baskı ona cinsel özgürlüğün karşıtı gibi gösterilmekte, hayalleriyle geliştirdiği özgürlük kavramını tek başına cinsel özgürlükte odaklaşması veya toplanması sağlanmaktadır. Oysa bu yanlış yönlendirilmiş başkaldırma, kişiyi, aile ve çift kavramlarını reddetmeye kadar götürmektedir.

Kimileri devrimci düşüncelerin cinsel özgürlükten geçerek gelebileceğine kadar vardırmışlardır bu saptırmaları.Bu tür düşüncelerin kökünde W. Reich ve H. Marcuse'nin yanlış ve yanlış yorumlanan düşünce sistemleri vardır.

Ölümünden (1897-1957) 10 yıl sonra, unutulmuş olan Dr. Wilhelm Reich birden güncelleşti. Tüm eserleri pek çok dillere tekrar çevrildi, kitapları baştan basıldı.

W. Reich, döneminde bütün bu karmaşık sorunları ortaya atmış ve çözüm bulmaya, konuyla ilgili tartışmayı, sınıfsal zemine oturtmaya çalışmıştır. Bu açıdan bakıldığında önemli bir düşünürdür. Psikanaliz ve Marksizm konularında, yeterli bilgisi olmadığından olsa gerek, yanılgı içindeydi.

W. Reich, sosyal baskılar ve temel röfülmanlar arasındaki farkı

Nezih Danyal

görmemiştir. Marksizmi bir doğa bilimi olarak alır. "Cinselliğin diyalektik materyalist teorisi ve onun ana kuralları"nın babasının Marksizm ve annesinin psikanaliz olduğunu söyler. Diktatörlüğü, devrimi, demokrasiyi, ekonomik baskıyı ve daha pek çok kavramı cinselliğe dayatıp, çözmek ister. Cinsel devrimin, tüm sorunları çözebileceği varsayımını ileri sürer. (Bir konferansında Dr. B. Munfworf'un belirttiği gibi) W. Reich, katolik kadınların az aşk yaptıkları için katolik (muhafazakar), işçi kadınların (çok) aşk yaptıkları için devrimci olduklarını söyler.

Dönemimizde kapitalizmin bunalımı derinleşmektedir. Sosyopolitik biçimlenmelerin dünya çapında değişmesi insanın özlenen kurtuluşunu ve gelişmesini de getirecektir. Günümüzde, özellikle ileri kapitalist ülkelerde, bu geçiş dönemlerinin sosyal çalkalanmalarının sancıları, arayışları geniş biçimde görülmektedir.

Yeni yapılar, sağlıklı kişilerin elinden çıkınca daha güzel olur. Sağlıklı, güzel insanların yetişmesi için gerekli koşulların, ortamın hazırlanması gerekir, bu konuda akla ilk olarak aile gelir. Huzurlu, mutlu, dünyaya açık bir aile ortamında yetişen gencin güzel bir insan olma şansı daha fazladır. Daha yaratıcı, daha sorumlu, daha insanları seven bir kişi olacaktır.

İnsan neslinin devamının doğup, gelişip, yetiştiği ortam bugün için ailedir ve bu ortamın sağlıklı ve fonksiyonunu doğru yerine getirir olmasına insanlığın geleceği bakımından dikkat etmeli ve çok duyarlı olmalıyız. ■

Şili'de Ocak 1981'de yürürlüğe giren Üniversite Yasası üzerine bir yazıyı okurlarımıza sunuyoruz. ABD'li araştırmacı John Walsh tarafından yazılan bu yazı Science dergisinde (cilt 211, sayı 4489, 27 Mart 1981, sayfa 1403) yayınlanmıştı. Bilindiği gibi Science dergisi, ABD'nin en önemli bilimsel kuruluşlarından biri olan Amerika Bilimsel Gelişme Birliği'nin (Amerikan Association for the Advancement of Science) yayın organıdır.

ŞİLİ ÜNİVERSİTE YASASI

■ John WALSH

Çeviren: Remzi KURÇAY

Şili'deki hükümet yüksek öğretimde köklü bir yeniden düzenlemeyi gerçekleştiriyor. Çıkarılan yeni üniversite yasası mesleki eğitime ağırlık veren ve Şili'nin mevcut hükümetinin benimsediği piyasa ekonomisi teorisi ile uyum içinde bir yasa.

Yeni yasa ile sosyal bilim dallarının çoğundaki doğa bilimi dallarının bazılarındaki öğretim programları kaldırılıyor. Üniversitenin sorumluluğundan alınan öğretim ve araştırma alanları, talep üzerine ihdas edilebilecekleri gerekçesi ile özel sektörün faaliyet alanına kaydırılıyor.

Yeni yasaya karşı çıkanlara göre yasanın temel amacı, sosyal eleştiri ve siyasal muhalefetin kaynağı olarak üniversitenin rolüne son vermek. Aynı çevreler yasanın, hükümetin Şili'deki tüm kurumların rejim tarafından onaylanmış politik, ekonomik ve ahlâki kriterlere göre yeniden düzenlenmesini hedef alan geniş kapsamlı bir hükümet politikasının sadece bir bölümü olduğunu ifade ediyorlar.

Üniversite yasası yaz tatilinin başladığı Ocak ayı başlarında çıkarılmış olduğu için yeni düzenlemelerle ilgili ayrıntılar üniversitelerin açılacağı 16 Mart tarihine ve hükümetin yetkileri onaylamasına kadar belli olmayacak.

Fakat yasaya göre hükümetçe desteklenen üniversitelerde lisans ve yüksek lisans programlarının sadece bir düzine[1] bilim dalına sınırlı kalacağı kesin —ki bu eskisinin yarısı kadar bir sayıdır.

Geleneksel meslek eğitimi veren fakülteler korunurken sosyal ve beşeri bilimler fakülteleri büyük darbe yemiş durumda. Teknik dallarda ise mühendislik ve uygulamalı bilimlerin temel bilimlere tercih edileceği anlaşılıyor.

Yeni yasanın uygulanışında hükümetin dikkatini ülkedeki en büyük, politik ve kültürel açıdan en önemli sayılan Şili Üniversitesi[2] üzerinde yoğunlaştıracağı bekleniyor.

Yasadan sonra öğretim üyelerinin görevden alınmasında ve öğrencilerin üniversiteyi terketmelerinde yeni bir dalga başlamış görünüyor. 1973'de Salvador Allende hükümetinin devrilmesinden sonra öğretim üyeleri toplu halde görevlerinden uzaklaştırılmış ve öğrencilerin kitlesel olarak üniversitelerden atıldığına tanık olunmuştu. O dönemde insan hakları örgütlerince belgelenen kayıp, işkence ve hapis olayları arasında birçok bilim adamının da adı geçiyordu.

İktidara geldiğinden bu yana Başkan Augusto Pinochet'in hükümeti, Başkan tarafından atanan rectores delagados'lar ve bunların atadığı dekan ve öğretim üyeleri aracılığı ile üniversiteler üzerinde doğrudan doğruya kontrole sahip olmuştur.

Üniversiteler hakkındaki hükümet stratejisi genel olarak diğer Şili kurumlarına uygulananla aynıdır. Kısır bir ekonomi ve yüksek enflasyon ve işsizlik oranları ile karşı karşıya kalan hükümet, Chicago ekonomi ekolü adı ile bilinen ekolün politikalarını uygulamaktadır. Serbest piyasa ekonomisinin günümüz şampiyonlarından Milton Friedman 1975'de Şili hükümetinin gayri resmi danışmanlığını yapmıştır; ve bugün Şili'nin ekonomi politikası ülkede "Chicago çocukları" adı ile anılan bir grup Friedman'cı teknokrat tarafından yönetilmektedir.

Hükümet üniversitelerin kendi yağları ile kavrulmalarını amaçlayan mali politikalar getirmiştir. Üniversite harçları kat kat artırılmıştır. Gelecekteki harç miktarları ise mezuniyet sonrası beklenen gelire göre fakülteden fakülteye farklı olabilecektir.

Hükümet, başlıca ekonomik hedeflerinden biri olan kendi harcamalarında kısıtlamalara gidilmesi politikasının üniversitelerce de paylaşılması gerektiği görüşündedir. Nitekim üniversite verimsiz ve kaynak tüketici bir kurum olarak suçlanagelmiştir. Bu nedenle büyük bir değişiklik gerekmiştir, örneğin üniversitelerin ileride iş bulamayacak mezunlar vermesi önlenmiştir.

Üniversitenin her çeşit politik görüşün tartışılmasına açık özerk bir kurum olması gerektiğini savunan geleneksel Latin Amerika görüşü ise cevabını, hükümetin kendi üniversite kavramını açıklayan yasanın özerklik ve bilimsel özgürlük ile ilgili bölümünde bulmaktadır.

Yasaya göre üniversitenin toplum düzeni ile bağdaşmayan "eylemleri kışkırtmasına" veya "gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak partizan politik eğilimleri yaymasına" izin verilemez. "Objektif bilgilerin" ötesindeki politik öğreti üniversiteden dışlanmıştır.

Öte yandan, üniversiteler üzerindeki hükümet kontrolüne rağmen politik aktivite yeniden canlanmış durumda. Geçen yıl hükümet tarafından kabul ettirilen yeni Anayasa'ya açık bir muhalefet gösterilmiş, görevden alınan veya tutuklanan öğ-

retim üyeleri ve öğrenciler için protestolar düzenlenmiştir.

Yeni yasanın eleştirisi, getirdiği yapısal değişikliklerden çok üniversitenin ülke yaşamındaki rolüne yaptığı etkiler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Şili dışında yaşayan birçok Şili'li bilim adamının bu konudaki görüşlerinin tipik bir örneği, Austin' deki Texas Üniversitesi teorik fizikçilerinden Claudio Teitleboim'un görüşleridir. Teitleboim, çalışmalarını sonuçlandırmak üzere 1969'da ABD'ye gelmiş ve o zamandan beri burada çalışmaktadır.

Teitleboim'e göre "Yasayı daha geniş bir kapsam içinde değerlendirmek son derece önemlidir; insan, ayrıntıları tartışma tuzağına düşebilir". Teitleboim üniversiteler konusunda şunları söylemektedir: "Şurası açıktır ki yasa, devlet için risk saydığı bir kuruma son vermeye çalışmaktadır".

"Üniversite serbest ve yaratıcı düşüncenin kaynağı idi. Bu ise iktidardaki güçler için politik bir yer - altı faaliyeti anlamını taşır. İşte beşeri bilimler programlarına doğrudan doğruya saldırılmasının nedeni budur. Temel bilimler öğretiminin tekrar meslek okullarına devredilmesinin nedeni budur. Üniversite artık dar alanlarda uzman veren bir kurum olarak görülmektedir"

Üniversitelerin küçültülmeleri ve öğrenciler için öğrenim masraflarının artması nedenleri ile Teitleboim'e göre üniversite yasası "Şili yaşamını kalbinden vurmuştur, özellikle orta sınıf için. Orta sınıftan bir ailenin geleneklerinden biri üniversitede en az bir çocuğu olmaktı. Daha önce bu mümkündü çünkü üniversite parasızdı. Yeni yasa, orta sınıfa daha önce açık olan bir yolu daha kapatmış olmaktadır. Bu politika zengin ile yoksul arasındaki farkı daha da artırmak politikasıdır".

Yeni yasayı açıklamaya çalışan hükümet sözcüleri ise niyetlerinin 1967 ile 1973 yılları arasında ümitsiz bir şekilde politikleşmiş üniversiteye "normal işlevini" kazandırmak olduğunu ifade etmişlerdir.

1960'larda Şili'de başta doğa bilimleri ve sosyal bilimlerde olmak üzere lisans üstü öğrenim ve araştırmalar hızlı bir gelişme göstermiştir. Araştırmaların çoğu uluslararası örgütler, ABD ve Şili hükümeti ile özel vakıflarca desteklenmiştir. Üniversiteler, önceleri hemen hemen hiç üniversiteye girme şansına sahip olmayan düşük gelirli ailelerin çocukları ile dolmuştu.

1967'de Şili üniversitelerinde de, öğrenci baskısı sonucu Avrupa ve Amerika üniversitelerinde gerçekleştirilenlere benzer reformlar yapıldı. Üniversiteyi demokratikleştirmeyi amaçlayan bu reformlar örneğin rektörlerin, profesörler, öğretim üyeleri ve öğrencilerin oyları ile seçilmesini sağlıyordu. Fakat bu yeni karar mekanizması yavaş işliyordu ve zamanla, partizan politik eylemler arttıkça düzensizliklerin ortaya çıkmasına katkıda bulundu.

1970'de Allende'nin iktidara gelmesinden sonra üniversitelerdeki sol gruplar ile Hıristiyan Demokrat gruplar arasında bir egemen olma yarışı gelişti. Santiago ve Valparaiso'daki Katolik üniversitelerinde sağın da sağlam bir desteği vardı. Öğrencilerin taktikleri boykotlar ve gösterilerdi. Diğer taraftan Allende'nin muhalifleri üniversiteleri devrimci çıkaran birer kuluçka makinası haline gelmekle suçlamaya başladılar. 1973'teki darbeyi gerçekleştiren askeri cunta, hükümetin Marksist bir diktatörlük kurma hazırlığı içinde olduğunu ileri sürerek üniversitelerde alınan haşin önlemleri en azından ima yolu ile haklı göstermeye çalışıyordu.

Allende döneminde fakülteler ve bilim dalları politik görüşlerine göre daha alt birimlere bölünmüşlerdi. Bu nedenle darbeden sonra hükümetin belli kurumları cezalandırması kolay oldu. Sayıları tam olarak bilinmemekle birlikte Şili'de 1980 yı-

Fotoğraf: İbrahim AKYÜREK

Vinyleks İşçilerinden Bilim ve Sanat'a...

Kartal Maltepe'de kurulu Vinyleks Fabrikası'nın 250 işçisi, 7 Mayıs'dan bu yana açlık dayanışmasında bulunuyor.

İşçiler, Bilim ve Sanat'a iletilmek üzere işyerlerindeki gelişmeleri şöyle anlattılar:

"20 ay öncesi fabrikada üretim çok iyi gidiyordu. Öyleki günde on iki saat çalışıyorduk. İhracat bağlantıları vardı, fabrikanın durumu iyiydi. 1982 Eylül ayında, birdenbire on beş günlük ücretli izin veriyoruz diyerek üretimi durdurdular. İzinden döndük, yeniden on beş günlük izin verdiler. Bu böyle sürüp gitti. 20 aydır ücret falan da almış değiliz. On gündür işveren adına kimse fabrikaya da uğramıyor. Haber gönderdik, arayan soran yok. Arasıra polisler bizimle ilgileniyorlar. Aylardır perişanız. Ev sahiplerine borçlarımız birikti. Yüzlerine bakamaz olduk. Yatağını yorganını toplayıp fabrikaya sığınanlar var. Bakkaldan manavdan kaçıyoruz. Bir arkadaşımız kalp krizinden öldü. Kimi arkadaşımız ailesinden ayrıldı.

Biz burada açlık çekerken, işyeri sahipleri bir ay önce Hilton'da otuz milyona düğün yaptı. Şimdi beş bekçiye ve fabrikanın köpeğine yandaki yemek fabrikasından yemek geliyor.

250 Vinyleks işçisi olarak mağdur durumdayız. Çoğumuz 14 yıllık işçi. Bu arada emekli olan arkadaşlarımız ücretleri yanında bir de emekli paralarını bekliyor.

Mayıs'ın 7'sinden bu yana açlık dayanışmasındayız. Zaten açız."

lında yayınlanan tahminlere göre, 1973 darbesinden sonra bütün Şili üniversitelerinden uzaklaştırılanların sayısı, öğretim üyelerinin yüzde 30 - 35'i de dahil olmak üzere 18000 civarındadır. Görevden almalar aralıklarla devam etmiş, hükümet bunların bazılarını bütçe kısıtlamalarına bağlamıştır.

Hükümete göre sosyal bilim dalları sorun yaratıcı politik görüşlerin kaynağıdır ve bunlara karşı sert önlemler alınmalıdır. 1970'lerin sonuna doğru ciddi sosyal araştırmaların çoğu üniversiteler dışındaki özel araştırma merkezlerinde yapılır olmuştur. Bu merkezlerin çoğu uluslararası örgütlerden veya ABD'den maddi destek almaktadır.

Merkezlerden bazıları üniversite öğrencileri için seminerler düzenlemektedirler fakat sosyal bilimler alanında bugün hemen hiç örgün lisans - üstü öğretim yapan bir kurum yoktur. Yeni üniversite yasası, milli üniversite sisteminin müfredatında olmayan disiplinlerde öğretim yapmak üzere yeni yüksek öğrenim kurumlarının ve üniversitelerin açılmasına izin vermektedir. Mevcut özel araştırma merkezlerinden bazılarının akademik statü kazanarak Katolik Kilisesi tarafından desteklenen Hıristiyan Hümanizmi Akademisi'nin kanatları altında akademik bir şemsiye örgüt oluşturmaları beklenebilir.

Endüstriyel ve mali kuruluşlar, ilgili alanlarda eleman yetiştirmek için yeni öğrenim kurumlarının açılması ile ilgilendiklerini ifade etmişlerdir. Başka grupların ise kaynak bulmakta ve hükümetten gerekli izni almakta daha büyük zorluklarla karşılaşacakları sanılmaktadır.

Doğa bilimlerindeki araştırmalar, maddi desteğin azalması ve en yetenekli Şili'li bilim adamlarının ülkeyi terketmiş olmaları nedenleri ile daha yavaş bir tempo ile devam etmiştir. Bir zamanlar Latin Amerika'nın en iyilerinden sayılan üniversite öğretiminin kalitesinin, cihaz, malzeme ve öğretim üyesi yokluğu nedeni ile düştüğü belirtilmektedir. Yurt dışındaki Şili'li bilim adamları ile Şili'de bulunmuş Amerika'lı bilim adamlarının ortak kanısına göre öğretim kalitesindeki düşüşün en önemli nedeni 1960'larda ve 1970'lerin başında yetişen Şili'li bilim adamı kuşağının politik veya mesleki nedenlerle ülkeyi terketmiş olmasıdır.

Üniversite araştırmaları kısmen üniversite kaynaklarından yararlanmaktadır. Diğer taraftan hükümet, Amerika'daki Milli Bilim Vakfı'nın bir benzeri olan milli bilimsel ve teknolojik araştırma komisyonu (CONICYT) aracılığı ile uluslararası bilimsel projelere katılmaya çaba harcamaktadır.

Şili'de araştırmaya, özellikle temel araştırmalara karşı resmi tutum, en iyimser deyimle, soğuktur. Yaygın bir söylentiye göre resmi bir yetkili bilimsel araştırmanın esasen gerekli olmadığını çünkü teknolojinin dışarıdan satın alınabildiğini ifade etmiştir.

Bu gibi tutumların değişmesi pek olası gözükmemektedir. 1960'ların sonu ile 1970'lerin başı, Şili'deki politik yaşam için okyanus ortasında bir ada gibi idi. Askerler rekor denebilecek bir süre politikanın dışında kalmışlardı ki bu Latin Amerika için olağanüstüdür. 1973'de bu tutumlarına son verdiler. Bugünkü rejim, sadece sivil bir yönetimin kurulmasına kadar geçecek süre içinde koruyucu bir görevle iş başına gelmediğini hiçbir kuşku bırakmaksızın belli etmiştir.

General Pinochet'in 11 Mart'daki demecinde, Şili'nin 1989'da yapılacağı söz verilen seçimlere kadar "anayasal bir geçiş sürecine" girmiş olduğunu belirtmesi cuntanın kendi sistemini yerleştirmekteki iradesini doğrulamıştır.

Şili hükümeti üniversiteyi nötrleştirme çabasında ve onu topluma yeni bir şekil vermekte kullanma gayretlerinde Latin Amerika'da yalnız değildir. Örneğin, Arjantin ve Uruguay'daki askeri hükümetler de benzer yollar seçmişlerdir. Şili'de olağanüstü olan, bu büyük planın kapsamının genişliği ve onu gerçekleştirme azminin görünürdeki gücüdür. ■

1- Hukuk, mimarlık, biyokimya, diş hekimliği, tarım, inşaat mühendisliği, iş idaresi ve ekonomi bilimleri, ormancılık, tıp, veterinerlik ve eczacılık.

2- Şili'de, Santiago ve Valparaiso'daki Katolik Üniversiteleri de dahil olmak üzere sekiz üniversite vardır. Katolik üniversiteleri Kilise ile ilişkili olmakla birlikte maddi desteklerinin çoğunu hükümetten alırlar. Ana yerleşkesi Santiago'da bulunan Şili Üniversitesi ülkedeki tüm üniversite öğrencilerinin üçte birinin kayıtlı olduğu en büyük üniversitedir. Bu yıl üniversiteye kayıtlı öğrenci sayısı 195 000 civarındadır ki bu sayı darbeden önceki sayıdan biraz daha azdır.

Abonelerimize açıklama

Abone ücretlerini posta çeki ile gönderen okurlarımızın bir kısmından dergilerinin yollanmadığına ilişkin mektuplar almaktayız. Okurlarımız haklıdır. Şöyle ki:

Posta çekleri merkezinden bize gönderilen posta çeki kuponları koparılırken, adın ve adresin bir bölümü merkezde bırakılan parçada kalmaktadır. Böylece ad ve adres tam olarak okunamamaktadır. Bu nedenle abonemizden ad ve adresini yazacağı bir mektup gelmesini beklemek zorunda kalmaktayız.

Bu aksaklığın ortadan kalkması için okuyucularımız şu yolu izlemelidirler:

Abone bedelini posta çeki ile havale ücreti ödemeden gönderen okuyucumuz, ayrıca bir mektupla isteklerini bildirerek ad ve açık adresini yazmalıdır.

Yurt dışı abonelerimizden ise abone tutarını banka havalesi ile değil, posta havalesi ile yollamalarını dileriz.

Teşekkürlerimizle.

Bilim ve Sanat Dergisi

necati yıldırım
DOST OLAN SU VERSİN
ŞİİR • 150 TL.
refik aydın
TER SOĞUDUKÇA
ÖYKÜLER • 250 TL.
GÜNDEM YAYINLARI
PK. 83 BASMANE • İZMİR

YILMAZ ONAY'IN ANNA SEGHERS ÇEVİRİLERİ ve ALMAN FAŞİZMİNİN GELİŞİMİ ÜZERİNE

■ Vecihi TİMUROĞLU

Karl August Horst, Yirminci Yüzyıl Alman Yazınının Eğilimleri ve Yapısı[1] adlı yapıtında, ülkemizde çok iyi bilinen Bertolt Brecht için şunları yazıyor: "Savaş sonrası, erkenden ölen Ricarda'dan bu yana, Gerhart Hauptmann'ın ve Thomas Mann gibi gerçek bir entellektüel otoritenin saygın yerini, Almanya'nın ne batı ne de doğu kesiminde, hiçbir Alman yazarı, henüz dolduramamıştır. Bertolt Brecht'in durumu farklıdır. Çünkü, Doğu Almanya'da, Brecht'in yetersiz eleştirisi hep beğenilse de, onun yapıtlarının sanatsal değeri, batıdaki Almanlar arasında kesin olarak benimsenmemiştir."[2] Sosyalist yazarlar için, hiç de esenlikle düşünmek istemeyen Karl August Horst, bir tek tümceyle de olsa, ülkemizde yeterince tanınmayan Anna Seghers'den şöyle söz ediyor: "Anna Seghers'in büyük öyküleme gücü, Batı'da da ayrıcalıklıdır."[3]

DÜNYA SAVAŞLARI DÖNEMİNE DOĞRU

Gerçek adı Netty Reiling olan Anna Seghers, 19 Kasım 1900'de, sanat yapıtları satıcısı Isodor Reiling'in tek kızı olarak dünyaya geldiğinde, ünlü gazeteci ve oyun yazarı Freytag öleli beş yıl olmuştu (1895). Freytag, Alman toplumunun ayrıntılı bir tablosunu veren 'Doit et Avoir'[4] adlı romanıyla, ülkesindeki ticaret ve çalışma yaşamının destanını yazmıştı. Freytag'ın 'Verecek ve Alacak' adlı yapıtı, sanayileşme çabalarını yoluna koymaya başlamış bir toplumun öyküsüydü. 1855'de yayımlanmış olan bu romandan sonra, dünyada, yeni gelişmeler olmuş ve Almanya'nın konumu da değişmişti. 1893'te, ABD, Hawai adalarını işgal etmiş, sessiz kalan Avrupalı işgalcilerin kendi aralarındaki anlaşmazlıkları izlemeye başlamıştı. 1898'de, İspanya'nın elindeki sömürgelerini ele geçirmek için girişimlerde bulundu. Küba'da, İspanyol yönetiminin halka baskısı vardı. ABD, bu baskıyı, görünüşte, insancıl açıdan ele aldı. İspanya hükümetine bir nota verdi. Maine adlı savaş gemisini de Havana koyuna gönderdi. Maine, koyda demirledikten birkaç gün sonra, güvertesinde bir bomba patladı. İspanya hükümeti, bu durum karşısında, Avrupalı büyük devletlerden yardım istedi. Avrupa'nın büyükleri, ABD hükümetine bir nota vererek İspanya'nın istediğini, isteksiz bir biçimde yerine getirdiler. ABD, bu notayı, "Washington, Avrupa devletlerinin ortak notasındaki dostça üslubu büyük bir mutlulukla karşılar. Ancak, Washington, ABD halkının istekleri doğrultusunda, tümüyle insanlık ilkeleri adına davranmak kararındadır. ABD, insanlık adına, Küba'daki insanlık dışı durumu bir an önce sona erdirme çabasında olduğunu bütün dünyaya duyurur" ifadeleriyle yanıtladı. Bu karşı notadan birkaç gün sonra da, İspanya'ya savaş açtı. Avrupa devletleri, bu savaşa karışmadılar. ABD'nin yengisiyle sonuçlanan bu savaşın sonunda, 10 Aralık 1898'de, Paris Antlaşması imzalandı. ABD'nin insanlık ilkelerine bağlılığının (!) sonucu olarak, Küba, bağımsızlığına kavuşmuştu. Kuşkusuz, bu bağımsızlık, siyasal dilde, "protectorate" bir bağımsızlıktı. Yani, güçlü bir devletin koruyuculuğundaki bağımsızlık! Koruyucu devletin ABD olması da çok doğaldı. ABD, insanlık ilkeleri uğruna döğüştüğü bir savaşın sonunda, elbetteki birtakım kazanımlar edinmeliydi. Kazanımları, Porto-Rico, Guam ve Filipinler oldu. Filipinler, Almanya'nın da hak istediği bir ülkeydi. İsteğinde direndi ve sonunda, İspanya'nın Pasifik'teki sömürgelerinden Carolines, Marinnes ve Palau adalarını aldı.

Bu anlattıklarımız, 1898 ABD - İspanya deniz savaşının tarihsel önemini açıkça göstermektedir. O güne değin, coğrafya keşiflerinden sonra, yeni bulunan ülkeleri, o ülkelere gidenler işgal ediyorlardı. Kısası, herkes eline geçirdiği yerin sahibi oluyordu. Oysa, sanayi devrimi yeni bulunan ülkeler üzerindeki egemenlik sorununa yeni boyutlar getiriyordu. Sömürgeler, 1898 ABD - İspanya savaşıyla, yeniden bölüşüme uğruyorlardı. ABD, İspanya'nın elindeki Filipinler'i alarak Uzakdoğu'ya uzanıyordu. Bir yıl sonra, 6 Eylül 1899'da, ABD Dışişleri Bakanı Mr. Hay, Avrupa'nın sanayi devletlerine birer nota vererek "Çin'de Açık Kapı" önerisinde bulundu. Durumu iyi değerlendiren İngiltere, 11 Ekim 1899'da, Güney Afrika'nın Whitwatersland bölgesinde, altın madenlerinin bulunmasından sonra transvall'i oluşturan halka baskı yapan Boer hükümetine karşı savaş açtı. İngilizler kısa sürede, Boer ordusunu dağıtarak başkentleri Pretoria'ya girdiler. Ama, ummadıkları bir durumla karşılaştılar: Boer halkı, kentlerini bırakmışlardı, ama savaşı bırakmamışlardı. Ülke düzeyinde, bir gerilla savaşı başlattılar. İngilizler, 31 Mart 1902'ye değin uğraşmak zorunda kaldılar. Utkuya kavuşmuşlardı. Ne ki, Boer halkının özerk yönetimine de razı olmuşlardı.

Boer Savaşı, Alman hükümetlerinin gözünden kaçmamıştır. ABD ile anlaşarak Samoa adalarından ikisini işgal etmiştir. Wilhelm II'nin çabalarıyla, Alman devleti, dünyanın yeniden bölüşümünde, hatırı sayılır bir güç durumuna geliyordu. 18 Kasım 1901'de, 1850'den beri sürüncemede kalan Cleyton - Boolwert Antlaşması, yeniden gündeme geldi. Panama Kanalı Anlaşması olarak bilinen anlaşmaya göre, ABD ve İngiltere, Colombia hükümetinin izniyle, Atlantik'i Pasifik'e bağlayacaktı. Antlaşmanın imzalanmasından bir ay sonra, ABD ajanları, Colombia'daki belli güçleri kışkırtmış ve bir başkaldırı hazırlamıştı. Başkaldırıyı bahane ederek de o bölgeyi işgal edip Panama devletini kurmuştu. Doğal ki, bu devlet de onun koruyuculuğundaydı. Almanya, bütün bu gelişmeleri, ta 1900'den başlayarak izlemiştir. Reichstag'dan bir "Deniz Gücü Kurma Yasası" geçirmiş, açık denizlerde etkin olabilecek bir savaş filosu kurmaya başlamıştır. On dokuzuncu yüzyıl biterken, 1899'un son aylarında, La Haye'de bir silahsızlanma konferansı toplanmıştı. Almanya Dışişleri Bakanı, bu konferansta, çok hızlı bir kulis yaparak önerinin geri çevrilmesini sağlamıştır. Çünkü, Almanya, o yıllarda, ordusunu on dört günde toplayacak bir örgütlenme gücüne kavuşmuş, dakikada iki kez atış yapan 75'lik sahra toplarına karşı, dakikada 6-8 kez atış yapan 77'lik sahra toplarını geliştirmişti. Kısası, dünyanın yeniden bölüşümünde, kendisini, en büyük güç olarak düşünüyordu. Alman emperyalist düşüncesinin başlangıcını, işte buralara de-

ğin götürebiliriz. Anna Seghers, böyle bir devletin eğitim politikasını uygulayan okullarda yaptı.

Biliyoruz ki, emperyalizm, bütün emperyalist ülkelerde, özdeş ırayı (karakter) taşımaz. Her ülkede, tikel bir ıra gösterir. "Emperyalizmin ilk devi İngiltere de sömürgeci bir ıra göstermiştir. Sömürgeleştirdiği ülkelerden bolca hammadde getirmiş, ürettiği sanayi maddelerini sömürgelerine sürmüştür. Yani, sömürgelerini, aynı zamanda, pazar olarak kullanmıştır". "Fransız emperyalizmi, tefeci bir emperyalizm ırasındadır. Fransız sermayelerinin büyük bir bölümü devlet fonlarına, önemli bir bölümü sömürgelere ve çok az bir bölümü de sanayi işletmelerine yatırılmıştı. Fransa, dünyanın en büyük tefecisidir". "1871 Prusya - Fransa savaşı, Alman ulusal birliğinin oluşumuna yolaçmış ve Alman İmparatorluğu'nu doğurmuştu. Bu doğuşla, gözü doymaz canavarlar topluluğuna, bir yenisi daha katılmıştı. Kapitalizmin çağdaş tekniğinin planlı örgütleme yolunda yarattığı (en son buluş)la karşı karşıyayız şimdi. Bu (son buluş), junkerler'le (tutucu ve ulusalcı toprak soyluları) burjuvaların el ele verip kurmuş oldukları emperyalizmin hizmetindedir". Bu yeni bağlaşık iktidar, eski Prusya Krallığı'nın askersel disiplinini koruyordu. Örgütlenmiş seçkin ve yetişkin bir orduya sahipti. Bu yüzden, Alman burjuvazisi, Avrupa'nın en gerici burjuva sınıfı olmuş ve sıkıştığı her anda, junker militarizminin kollarına atmıştır kendisini. Bu bağdaşık siyasal iktidar yapısı, Almanya'da, Avrupa'nın öbür emperyalist ülkelerindeki burjuva demokratik geleneğinin yerleşmesini zorlaştırmıştır. Bu yapı, Alman emperyalizminin saldırganlığını barbar tavırlı yapmıştır. Sonunda, dünyanın yeniden bölüşümünü zora dayanarak değiştirmeye değin vardırdı gücünü. 1910'dan sonra, bu isteğini, Avrupa diplomasisinin sofrasına getirdi. Böylece, Alman emperyalizmi, dünyanın yeniden bölüşümü istemiyle, "dünya savaşları" dönemini açıyordu.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI

Anna Seghers, bu Birinci Dünya Savaşı içinde, dünyadaki tüm toplumsal gelişimlere tanık bir ortaokul öğrencisiydi. Ülkesi, savaşın bütün sorumluluğunu taşıyordu. Almanya'da, sosyal demokrat hareketin önem kazanmasına karşın, dünyadaki genel gidiş öyle görünmüyordu. Balkan savaşları, uluslararası gerginliği artırıyordu. Balkanlar'daki gelişmeler, hiç de iç açıcı değildi. Balkan halklarının bağımsızlık ve özgürlük savaşımlarını üstlenen ve ülkelerini Osmanlı egemenliğinden kurtarmak için savaşım veren güçler, demokratik halk örgütleri değillerdi. Karşıtı, monarşik hükümetlerdi. Bütün bu oluşumlara karşın, Alman emperyalizmi, Balkanlar'a ve Osmanlı devletine yakın ilgi duyuyordu. İngiliz emperyalizmi de, Babil'in altındaki ateşe ilişkin bu ilgiden tedirgindi. Tefeci Fransız emperyalizmiyle iç içe bulunan Rus emperyalizmi de, Akdeniz özlemini kursağında koyacak kuşkusuyla, Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki eylemleriyle yakından ilgileniyordu. Rusya'nın herhangi bir yenilgisi, Fransız sermayesini, Alman emperyalizmi karşısında yalnız ve savunmasız bırakabilirdi. İngiliz emperyalizmi, Fransa'nın bu kuşkularından yararlanarak Fransa'nın ilgisini, Rusya'nın yumuşak karnını korumak amacıyla, Babil'in altındaki ateşe çekmeyi deniyordu. Bu gelişmeler, 1914 başlarında, Avrupa'da şöyle bir görünümü gösteriyordu: Almanya, Avusturya - Macaristan İmparatorluğu bağlaşıklığı ve bu bağlaşıklığa karşı İngiliz, Fransız ve Rusya yakınlaşması.

Uzakdoğu'da, durum, çok daha karışıktı. Dünyada, yeniden bir bölüşümün hesaplarını yapan Batı emperyalistlerine karşı, ABD ve Japon emperyalizmleri, çıkar birliği gösteriyordu. Çin - Uzakdoğu ve Mançurya demiryolları işletmelerinin ele geçirilme çabaları, Rusya'nın da ilgisini çekiyordu. Nitekim, 1905'te, bu ilgiler, Japon emperyalizmiyle Rus emperyalizmini sıcak bir savaşa sürüklemişti. Japon emperyalizmi, bu savaştan güçlenerek çıktı. ABD, bütün bu ilişkilerin uzağında görünmesine karşın, Japonya'nın yanındaydı. ABD, Uzakdoğu'nun yeniden bölüşümünde, Japonya'yla uzlaşmış görünüyordu. Japon emperyalizmi, hesaplarını sağlıklı yapan bir yönetim görünümündeydi. 1907'de yapılan Rus - Japon barış anlaşmasının gizli 2. maddesine dayanarak 1910'da Kore'yi işgal etti. Kutsura militaristlerinin Japon Samuraylarıyla iktidar ortaklığındaki tavırları, Japon emperyalizminin ırasının Alman emperyalizminin ırasına benzediğini gösteriyordu. Bir bakıma, Japon askeri gücü, Alman askeri gücü denli büyüktü. Ama, İngiliz emperyalizmi, Almanya'dan çok çekindiğinden, Japon emperyalizminin Uzakdoğu'daki gelişmesini engelleyemiyordu. 1911'de, Çin'de başarılan burjuva demokratik devrimini desteklemesine karşın, Japon emperyalizminin Çin pazarında oynattığı atın dizginlerini çekemedi. Japonya, Almanya'nın izlenmesi yüzünden Çin'in yağmalanmasından eksiksiz biçimde yararlandı.

1913'ün sonunda ve 1914'ün başında, Alman emperyalizminin epey yol aldığı gözlemlenir. İngiltere, 1898'de imzalanan Portekiz sömürgelerinin paylaşımına ilişkin antlaşmayı raftan indirir ve yürürlüğe koyar. Angola'yı Almanya'ya verir. Ne ki, Almanya, Angola'ya gidemeden savaş çıkacaktır. Buna benzer bir imza töreni gecikmesi de, Ortadoğu'daki bölüşümde görülecektir. Almanlar, Bağdat demiryolu ve Musul petrolleri işletmeleri için İngiltere'yle bir anlaşma yapmışlar ve Osmanlı devletini de bu anlaşmaya uymaya inandırmışlardı. İmzaya hazır olan bu anlaşma, İngiliz Dışişleri Bakanı Gey tarafından savsaklanmış ve kısa bir süre sonra da savaş çıkmıştır. Bu arada, 11 Haziran 1914'te, Fransa, İngiltere'nin Rusya'yla deniz gücü kurma anlaşması yapmalarını sağlamıştır. İşte bu anlaşma, savaşı çabuklaştıran etkenlerden birisi olmuştur. Alman emperyalizmi, Rus sanayisinin gelişmesini kesinlikle istemiyordu. Alman Dışişleri Bakanlığı bu anlaşmayı hemen öğrenmiş ve Dışişleri Bakanı Jagow'un ağzından şunları duyurmuştur dünya kamuoyuna: "Birkaç yıl sonra, Rusya, Baltık donanmasını kurmuş ve stratejik demiryollarını döşemiş olacaktır. Oysa, bizim grubumuz (Avusturya - Macaristan ve Osmanlı İmparatorlukları) her geçen gün zayıflamaktadır." Bu sözler, Almanya'nın savaşa kararlı olduğunu gösteren en önemli kanıttır. Nitekim, 28 Haziran 1914'te Saraybosna'da, Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'nun veliahtı Ferdinand'ın "Kara El" örgütünce öldürülmesi, savaşın başlamasına yolaçmıştır. Alman Şansölyesi Bethmann, Çarlık Rusyası'nın bu olay dolayısıyla seferberlik ilân etmesini, Almanya'nın Rusya'ya savaş açmasının gerekçesi olarak göstermiştir. Kaynağında, savaşı iyediye getirmesinin nedeni, sosyal demokratların desteğini sağlamaktı. "Mutlakçı Çarlık yönetimine karşı halk savaşı" sloganıyla başladı işe. Gerçekten de, sosyal demokratların onayını almıştı. "Kautsky ve yaltakçıları, bu emperyalist, sömürgeci ve soyguncu savaşı bir halk ve savunu savaşı olarak göstermek için bütün çabalarını harcamışlar, bu savaşı, tarihteki emperyalizme karşı savaş örnekleriyle doğrulamak için çırpınan evrensel burjuvazinin iğrenç yalanını yinelemekle, işçileri bile aldatmışlardır." Üstelik, bu çabalarını, 1848'de, mutlakçı yönetimlere karşı yapılan "halk savaşı" çağrılarıyla bir tutmuşlar ve kararlarının dayanağı olarak onu göstermişlerdir.

Almanya'nın başlattığı Birinci Dünya Savaşı, çok önemli gelişmeler gösteriyordu. Tarih, yeni boyutlar kazanıyordu. 1915 Nisanı'nda, Avrupa'nın güneyinde hareket başlar. Fransız Sosyalist Partisi'nden dönme Mussolini, İtalyan Parlamentosu'ndadır. Şövenist grupların başkanı d'Annunzio'yla birleşerek İtalya'nın dünyanın yeniden bölüşümüne katılmasını sağlar. Büyük kapitalistlerin buyruğundaki bu iki önder, İtalya'nın 23 Mayıs 1915'te Avus-

turya - Macaristan topraklarına saldırmasına karar aldırırlar. "İtalya, hayasızca, Osmanlı ve Avusturya - Macaristan topraklarını yağmalamaya başlar."

1917'de, Alman emperyalizminin yenilgisi ufukta görünmüştü. Fransa, Rusya'daki sermayesini güvenceye almak için, ABD'ye ve İngiltere'ye Rusya'nın bölüşümünü önerir. Savaş sürerken, bu üç büyük emperyalist güç, Murmansk demiryolu işletmelerinin İngiltere'ye ve Batı Rusya demiryollarıyla Güneybatı Rusya demiryollarının Fransa'ya verilmesi konusunda anlaşırlar. Bu anlaşma, Rus halkının sosyalist devrim savaşımını hızlandırmıştır. Nitekim, Rus halkı Ekim Devrimi'ni başarıya ulaştırmıştır.

SAVAŞ SONRASI: YOKLUK VE YOKSUNLUK

Birinci Dünya Savaşı bittiğinde, Anna Seghers de liseyi bitirmiştir. Almanya'daki tüm toplumsal olayları yakından izleyecek derecede yaşam ve deney zenginliğine sahip genç bir kızdır. Ayrıca, sanata karşı da yakın ilgi duymaktadır. 1919'da, Heidelberg Üniversitesi'ne girer. Daha sonra Köln'e geçer. Sanat tarihi, tarih ve felsefe öğrenimi yapar. 1924'te Heidelberg Üniversitesi'ni "Rembrandt'ın Yapıtlarında Yahudi ve Yahudilik" konulu bir tezle bitirir. 1925'te, Macar Toplumbilimcisi László Radványi ile evlenir. Bu süreçte, Almanya'da ve dünyada önemli gelişmeler olur. Toplumsal olaylar, yeni boyutlar kazanır. Batı emperyalizmi, Doğu Avrupa'da gelişen sosyalist devrimin baskısı altında, yeni ıralar kazanmaya başlamıştır. ABD, Batı emperyalistlerinin karşısında, yeni bir güç olarak bütün hesapları altüst etmeye başladı. Dünyanın yeni bölüşümünü beğenmiyordu. 21 Kasım 1921 ile 22 Şubat 1922 arasında, Washington'da bir konferans topladı. İngiltere ve Fransa, bu konferansta, ABD'nin büyük gücünü anlamışlardı. Zaten, asıl sorun, 1918'de sona eren savaştan sonra yapılan Versay Antlaşması'nda yatıyordu. Almanya, bütün sömürgelerini, askeri güçlerini yitirmişti. Bunlardan daha önemlisi, Alman ekonomisi, yengi sahibi emperyalistlere teslim edilmişti. On yıl süreyle, Almanya, her yıl, ürettiği taşkömürünün 140 milyon tonunu Fransa'ya, 80 milyon tonunu Belçika'ya, 77 milyon tonunu İtalya'ya verecekti. Bu, Alman emekçi halkının ekmeğini çalmaktı. Marx'ın Frankfurt Antlaşması için söyledikleri, Versay Antlaşması için de doğrulanıyordu. "Savaşı, bir Avrupa Kurumu haline getirmenin en güvenli aracıdır bu antlaşma. Gelecekteki barışı, basit bir ateşkese dönüştürmek için en şaşmaz yol budur." diye yazmıştı Marx.[5] Versay Antlaşması, gerçekten bir ateşkesti. Dünyayı yeniden bölüşme savaşı yürüten emperyalistler, dünyanın her yerinde, böyle bir barış politikası izliyorlardı. Osmanlı İmparatorluğu'na imzalatılan Sevr Antlaşması, tam bir soygunu ve yağmalamayı içerir. Dünyanın her yerinde, insanlar yokluğa ve yoksunluğa sürükleniyorlardı. Romanya Basarabya'dan üç yüz bin değin insanı sürmüştü. Beş yüz bin insan, Dobruca'yı bırakıp gitmişti. Yukarı Silezya'da Alman kalmamıştı. Yüz binlerce Macar, topraklarından sökülüp atılmıştı. Yedi buçuk milyon Ukraynalı, yurtlarından koparılmıştı. Kısası, halklar arasında uçurumlar açılmıştı. İşte bu yüzden 1926'da, emperyalist özlemler, yeniden yeşermeye başladı. Alman Dışişleri Bakanı Stresemann, Alman burjuvazisine "Alman rönesansı" için sabırlı olmalarını öneriyordu. Bu uyarı, Hitler'e açılan kapı olarak nitelendirilmiştir sonraları. Bütün bu gelişmelerde, Alman işçisinin hakkını koruyan hiç kimse yoktu. İşsizlik, yokluk, sefalet, tüm Almanya'yı sarmıştı. Bu oluşumu değerlendiren

Dimitrof'un yargılanması üzerine afiş (fotomontaj: John Heartfield, 1933).

Faşizmin kitap yakma eylemleri üzerine afiş: "Gecenin Işıması" (fotomontaj: John Heartfield, 19 Mayıs 1933).

Alman Komünist Partisi güçlendi. Anna Seghers'in ilk öyküsü olan "Grubetsch" bu sıralarda yayımlandı (1927). Bu yıllarda, işçi eylemleri yoğunluk kazanmıştır. Anna Seghers, bu eylemlere yakınlık duymaktadır. İlk romanı olan "St.Barbara Balıkçılarının Ayaklanması", bu eylemlerden birisinin toplumcu bir gözle değerlendirilmesidir. Bu romanıyla, Kleist ödülünü kazandı (1928). Aynı yıl, Alman Komünist Partisi'ne üye oldu. Böylelikle, sanat çizgisini, siyasal yaşama ulaştırmış oluyordu. Bundan sonra, Anna Seghers'in ideolojik çizgisini geliştirdiğini görüyoruz. 1929'da, Proleter Devrimci Yazarlar Birliği'ne üye oluyor. Bu dönemlerinde, Anna Seghers şiirler ve küçük öyküler yazıyor. Böylesi yapıtlarında, dışavurumcu bir sanat anlayışındadır.

Tam bu sıralarda, 1930'da, Sovyetler Birliği'nin Harkov kentinde, proleter devrimci yazarlar konferansı toplanır. Seghers de bu konferansa katılanlar arasındadır. Toplumcu gerçekçi dünya görüşünü, bu konferansta iyice belirler. "Amerikan Elçiliği Yolunda" adlı öykü kitabı da bu yılda yayımlanmıştır. Dışavurumcu anlatım özelliklerine, bu öykülerinin bazılarında da rastlanır.

NAZİZM İKTİDARDA

Anna Seghers, 1932'de, ülkesinin sorunlarıyla iyiden iyiye uğraşır. Sanatını, tümüyle emekçi halkın savaşımına adamıştır artık. Bu yıllarda, dünyada ve Almanya'da yeni gelişmeler olmaktadır. Almanya'da siyasal bunalım vardır. Hitler, von Papen ve General von Schleicher arasında, iktidar savaşımı başlamıştır. Hitler ve partisi, "milliyetçi ve sosyal" kavramlarını çok iyi kullanarak küçükburjuvanın desteğini almakta başarılı olmaktaydı. 10 Ekim 1931'de Harzburg kentinde yapılan gizli bir toplantıda, Alman burjuvazisi, Almanya'nın yönetiminin faşist partiye verilmesine karar vermişti. Bu doğrultuda toplantılar sürüp gidiyordu. 1932 Şubatı'nda, Düsseldorf Sanayicileri Kulübü'nde, Hitler, sanayicilerin kendisini desteklemeleri halinde, görülmemiş biçimde silah siparişi vereceğini ve Versay Antlaşması'nı yırtacağını söyledi. Sanayici Fritz von Thyssen, bu sözleri coşkuyla karşılamış, "Heil Hitler!" diye bağırmıştı. Bu söz, daha sonraları, kulluk sloganı olmuştur. 1932, seçim yılıydı. 6 Kasım 1932'de seçimler yapıldı. Ama, Nazi Partisi iki milyon oy kaybetmişti. Buna karşın, Komünist Parti, altı milyon oy almayı başarmıştı. İşte iktidar pazarlıkları, bu gelişme karşısında başladı. Alman burjuvası, işçi sınıfının siyasal iktidarına engel olmanın yolunun terörcü ve egemen sınıflar diktatörlüğünden geçtiğine karar verdi.

Hitler'in Fransa'ya saldırı niyetleri üzerine afiş (fotomontaj: John Heartfield, 7 Mayıs 1936).

Hitler ve partisi, bu kararlar doğrultusunda çabalarını yoğunlaştırdılar. Yamyamların kutsal kitabı diye nitelendirilen Mein Kampf (Kavgam) adlı kitabında, Hitler, ikinci bir emperyalist savaşın haberini veriyordu: "Hiç kuşku yok ki, Almanya, dün olduğu gibi bugün de, şu iki seçenekle karşı karşıyadır: Yayılmak ya da yok olmak. Yaşam alanını fethetmediği, topraklarını genişletmediği takdirde, büyük halk ölüme tutsak olur."

Yayılmak ve toprakları genişletmek, dünyanın yeniden bölüşümü için yeni hazırlıklar peşinde olmak anlamını taşıyordu. Anna Seghers, Hitler'in bu niyetleriyle savaşmak gerektiğini duyuruyordu yazılarında. Anna Seghers'in ve tüm barışseverlerin korktukları gelişmeler oluyordu Almanya'da. 1932 yazında, Hitlerci Tarım Bakanı Darre, "Doğu'daki yaşam alanı politikası"nı incelemek üzere, sınırlı bir konferans düzenlemişti. Bu toplantıda söz alan Hitler, "Avrupa'da ve bütün dünyada egemenlik kurmaya adanmış seçkin Alman halkını bir araya toplayacak bir ırk imparatorluğu"ndan söz ediyordu. Anna Seghers, bu tehlikeli gidişe dikkati çekiyordu. Bu gidişi engellemek için, eylemci bir yaşama girdi. "Yol Arkadaşları" adlı romanı da bu sıralarda yayımlanır. 30 Ocak 1933'te Hitler, Reich Şansölyesi, yani başbakan olur. Artık, Anna Seghers gibi devrimci aydınlara, Almanya'da yer kalmamıştır. Seghers, İsviçre üzerinden Fransa'ya kaçar. Paris yakınlarında, Wieland Herzfelde ve Oskar Maria Graf ile birlikte yaşarlar. Sürgün yaşamında da Alman halkının demokratik savaşımına katkıda bulunmak için çalışır. Arkadaşlarıyla birlikte, "Yeni Alman Sayfaları" adlı bir dergi çıkarır. "Kafa Başına" adlı romanını da bu sırada yazdı. Roman, Amsterdam'da, Querido Yayınevi tarafından yayımlandı. "Kafa Başına"nın yayınlandığı günlerde, faşist Alman yazarı G. Wirsing'in "Dünya Politikasında Almanya" adlı kitabı, Berlin'de, koşullandırılmış Alman gençliğinin başucu kitabı olmuştu. Wirsing, "Barışçılık çağı"nın kapandığını yazıyordu.[6] Gerçekten de, barışçılık dönemi, Almanya, İtalya ve Japonya arasındaki "davranış birliği"nden anlaşıldığına göre sona ermişti. Emperyalistler, dünyayı, yeniden bölüşmek için hazırlanıyorlardı. Seghers, bu gelişmelere karşı yazarlık sorumluluğunu sürdürmekle kalmıyor, örgütsel disiplinle de çalışıyordu. 1934 yılı, Anna Seghers için, bir yandan Avusturya'daki gelişmeleri izlemek göreviyle, bir yandan da sanat yaşamının tadını çıkarmakla geçti. Erwin Piscator, onun "St. Barbara Balıkçılarının Ayaklanması" adlı romanını filme aldı. Seghers, bu sırada Avusturya'ya gitti ve şubat ayaklanmasını inceledi. 1935'te, "Şubat İçinde Uzanan Yol" adlı romanını yayımladı. Bu romanla, ünü bir kat daha artan Anna Seghers, Paris'te toplanan "Kültürün Savunulması için I. Uluslararası Yazarlar Konferansı"na çağrılır. O toplantıda tartışılan "Vatan sevgisi" temasını en iyi değerlendiren yazarların başında Anna Seghers vardır. "Vatan sevgisi" gibi son derece önemli bir kavramı çözümleyebilmek için, önce şu soruyu sorunuz: Ülkemizde, sevgi neye yönelmiştir? Ulusun kutsal varlıkları, varlıksızların dertleriyle ne denli ilgilidir? Kutsal vatan toprağı, topraksızların sıkıntılarını gidermekte midir?[7]

Yapıtlarıyla, eylemleriyle, Anna Seghers'in ünü ve kişiliği, etkinleşiyordu. 1936'da, Moskova'da, "Koloman Wallisch'in Son Yolu" adlı öyküsü, 1937'de Belçika'da "Kurtarma" adlı romanı çıktı. 1937'de, Madrit'te toplanan II. Uluslararası Yazarlar Konferansı'na katıldı. 1938'de kültürün savunulması konusunda, Paris'te olağanüstü bir konferans toplandı. Seghers, bu konferansta, önemli bir konuşma yaparak faşizmin yarattığı yoz kültürün tehlikelerini belirtti. 1939'da, Avrupa'da savaş başlamıştı. Hitler, dünyanın yeniden bölüşümü için, Alman ırkını görevlendirmişti. Anna Seghers ve arkadaşları, Paris yakınlarında kalamadılar. Fransa'nın güneyine sığındılar (1940). "Haydut Woynok'un En Güzel Deyişleri", "Artemis'in Deyişleri" adlı öyküleri, Marsilya'da yazıldı ve Moskova'da, aynı yıl yayımlandı. 1941 yılında, Anna Seghers'in Marsilya'daki yaşamı zorlaştı. Kocası ve iki çocuğuyla birlikte Meksika'ya sığındılar. Burada, Bodo Uhse, Ludwig Renn ve Alexander Abusch ile birlikte, "Özgür Almanya" adlı bir dergi çıkarıyorlar. Orada kurulan Heinrich - Heine Kulübü'nün başkanlığını yapıyor. Meksika'

da yaşadığı yıllarda, bir yandan politik etkinliğini sürdürürken, öte yandan da sanatsal yaşamını sürdürüyor. 1942'de, en ünlü romanı olan "Yedinci Haç"ı yazıyor. "Yedinci Haç', ABD'de, büyük ilgi görerek, İngilizce yayımlanıyor. Yapıtın gördüğü büyük ilgi, Meksika'daki bir yayınevini de harekete geçiriyor. "El Libro Libre" Yayınevi, Yedinci Haç'ın Almanca baskısını yapıyor. 1944'de, Fred Zinnemann, bu romanı baş rollerini Spencer Tracy ile Helene Weigel'la vererek filme alıyor.

SEGHERS VATANINA DÖNÜYOR

1947'de, Anna Seghers, ülkesine dönüyor. Doğu Almanya'ya yerleşiyor. Sürgünden dönen birçok yazar da öyle yapmışlardır. Darmstadt'ta kendisine Büchner ödülü verilir. Berlin'de, aynı yıl, bütün Alman yazarlarının katıldığı bir yazarlar konferansı toplanır. Bu, bütün Alman yazarlarını kapsayan son konferanstır. Anna Seghers, bu konferansta, yazarların işlevlerini belirten önemli bir konuşma yapar. Toplumcu gerçekçi, bilinçlendirici etkinliği olan sanattan yana tavır alır. Bundan sonra, hiçbir uluslararası toplantıyı kaçırmaz. Özellikle, yazarların yönlendirdikleri barış toplantılarını önemser. Alman Demokratik Cumhuriyeti'nde, Alman Sanat Akademisi'nin kuruluşuna öncülük eder. Bu akademinin kurucu üyesidir. "Çizgi ve Barış Öyküleri", bu dönemlerde yazılmıştır. 1952'de, bu öyküleriyle Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin sanat ödülünü alır. "Adam ve Adı" adlı öykü de, aynı yıl yayımlanmıştır.

Anna Seghers, bu öykülerinde, duygu aktarımını öne çıkaran bir yöntemi uygulamaktadır. Tolstoy'dan başlayarak tartışılan bu konuda o da taraf olur. 1963'te yazdığı "Tolstoy Üstüne Denemeler" ve "Dostoyevski Üstüne Denemeler" adlı yapıtlarında, sanattan anladıklarını daha açık ve seçik olarak ortaya kor. Tolstoy, 1898'de, "Sanat Nedir?" adlı bir yapıt yazmıştı.[8] Tolstoy, bu yapıtına, "Sanata verilen önem, harcanan emek, zaman ve para yerinde midir?" sorusunu sorarak başlıyor. Bunca emeğin, servetin ve zamanın harcanması, birtakım insanların tüm yaşamlarını, belli bir beceri kazanmaya adamaları, onaylanabilecek bir tutum mudur acaba? Yoksa, sanat, başka bir tutku mudur? Bu soruları yanıtlayabilmek için, Tolstoy, klasik bir tavır takınarak Baumgarten'den Hegel'e değin, ünlü filozofların sanat hakkındaki görüşlerini sergiler. Tarih boyunca, düşünürlerin bir bölüğünün sanatı metafizik güzele bağladıklarını söyler, sonra "zevk" üzerinde yoğunlaşır. Güzelin zevke bağ-

"Berlin Olimpiyat'a Çağırıyor!" (fotomontaj: John Heartfield, 1936).

lanmasının, sanattan, seçkin bir azınlığın yararlanmasına yolaçtığını belirtiyor. Tolstoy, sanatın bir oyun olduğu tezine kesinlikle katılmaz. Kaynağında, sanat, duyguların anlatılması da değildir. Tolstoy, duygunun anlatımı kavramı yerine, duygunun aktarımı kavramını yeğler. Bir duygunun anlatımında, o duygunun yaşanmışlığı sözkonusudur. Oysa, duygunun aktarımında yaşanmışlık sözkonusu değildir. Duygu aktarımında, tüm sorun, duygunun okuyucuya aşılanmasıdır. Anna Seghers, bu tanımlamaya, bilinçlendirme öğesini de ekleyerek kendi sanat anlayışını çerçeveler. Tolstoy, aktarılan duygunun niteliğinin önemli olmadığını, salt aktarımın nitelikli olup olmadığının önemli olduğunu vurgular. Aktarımın başarısı, duygunun bulaşımının sağlanmasına bağlıdır. Bulaşımın sağlanması, üç öğeye yaslandırılıyor: Aktarılan duygunun bireyselliğinin azlığı ya da çokluğu. Bireysel duygunun bulaşımını daha kolay buluyor Tolstoy. İkincisi, duygunun anlatılmasındaki açıklık. Biz, Tolstoy'un bu saptamasına, açık duygunun yalın anlatımını da katabiliriz. Duygu açık olabilir, ama anlatım karışıksa, duygunun bulaşması sağlanamaz. Üçüncüsü, sanatçının içtenliğidir. Sanatçının içtenliği, sanatçının aktardığı duyguyu, ne denli güçlü duyup duymadığına bağlıdır.

Anna Seghers, Tolstoy incelemesinde, bütün bunlara katılıyor. Ancak, anlatılan duygunun toplumsallığının ihmal edilmesini hoş görmüyor. Seghers'e göre, yazar duymalıdır toplumsalı. Toplumsal olan, yazarda, bireysel bir duygu bulaşımı olarak kalmamalıdır. Toplumsal bulaşımın sağlanması gerekir. Bilinçlendirme işlevi, herhalde böyle sağlanabilir. Dostoyevski'de, bireysel duygunun şiddeti, belki de tüm yazın tarihinin en güçlüsüdür. Ne ki, bu duygunun aktarımı, toplumsal kaynaşmaya yardımcı olmuyor. Anna Seghers, "Dostoyevski Üzerine Deneme"sinde, o büyük romancının duygu aktarımındaki üstünlüğünü, eksiksiz biçimde belirtir. Ancak, toplumsal bulaşımı sağlamaktaki eksikliğini belirtmekten de çekinmez.

Yılmaz Onay'ın çevirisinde, Anna Seghers'in sanat anlayışını belirten öyküler seçilmiş. Seçimdeki özene, Türkçenin lezzetinin katıldığını da belirtmeliyim. Özellikle, "İlk Adım'dan" adlı öyküde, Anna Seghers'in toplumsal gerçeği nasıl yakaladığını ve bireylerde başlayan toplumcu bilinç uyanışını, en açık bir dille nasıl anlattığını görüyoruz. Anna Seghers'in çok önem verdiği, toplumsal gerçeğin bireyde yüksek bir duygu durumuna geçişini, Yılmaz Onay yitirmiyor. Hele, Düello'da, Ernst Helwig'in zayıflayan direnme duygusundaki gel gitin şiddetini, Bötcher'in toplum gerçeğini toplumsal bir çerçeveye oturtmaktaki bilinçli savaşımını, Ernst Helwig'deki bireysel gücün toplumsal nite kazanmasını, Bötcher'in bu kazanımdaki payını, gerici eğitimi sürdürmekte yarar gören ve yeni yönetime direnen güçlerin yenilmesinde gösterdiği sabrı yansıtmakta, Anna Seghers'in yapmak istediği her şeyi, Yılmaz Onay'ın Türkçe'sinden anlıyoruz.

Yılmaz Onay, Anna Seghers'i Türk okuruna tanıtmayı başarıyor. Onun 1970'de yayımlanan "Sanat Yapıtı ve Gerçeklik Üstüne" adlı denemesini çevirmesini de dileyeceğim. Ölmeden önce yaşamının yetmişinci yıldönümünde, birçok ödüller alan ve dünyanın birçok barışsever örgütlerince onurlandırılan Anna Seghers'in sözünü ettiğim yapıtı, toplumcu gerçekçi sanat anlayışına eğilimli genç sanatçılara değerli katkıda bulunacaktır. ■

---

* Anna Seghers, Öyküler, Yarın Yayınları, Ankara 1983. Çeviren Yılmaz Onay.

1- Karl August Horst, Anatomy and Trend of 20th Century German Literature, translated from the German by Elizabeth Thompson, 1964, Münih. (Yirminci Yüzyıl Alman Yazınının Eğilimleri ve Yapısı.)
2- agy, s.112.
3- agy, s.113.
4- Doit et Avoir, Freytag'ın yapıtının Fransızca çevirisinin adıdır. Yapıt, 1855'te yayımlanmıştır ilk kez. Türkçeye 'Verecek ve Alacak' diye çevrilir.
5- Marx ve Engels, Collected Works, c.XXVI, s.68.
6- G.Wirsing, Dünya Politikasında Almanya, 1933 Berlin. İngilizce çevirisi, s.6.
7- Yılmaz Onay, agç, s.18.
8- Tolstoy, What is Art?, Moskova, 1974.

FOTOMONTAJ UĞRAŞI ve JOHN HEARTFIELD

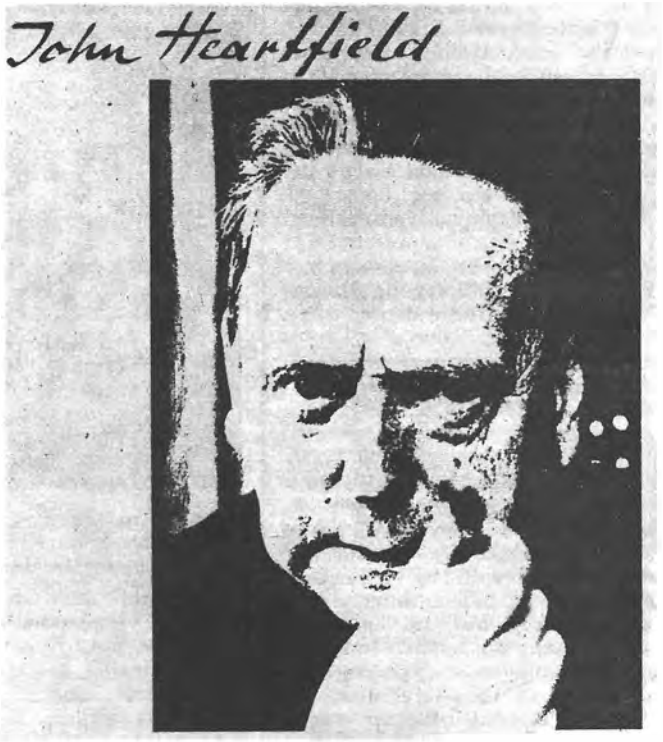

Fotomontaj ustası John Heartfield'in eserlerinden oluşan bir sergi şu sıralarda Avustralya'da sergileniyor.

■ Mehmet ÜNAL

Bu yazı ile diğer sanatsal uğraşılara göre daha genç olan bir uğraştan, fotomontaj'dan sözedeceğiz.

Fotomontaj çalışmaları üzerine günümüze dek çok farklı görüşler sunuldu. Sevenlerin yanısıra, karşı çıkanlara da rastlandı. Ancak, sonuçta üstlendiği görev ve işlevi açısından, yadsınamaz bir uğraş olarak günümüze dek yaşadı, yaşayacak.

Günümüzde ve ilk bulunduğu günlerde fotomontaj gerek gösterilerde gerekse yayıncılık yaşamında vazgeçilemez bir anlatım aracı olarak sürüp gidiyor. Liberal - burjuva basını tarafından da kullanılmakta.

Bizim için önemli olan şudur; atom çağında yaşıyoruz. Tüm meslek gruplarından barış için, sosyal yıkımları önlemek için çıkan sesler büyüdü, barış için yapılan girişimler görkemli bir yapıya dönüştü. İşte, fotomontaj da bu konuda üstüne düşen görevi kendi olanakları içerisinde yerine getiriyor. Görsel sanatlardaki bu gelenek; Goya'nın savaşa karşı çalışmaları, Picasso'nun Guernica'sı ile anti-faşistleri desteklemesi, savaşa karşı etkin girişimleri ile Heartfield ve günümüzde yaşayan birçok sanatçı barışsever ile sürmekte.

FOTOMONTAJ VE JOHN HEARTFIELD

Tarihçesi pek eski olmayan fotomontaj türünden çalışmalara ilk olarak 1910'lu yıllarda rastlanır. Öncü sanatçıların, yaptıkları bazı kolajlarda fotoğraf kullandıkları görülür. Bu yazımızın ilk bölümünde çalışmalarına ağırlık vererek anlatmak istediğimiz John Heartfield'in, ünlü sanatçı George Grosz ile birlikte fotomontaj sanatını bulduklarına ve geliştirdiklerine tanık oluyoruz.

1920'lerde bir çok kitap kapakları fotomontaj çalışmalar ile yayınlanır. Bunlar arasında asıl adı Helmut Herzfelde olan ve yaptığı çalışmalarına Heartfield diye imza atan sanatçının yapıtları, öncelikle kardeşi Wieland Herzfelde ile birlikte kurdukları "Malik - Verlag" ta yayınlanır. Bu yayınevi 1933'te nazilerin erki ele geçirmesi ile kapatılır. Heartfield politik afişçiliğin gelişmesinde öncü olan yapıtlar üretir. Zamanın sanat kritikçileri tarafından, görsel sanat olarak kabullenilen fotomontaj, bilinen - yaşanılan bir gerçeği etkili bir dille (öncelikle fotoğraf - yazı dili ile) bilince çıkartabildiği için, izleyicisini olası bir felakete karşı aktifleştiriyor, harekete geçmesini sağlıyordu.

Bilim ve Sanat Dergisinin 36. sayısında, işçi fotoğrafçılardan söz ederken, Heartfield'ten de örnekler sunmuştuk. Adı geçen derginin 48. sayfasında 1932 yılında yaptığı bir afişe bir göz gezdirir ve o zamanın Almanya'sının politik durumunu bir anımsamaya çalışırsak, Heartfield'in, Hitler'in bir tümcesini kendisine karşı nasıl kullandığını daha iyi anlayabiliriz. Hitler o dönemde, "Milyonlar arkamda" diye iki sözcük kullanır. Heartfield yaptığı bu fotomontaj çalışmada kullandığı fotoğrafların yanısıra: "Hitler selamının anlamı: Milyonlar arkamda" tümcesini ekleyerek, bu fotomontaj'a gereken aktiviteyi verdiği gibi, bir bakışta, gerçekte Hitler'in arkasında kimlerin olduğunu açıkça ortaya koyar.

Kendisi ile yapılan bir görüşmede Heartfield: "Yeni politik sorunlar, yeni propaganda yöntemleri gerektiriyor. Fotoğrafın büyük bir anlatım ve inandırma gücü var." demekle yetinmiştir.

Önünde saygı ile eğildiğimiz bu büyük insan, nazilerin kendisini almaya evine geldiklerinde müzik dinlemektedir. Müziğin sesini yükseltir, yatak çarşaflarını ip durumuna sokar. Böylece evinden ve ülkesinden ayrılmak durumunda kalır.

Sürgünde tek kaybetmediği, çalışma temposudur. Prag'ta, Londra'da zamanın Hitler rejimine karşı, Hitler'in savaş hazırlıklarına karşı aktif mücadele eder. Bu yıllarda, afiş, posta kartı, kitap ve dergi kapakları yaptığı görülür. Sergileri gerek sürgündeyken gerekse sürgünden sonra yerküremizin dört bir yanına yayılır, adı altın sayfalara yazılır.

26 Nisan 1968'de çok sevdiği yaşama gözlerini kapayan Heartfield'in cenaze töreni, öğretim üyesi olduğu, Berlin Güzel Sanatlar Akademisinde yapılır. Tüm salon bayraklar ve sanatçının afişleri ile süslenir. Bu törende konuşan kardeşi Wieland Herzfelde, kardeşinin son yolculuğunu şöyle anlatır: "Yalnızca portre fotoğrafının köşesine konulan çapraz siyah kurdela, artık o'nun kalbinin çarpmadığını bildiriyor."

HEARTFIELD VE YAŞADIĞI DÖNEM

1900 yılları başlarında gelişen teknik olanaklara paralel olarak, cizgi ve karikatürün yanısıra, fotoğraf da yayıncılık yaşamına girer. Bundan ötürü fotoğrafın bir de belgesel yanı olduğu saptanır. Fotoğraf makinesi aldatmıyor, gelişen olayları çarpıtmadan gözler önüne seriyordu. Bu optik gelişme toplumu bilgilendirmede üstün görevler üstlenmişti.

İşte John Heartfield'in sanat öğrenimine başladığı yıllar bu döneme rastlar. Önce Münih'te resim ve grafik öğrenimine başlayan Heartfield, öğrenimini Berlin'de sürdürür. Bu sırada grafik çalışmalar yaparak, öğrenimini finanse eder.

Birinci Dünya Savaşının çıkması onu gerek okulda gerekse serbest piyasada öğrendiklerini daha akıllıca ve insanlık adına kullanması yolunda derinden etkiler. "Modern Sanat Savaşa Karşı" grubu ile birlikte çalışır. Bu yıllarda kardeşi ile kurdukları yayınevinin tüm grafik ve reklam işlerini üstlenir.

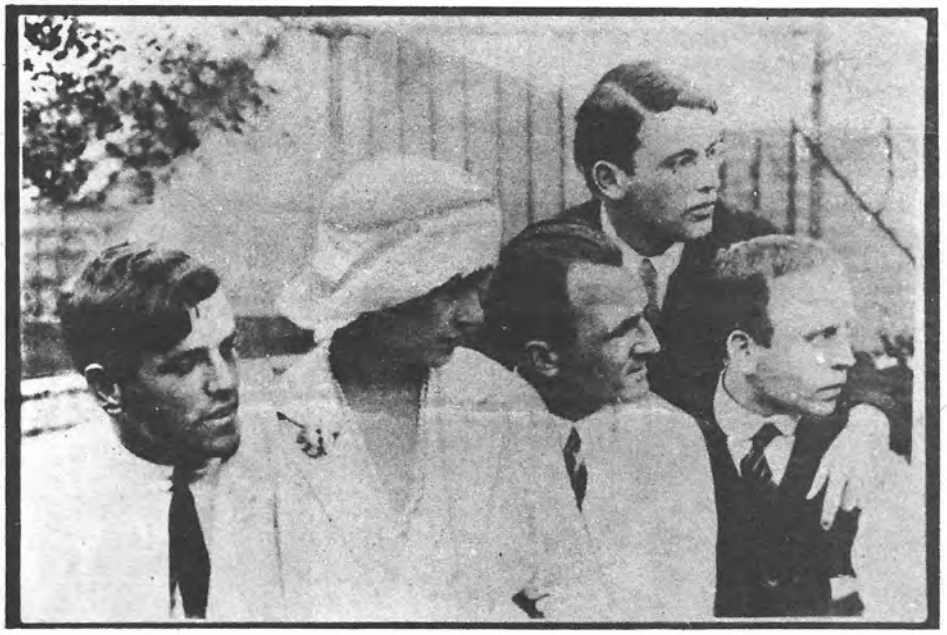

Soldan Sağa : Wieland Herzfalde, Eva ve George Grosz, Schlichter ve John Heartfield

Güncel politik görevleri yerine getirebilmek için, özellikle kendi geliştirdiği bu yeni teknikten geniş olarak yararlanır. Bu dönem içerisinde yaptığı bir çok çalışmalarını kendisi bile beğenmez. Kafasını sürekli olarak kurcalayan şey, "nasıl daha çok insana hitap edebileceğidir." Kapakiar okuyucuya daha ilk bakışta, kitabın içeriği hakkında bilgi verebilmeliydi.

Bu yeni dönemde Heartfield, tüm bildiklerini ve yeteneğini bu vazgeçilmez görev için kullanması gerektiğine inanmıştı. "İlerici edebiyat için ilerici teknik ve reklam tekniği" gerektiği kaçınılmazdı. Yaptığı eskizler ne kardeşi ne de yayınevinin diğer çalışanları tarafından beğeniliyordu. Amaç; kitaba bakıldığında gerçekten yığının sorunları ile uğraştığını ve savaştığını göstermekti. Heartfield daha yoğun bir görevle karşı karşıya idi. Ve bu görevini iste-

"Illegaller" oyununun dekoru, Oda Tiyatrosu - Berlin, 1961.

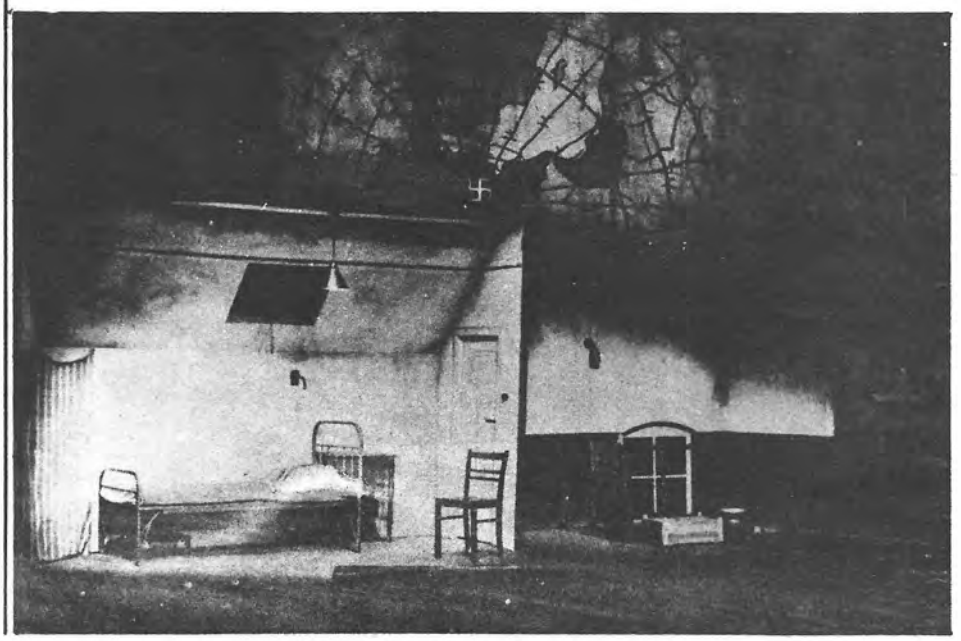

"Eski Seçim Sloganı 'Yeni' Reich'ta: KAN VE DEMİR", (Heartfield, 8 Mayıs 1934).

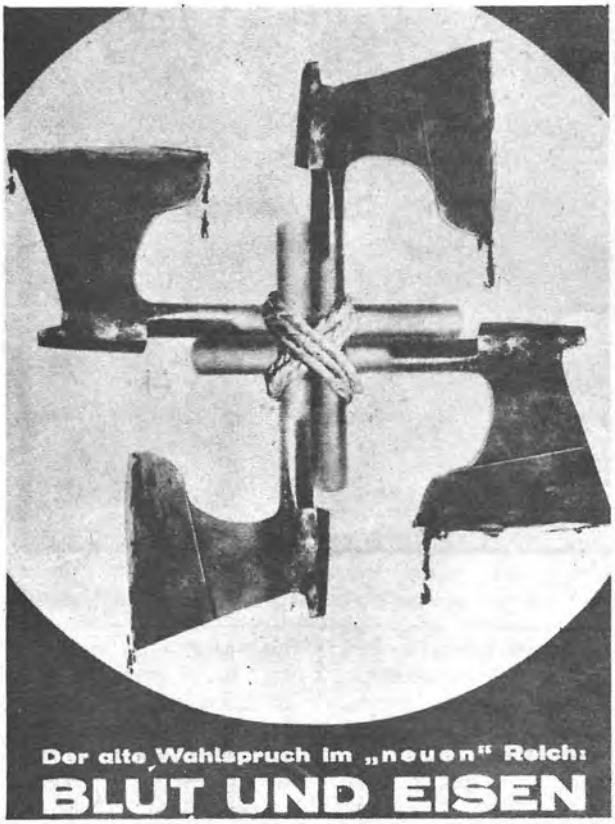

"Faşizme Geçit Yok!" (Heartfield, 1960).

Gorkl - Brecht'in "Ana" oyunun afişi (Heartfield, 1955).

Malik Yayınevince yayınlanan Mayakovski'nin "150 Milyon"adlı kitabının kapağı (Heartfield, 1924).

nildiği biçimde yerine getirdiği Kurt Tucholsky'nin şu satırlarından anlaşılır: "Tucholsky olmasaydım, Malik yayınevinde kitap kapağı olmak isterdim." Kardeşi Wieland Herzfelde, bu çalışmaların en belirgin örneklerinin, 1924 yılında yayınladıkları "Babalar ve Oğullar" ve "Üç Asker" isimli kitap kapaklarının olduğuna değiniyor, anılarında.

Heartfield'in amacına ulaşmak için nasıl bir çalışma temposu tutturduğunu birlikte çalıştıkları Macar fotoğrafçı Janos Reismann 1945 yılında yayınladığı bir kitapçıkta şöyle anlatıyor: "...bir gece saat ikide bana telefon ederek: 'Janos, hava çok soğudu, yarın sabah mutlaka buz çiçekleri olur. Sabah sekizde hayvanat bahçesinde buluşalım, fotoğraf makinanı unutma.' dediğini çok iyi anımsıyorum. Bu üçüncü girişimimiz oluyordu... 'Jeanne Ney'in Aşkları' isimli kitabın kapağı olacaktı... Yaptığımız çekim saatlerce sürüyordu... En küçük ayrıntının üstünde bile saatlerce duruyordu. Ben yorgunluktan artık yaptığım işi anlayamıyordum. O karanlık odada baskının bitimine dek kalıyor. Fotoğraflar daha kurumadan alıp, eve gidiyordu..."

Heartfield'in çalışmaları yalnızca bazı fotoğrafları, ya da bir fotoğrafın bir bölümünü yazı ile tamamlayarak anlatmak olmamıştır, aksine bazen bir fotoğrafı çok kısıtlı sözcükler ile tamamlayarak, mesajının arttırılması için çalışmıştır. Onun çalışmalarını, bir fikrin, bir düşüncenin, bir dünya görüşünün, fotoğraf - yazı, gerekirse renk ile anlatılmasıdır, diye tanımlayabiliriz. Onun özellikle AIZ - Arbeiter Illustrierte - Zeitung için yaptığı fotomontajlar, günümüzde bile güncelliğini yitirmemiş ve gelecekte

"Diskus" dergisinin kapağı (Jürgen Holtfreter, 1968).

de yitirmeyecektir. Nitekim 1960 yılında Stuttgart'ta açılan bir sergisi için "Hıristiyan ve Dünya" isimli gazetede Susanne Friedrich şunları söyler: "Onun faşizme karşı olan protestosu ilk ele aldığı konulardan... Grafik ile fotomontajın olanaklarını kullanarak... politik ve toplumsal olaylara ışık tutabilmesini becerebilmiştir. John Heartfield."

Gene . 1969 yılında Londra'da açılan sergisi için çıkartılan katalogta Susse- Üniversitesi Doçentlerinden Hans Hess, (Grosz ve Heartfield'in çalışmalarını iyi tanıyan ve bilenlerden sayılır) şunları yazar: "Sanatın oluşması, durumun ve kişiliğin birbiri ile çatışmasındandır. (...) İspanya savaşı Goya ile, Luis Philippe - Daumier ile, Weimar Cumhuriyeti ise Heartfield ile çatışmıştır. Bir sanatçının çalışmalarını değerlendirirken onu tarihsel olgular ile karşılaştırabilmeliyiz. Her ne zaman bu iki olgu birbiri ile sürtüşürse kıvılcım çıkıyor (...) ve bu kıvılcımlar bir alev halini alıyor."

HEARTFIELD VE İLERİCİ GÜZELLİK

"John Heartfield Avrupa'nın en ileri gelen sanatçılarından biridir. O, kendisi tarafından bulunan fotomontaj alanında çalışıyor. Bu yeni sanatsal aracın yardımı ile, toplumsal eleştiri yapıyor. İşçilerin yolundan ayrılmadan, Weimar Cumhuriyetinde, savaş sözcülüğü yapanların maskesini düşürdü, sürgüne itildi, Hitler'e karşı savaştı. Bu büyük sanatçının çalışmaları çoğunlukla işçi yayınlarında yayınlandı, birçokları gibi, bu satırların sahibi de kendisini klasiklerden saymaktadır." 1951 yılında bunları söyler, Bertolt Brecht.

Heartfield'in sanatının taraf tuttuğu, politik olduğu kaçınılmaz bir gerçek. Günümüz Federal Almanya'sında, sendikalar ve ilerici güçler her türden etkinliklerinde ve yayınlarında onun afişlerini kullanmadan edemiyorlar.

Heartfield'in çalışmalarındaki bu güzelliği, bu şiirselliği sanırım en güzel yazanlardan biri de Louis Aragon: "... amaç, güzelliğin biçimini bozamadı. John Heartfield bugün güzelliği selamlamasını iyi biliyor."

Evet, çalışmalarına, içinde bulunduğu duruma şöyle bir göz atınca, bu güzelliğin Heartfield'in kalbinde ve heyecanında yattığını saptıyoruz. Diğer yanda, sevgisinin yanında, nefret etmesini de bilmesi, sosyal güven-

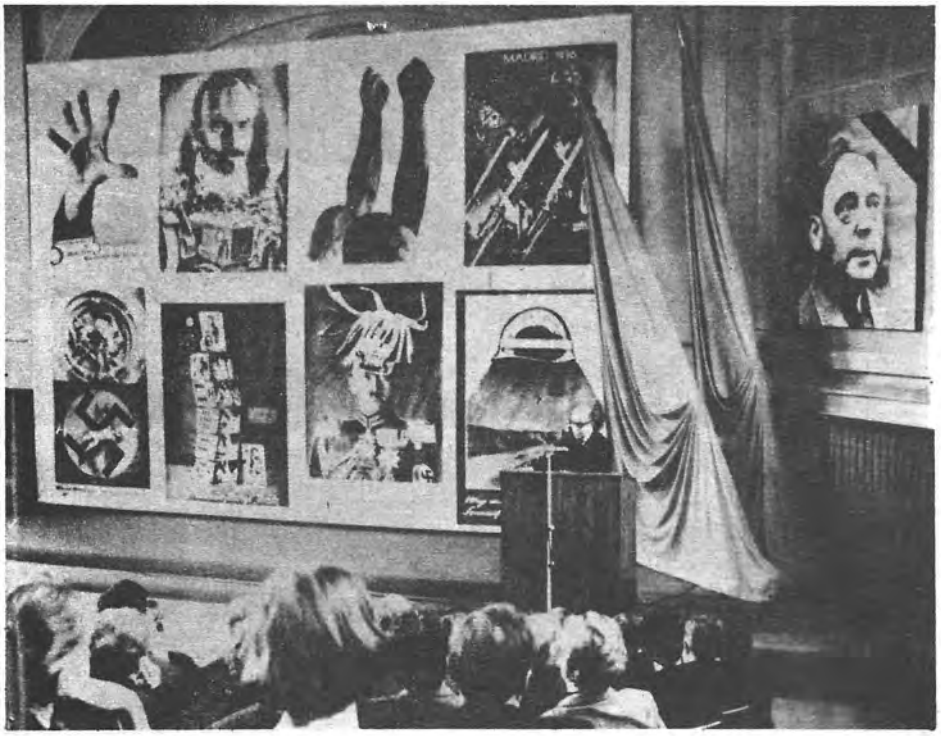

John Heartfield'in cenaze töreninde kardeşi Wieland Herzfelde konuşurken (3 Mayıs 1968).

liğe, barış davasına yan çizenlerden, düşmanca tavır alanlardan nefret etmesi bir başka güzel olay. Bu güzellik ona içinde yaşadığı kapitalist toplumda, insanlıkdışı sömürüye, toplumsal kıyıma karşı çıkacak gücü veriyordu. "Yaptığı afişler düşünülen amaca ulaşmakta yetersiz kalırsa çok üzülürdü, tarihsel suçluluk duyardı." diyor kardeşi Wieland Herzfelde. Ve sürdürüyor: "Yenilgi onun yaratıcı gücünü arttırıyordu. Yaşamının en kötü zamanlarını faşist dönemde geçirdi. ... Ancak, John arayışına son vermedi, sürekli olarak yeni çözüm yolları bulmayı denedi. Çalışmalarına bir nokta koyabilmek çok zordu. ... En büyük özelliği, arkadaşlarına, sanata ve davaya, toplumculuk davasına olan sadakatıydı." ■

YURT YAYINLARI

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI DİZİSİ

YURT YAYINCILIK A.Ş.

ESAT CAD. 44, ANKARA, Tel: 25 25 95

"EDEBİYAT BİLİMİ" ÜZERİNE SÖYLEŞİ

■ Sargut ŞÖLÇÜN - Yılmaz ONAY

Bilim ve Sanat Yayınları'nın I. cildini yayınladığı ve II. cildi de yayın sırasına girmiş bulunan G.N.Pospelov'un "Edebiyat Bilimi" kitabı üzerine Sargut Şölçün kitabın çevirmeni Yılmaz Onay ile bir söyleşi yaptı. Okurlarımıza sunuyoruz

Şölçün— Sayın Onay, Pospelov'un "Edebiyat Bilimi"ni dilimize çevirdiniz ve I. cildi yayınlandı. Türk üniversitelerinde uzun yıllardır edebiyat bilimiyle ilgili çalışmalar —şu ya da bu düzeyde— yapılır...

Onay— Bu sevindirici bir şey. Çünkü bu kitabın ayrıca üniversitelerdeki edebiyat bilimi dersleri için bir ders kitabı olarak hazırlanıp kullanıldığını biliyorsunuz herhalde. Öyleyse bu alandaki bir boşluğu da dolduracağını söyleyebiliriz diye düşündüm. Keşke bütün sanat alanlarında sanat bilimi dersleri ve kitapları olsa...

Şölçün— Elbette, kuşkusuz. Ancak, ben daha da önemli sayılabilecek bir başka nokta üzerinde durmak istiyorum: Entellektüel hayatımızda edebiyat bilimi kavramı yeni yerleşmeye başlıyor. İlk bakışta, Pospelov'un bu eserinin bir çırpıda okunacak bir çalışma olamayacağı akla gelebilir. Oysa birinci cildin içinde yer alan sekiz bölümden beşinin bunun tersi bir özelliğe sahip olduğunu anladım...

Onay— Bence de eserin en önemli yanlarından biri bu. Yani yalnızca bir başvuru kitabı değil, önce sizin deyiminizle "bir çırpıda" okunacak bir eser. Belki özellikle ilk bölüm başlangıçta zorlayıcı gelebilir. Ama hele bir ön yargıyla girilmezse, devamının hiç de zorlayıcı olmadığı görülecek ve tümü okunup bittikten sonra, o ilk bölüme dönüş ayrıca bir tad verici olacak gibi geliyor bana. Fazla mı iyimserim acaba?

Şölçün— Yoo, bence hayır. Ama bazı açıklayıcı tanıtmalarla da okura yardımcı olmak iyi olur herhalde. Bir metni kendi dilinden başka bir dile çevirmek, o metni kavrayabilmek yolunda güvenli bir köprüdür. Siz, şimdi bu köprüyü geçmiş durumdasınız. Pospelov'u Türk okuruna tanıtmak gerek, diyorum, hiç olmazsa bazı yanlarıyla... Görüşmemiz sırasında, sorularımı düşüncelerinize çıkış noktası yaparken sanırım bu yanlar ortaya çıkacak. Şöyle başlayalım: Pospelov'a göre, edebiyat biliminin özel çalışma alanları nelerdir, edebiyat teorisinin üç alanı hakkında bilgi verir misiniz?

Onay— Konunun başlangıçtaki en can alıcı noktası da bu. Ayrıca, eser aslında geniş bir edebiyat bilimcileri ve yazarlar topluluğunca hazırlanmış olmakla birlikte, insiyatif gene de Prof. Pospelov'da bulunduğu için, biz görüşmemizde bütün bu çalışmayı onun isminde simgeleştirebiliriz. Pospelov, edebiyat biliminin özel çalışma alanlarını önce dilbilimle karşılaştırmalı olarak koyarken, "edebiyat bilimi, dünya halklarının sanatsal edebiyatını inceler, amacı da, bunların biçim ve içeriklerinin gelişimindeki yasalılıkları ve özellikleri açıklayabilmektir", diyor. Sonra bu gibi konular üzerinde daha da açıklaştırıcı noktaları belirtiyor. Örneğin, edebiyat biliminin bir sanat bilimi olmasının özgüllüğünü koyuyor; böylece hem sanat bilimi kavramına, hem de edebiyat biliminin sanat bilimleri içindeki yerine değiniyor. Şimdi bunlar kimi okuyucuya başlangıçta gereksiz ayrıntı gibi görünebilir. Oysa giderek, gerçekten bilimsel olan yaklaşım ile bilimselliğe aykırı yaklaşımların (özellikle sanat vb. konularda) daha buralarda belirdiğini ve bilimsel olmayan tutumların daha buralarda başlayan bulanıklıklara dayandığını (konu, yöntem, kuram, vb.) gördükçe okuyucu da hak verecektir sanıyorum. Böylece okuyucu, başlangıçtaki üç bölümün, yalnız edebiyat bilimi için değil, fakat başka birçok alan için de nasıl durultucu ve açıklaştırıcı bir temel sağladığını, zevk alarak farkedecektir sanıyorum. Örneğin Pospelov, "sanat" sözcüğünün değişik kapsamlarda kullanılışını irdeliyor ve "biçim, içerik ve işlev'in uyumu" demek olan güzelliğin temel yasasına değinerek, bu temel estetik yasasının yalnızca özgül sanatsal yaratışta değil, fakat örneğin maddi kültür alanındaki kullanım eşyası yaratımında da geçerli olduğunu belirtiyor. Ardından sanat biliminin konusu olan sanatsal yaratışın özgüllüğünü inceleyip açıkça belirleyerek, ondan sonra şunu söylüyor: "Demek ki edebiyat biliminin nesnesini, dile dayalı eserlerden yalnızca sanat alanına, sanatsal yaratış kapsamına girenler oluşturmaktadır". Bu açıklaştırmalar, yalnız edebiyat bilimine değil, örneğin kitabın asal konusu olmayan şu çok önemli estetik tartışmasına da ışık tutuyor: Neden yalnızca önemli konu ortaklıklarından atlanarak, estetik, salt sanat bilimine ve hele hele salt "sanat kuramı"na indirgenemez, aynı şekilde, neden sanat bilimi yalnızca estetik'le sınırlanamaz? (Pospelov'un bu konuya daha fazla değindiği, yirmi yıl önceki "Estetik ve Sanatsal Olan" eserinde de asıl konusu gene, sanatın ve sanatsal edebiyatın özgüllüğüdür ki, bu konular bu kitabın ikinci ve üçüncü bölümlerinde enine boyuna işleniyor). Temel sorunların ve kavramların daha burada böyle açıklaştırılmasının yararını, okuyucu, çok sonraki bölümlerde, kendisinin asıl merak ettiği, diyelim "imge", "tipikleştirme", "karakter" sorunlarında veya "gerçekçilik", "roman" vb. güncel tartışma konularında gördüğü zaman, elbette ki değerlendirecektir. Öte yandan, daha birinci bölümde şu sorun da açıklaşıyor: Sanatsal ürünlerin ya da olguların dıştan tasvirlerle art arda sıralanışı neden bir sanat bilimi değildir ve sanat tarihi olarak da neden asla bilimsel değildir, dolayısıyla yararlı da değildir, hatta yanıltıcıdır?

İşte sanat kuramı sorununa da bu temelde girilerek, "bilimsel bir edebiyat kuramı"nın önemi açıklanıyor. "Edebiyat biliminin, bir temel bileşeni olan, tüm çağların ve halkların edebiyatının tarihi yanında, en az onun kadar önemli olan bir başka bileşeni daha vardır. Bu da, gene edebiyat tarihiyle sıkı ilintili ve ona çok yönlü ilişkilerle bağlı bulunan edebiyat kuramıdır", deniyor. Yani sanat kuramı, sanat biliminin kendisi değil, fakat temel

bir bileşeni, Pospelov'un deyişiyle, bilimsel çalışma için zorunlu olan "araçlar paketi". Yalnızca şu sözler bile çok şeye ışık tutuyor: "Edebiyat tarihi araştırması, edebiyat eserlerinin niteliklerini, özgüllüklerini ve edebiyat gelişimlerinin ayrı ayrı boyutlarını belirten oldukça çok sayıda genel kavramlar elde bulunmaksızın iş yapamaz. Tüm bu kavramların, içeriklerinin açık seçik ve birbirleriyle de tutarlı olmaları gerekir, yoksa edebiyat incelemelerinin de benzer bulanıklıkları ve belirsizlikleri taşıma tehlikesi vardır. İşte edebiyat biliminin bu genel kavramlarını işleyip oluşturma görevi, edebiyat kuramına düşmektedir". Şu "içerikleri açık seçik ve birbirleriyle de tutarlı" kavramlar sisteminin nasıl özlemini çektiğimizi düşünüyorum da, bunları sıra sıra metodolojik bir açıklama ve örnekleme ile getiren bu eserin yalnız bu yanıyla bile her okuru nasıl "ferahlatacağını" görür gibi oluyorum sanki. Edebiyat kuramının üç alanı da şunlar oluyor: Bir- Sanatsal edebiyatın özgüllüğüne ilişkin genel kavramlar alanı (Toplumsal bilincin öteki biçimlerinin içeriklerinden farklı olarak, sanatın içeriğinin, ne gibi özgül nitelikleri vardır? gibi); İki- Edebiyatın gelişim özelliklerine ilişkin kavramlar (Epik, lirik, dramatik, nedir? Poem ile roman arasında, tragedya ile komedya arasında ne gibi ayrımlar vardır? gibi); Üç- Bir sanat eserinin kuruluşundaki ayrı ayrı yanlara ve öğelere ilişkin kavramlar (Süje nedir? Dil örülüşünün asal yanları nelerdir? vb.). Pospelov: "Edebiyat kuramını bilmek, yazarı da ilgilendirir, yazar için de zorunludur", diyor. Okur için de eleştirmen için de, hepimiz için de bir o kadar zorunlu değil mi, diye aklıma geliyor doğrusu.

Şölçün— Edebiyat tarihi, edebiyat teorisi ve yöntem arasındaki ilişkileri soracaktım. Bir bölüğünü uzun yanıtınız içinde açıkladınız. Yöntem yanına ilişkin açıklama da getirirseniz...

Onay— Evet, en önemli bir yanı unuttum galiba. Pospelov, edebiyat biliminin konumunu belirledikten sonra hemen yöntem sorununa girmiş. Çünkü gerçek bilimselliğin en önemli bir belirleyicisi oluyor bu ve Pospelov, tarihsel gelişimi içinde yöntem sorununu enine boyuna inceledikten sonra şunu söylüyor örneğin: "Demek ki, edebiyat bilimi için gerekli olan metodoloji, dünyanın tüm halklarının edebiyat gelişimindeki tarihsel yasalılıkları bulma, görme, tanıma, bilme çabasında, edebiyat bilimcilerine yardımcı olan bir yöntem kuramıdır". Bu incelemede de örneğin "biçimcilik" kuramının neden bilimsel olmadığı iyice açıklaşıyor ve gene örneğin yapısalcılık'ın neden biçimcilik'in yeni bir

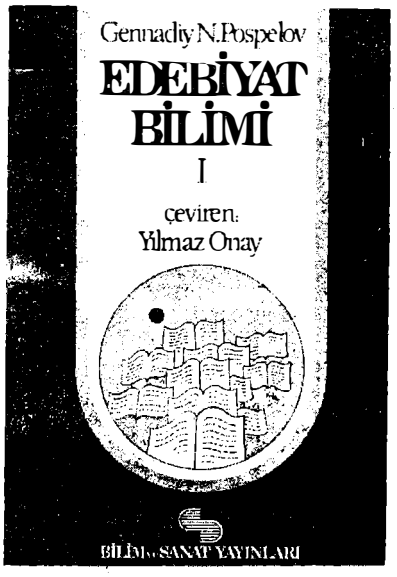

evresi olduğu, vb. sorunlar açıklık kazanıyor. Ayrıca edebiyat alanının ötesinde, örneğin salt çalgısal müziğin bile, sanat bilimi açısından, kendi özgül diliyle ifade edilen bir içerik olmaksızın düşünülemeyeceği konurken, hele bir dil sanatı olarak "dramatik"in önemli yer tuttuğu opera'da, veya "lirik"in önemli yer tuttuğu şarkı'da, sözle müziğin içeriksel uyumunu ve dolayısıyla sözün varlığını, anlaşılmasını ve anlamını hiçe saymanın nasıl temelde bir biçimcilik olduğu da iyice açıklaşıyor. Bence asıl önemlisiyse şu: Bu kitap, bütün bu tartışmaları bile, bir polemikten ibaret olarak getirmiyor, tersine, sanat bilimini ve edebiyat bilimini örnekleriyle tatlı bir ders gibi kolaylaştırarak anlatma çabası içinde gerekli karşılaştırmalar ve zorunlu tarihsel ve güncel belirlemeler çerçevesinde getiriyor. Bu niteliğiyle, gerçekten de bu eser, sanatla ve edebiyatla ilgilenen herkes için, yalın bir roman okuru veya arada bir yalnızca gazete eleştirilerine göz atan bir ilgili için bile, kolayca izlenebilecek derli toplu bir "el kitabı" oluvor kanımca.

Şölçün— Eleştiriler, dediniz. Ben edebiyat eleştirisini, önce edebiyat biliminin bir çalışma alanı, sonra da bir metin türü, yazarla okur arasında aracılık eden ve her ikisini de yönlendirebilecek bir ifade imkânı olarak görüyorum. Pospelov, bu özelliklerin bir sentezini sunuyor. Siz ne dersiniz?

Onay— Evet. Hele edebiyat bilimiyle edebiyat eleştirisine birbirinden apayrı şeylermiş gibi bakılmasına karşı, bu ikisi arasındaki sıkı ilişkiyi özellikle vurguluyor Pospelov. Ama eleştirinin belirlemesini de yaparak ayrımlarını açıklaştırmayı ihmal etmeksizin...

Şölçün— Eleştiriyle ilgili olarak Pospelov'un şu sorusu, düşünceye mükemmel bir itki gücü sağlıyor: "Neden bilim, özgül bir bilim eleştirisi olmaksızın varolup gelişebiliyor da, sanat ve hele edebiyat, eleştirisiz edemiyor?" Pospelov, bunun cevabını nasıl veriyor?

Onay— Sanatın özgüllüğüyle açıklıyor. Pospelov bunu; yani sanatsal içeriğin imgesel ve ideolojik anlamıyla açıklıyor. İmgesellik, sanat eserinin algılanışında, onun içeriğinin ve düşünsel yönsemesinin bu imgesellikten çıkarsanışında eleştiri işlevine doğal bir kapı açıyor. İdeolojik yan da, ayrıca eserin işlevi yönünden eleştiriyi toplumsal sanat yaşamının doğal bir parçası durumuna getiriyor. Ama işte bu nedenledir ki, edebiyat bilimi de, gerek eleştirinin bilimselliğini belirlemede ve gerekse, bilimin yaşamla bağlarının, yani "bilim için bilim" yanılsamasına düşmeyip toplumsal yaşama aktif katılımın gerçekleşmesinde kendi sorumluluğunu taşıyor. (Galiba benim yapmaya çalıştığım özetleme, kitabın rahat anlatımından daha zor anlaşılır olmaya başladı) Her neyse, bu sıkı ilişki dolayısıyla da sanat bilimi, en az sanat eleştirisi kadar okurun ve izleyicinin yaşamına girmeli, demekle yetineyim.

Şölçün— Eserin 45. sayfasında, eleştirmenin "ilerici" olup olmaması bağlamında bir biçim - içerik ayrımı dikkatimi çekti...

Onay— Belirttiğiniz sayfa ile hâlâ birinci bölümde görünüyoruz ama, sorunuzun kapsamıyla öteki bölümlere geçebiliyoruz.

Şölçün— Evet. Nitekim şunu ekleyecektim zaten: 236. sayfada da, biçimin içeriğe göre ikincil olduğunun benimsendiğine dair —dolaylı da olsa— bazı ifadeler var. Böyle bir ayrım, her şeyden önce bir ayrımın yapılması, burjuva ideolojisinin 19. yüzyıldaki çöküş dönemiyle yakından ilgili. Arkasından vulger Marksizm bu tuzağa düştü ve bu kez içeriğe, biçimi yadsırcasına bir öncelik verdi. Siz, Pospelov'u bu konuda anlamamızda bize yardımcı olun lütfen.

Onay— "Edebiyat eserleri, bir içeriği dile getirmek için yaratılırlar. İçerik olmaksızın edebiyat eserleri meydana gelemez ve varolamazlar", demekle bile Pospelov, içeriğin hangi türden bir öncelik taşıdığını belirtiyor diye düşünüyorum. Yani asıl ikinci ciltte biçimin yanlarını ve ayrıntılarını da inceledikten sonra girdiği "biçim - içerik" birliği ve sanatsal "tam"lık ("biçim - içerik - işlev" birliği diye de özetlemeye çalışayım) diyalektiğini gözardı etmeyen bir öncelik bu. Nitekim Pospelov: "Bir eserin içeriğiyse, ancak onun biçimi içinde, yani tipikleşti-

rici yoğunlaştırmalarıyla ve etkileyicilikleriyle sanatsal imgelerin yaratılmasına hizmet eden araçlar içinde, dile gelir", diye eklemeyi de ihmal etmiyor. Aslında belki bu konuda bir soru işaretinin doğması, birinci ciltte daha yoğunlukla içerik'in ayrıntılarına girilmiş olmasından geliyor. Nitekim, örneğin bir zamanlar en çok tartışılan roman - öykü ayrımı taa ikinci cildin sonunda (yirmibirinci bölüm) yerini bulmakta, edebiyat tarihinin doğrudan kendisine ise, bir bakıma ancak (akımlara vb.) yirmibirinci bölümde varılmaktadır ("Edebiyatın Tarihsel Gelişiminin Yasalılıkları"). Ama bütün bu metodolojik inceleme sırası bütünlenmeden de o konuların kolay anlaşılması sağlanamıyor. Dolayısıyla ben burada yalnızca ikinci cildin içeriğini biraz daha açıklamış olmakla yetineyim, fakat içeriğin birincillik niteliğinin açıklanışını ve bütün yanlarıyla bilimsel çözümlenişini gene benim özetlemeye çalışmamdan daha kolay anlaşılacak olan Pospelov'un kendi anlatımına bırakayım.

Şölçün— Yazarın kendi eseriyle ilgili düşüncelerinin, o eserin estetik değerinin aydınlanması açısından önemi nedir? Bence bu da üstünde kafa yormamız gereken bir konu.

Onay— Kanımca, eser bu konuda bize yardımcı olacak çok şey vermekte. Önce "düşünsel içerik", "heyecansal bağlanım ve çeşitleri", "edebiyatın taraflılığı ve sınıf karakteri" bölümlerinde yeterince hazırlık yaptıktan sonra, "yaratış yöntemleri" bölümünde ve özellikle de "gerçekçiliğin özü" ile "yaşamın gerçekçi yansıtılışının ve gerçekçi olmayan yansıtılışının ilkeleri" alt bölümlerinde, bu konuya da doğrudan giriliyor. Örneğin, yazarın kendi soyut görüşleriyle eserin somut olarak getirdiği arasındaki zaman zaman oluşan çelişkilerin bilimsel açıklanışlarına varana kadar...

Şölçün— Edebiyatın türlere ayrılışı ancak, toplumsal - tarihsel gelişmeler, estetik bilincin olgunlaşması ve bunların arasında kurulacak bağlamlar içinde anlaşılır oluyor. Birinci ciltte Pospelov bu konuyu hayli kalın çizgilerle anlatmış; az önce belirttiğinize göre, bu konuda doyurucu bilgiler de ikinci ciltte yer almakta.

Onay— Evet; önce epik, dramatik, lirik ve lirik - epik ana türler inceleniyor, sonra da bunların kendi içlerindeki türlerin ayrımlarına giriliyor. Pospelov'un bilimci olarak dünyada en çok önem kazanan yanlarından biri de bu türler öğretisinde getirdiği karşılıklı ilintililik ve tarihsel - toplumsal bağlamdaki açıklamaların bilimsel tutarlılığı. Bu ilintilerin ulusal - tarihsel gelişimiyle edebiyatta ulusallığın belirleyici ölçütleri de yalnız edebiyata değil bütün sanat dallarına ışık tutuyor. Hele gerçekçilik ile ulusallık arasındaki sıkı bağıntının bilimsel açıklanışı bence son derece ilginç ve pek çok şeyi daha açıklığa kavuşturmakta. Kısacası, hele böyle, dil sanatı olarak tiyatroyu, sanatsal özgüllüğü içinde müziği, dansı, resmi, yontuyu ve bütün bunların birbirleriyle ve nesnel ulusal tarihle (ve elbet buradan giderek insanlık tarihiyle) ilintilerini, yasalılıkları ve çeşit çeşit örnekleri içinde açıklayan bir edebiyat bilimi, düşünsel yaşamımızın, hatta çok yönüyle toplumsal —ve bireysel— yaşamımızın ekmeği, tuzu gibi geliyor bana. Abartıyor muyum bilmem.

Şölçün— Son olarak, bile bile provokatif bir soru bulmaya çalışarak: Yaptığınız çeviri sınırları içinde, edebiyat biliminin dünyayı değiştirmedeki işlevi nasıl anlaşılıyor, diye soracaktım. Son yanıtınız, abartmak değil, tersine asıl bu niyetlendiğim sorunun yanıtını da içerdi. Teşekkür ederim. ■

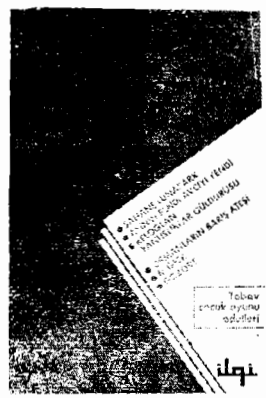

"12 EYLÜL DÖNEMİNİN BİR KESİTİNİ YAZDIM"

■Emin ÇÖLAŞAN

Geçen yıl Mayıs ayında "24 Ocak... Bir Dönemin Perde Arkası", bu yıl Nisan ayında da bunun devamı olan "12 Eylül ... Özal Ekonomisinin Perde Arkası" adlı iki kitabım yayınlandı. Açıkça söylemek gerekirse, bu iki kitap da, kamuoyunda ilgi uyandırdı. 24 Ocak, bugüne kadar geçen bir yıllık süre içerisinde 7 baskı yaptı ve geçen yıl Türkiye'de en çok satılan kitap oldu. 12 Eylül ise şimdiden 8 baskı yapmış durumda. İlki gibi, bu ikinci kitap da satış açısından en ön sırada yer alıyor.

Bilim ve Sanat Dergisi benden, bu iki kitapla ilgili eleştirilerimi yazınamı istediği zaman, doğrusunu söylemek gerekirse önce buna yanaşmak istemedim. Ancak daha sonra, kamuoyunda yer alan ve yine açık söyleyeyim, çoğu da olumlu olan eleştiriler kervanına benim de katılmamın hiçbir sakıncası olmayacağına karar verdim. Bu yazımda aslında zor bir görevi yerine getirmeye ve kendi kitaplarımın eleştirisini dürüstçe yapmaya çalışacağım.

Öncelikle şunu belirtmek istiyorum... Türk halkı bana sorarsanız artık yüksek düzeyde ahkâm kesmelerden, ağdalı edebiyat ve ucuz polemik yapan ve birtakım konuları kendisine bu yöntemlerle vermeye kalkışanlardan bıkmıştır. Bir gazeteci olarak bunu kesinlikle biliyorum. Okuyucuya belli konuları ve sorunları açık, seçik ve net bir biçimde verebilen yazar ve gazeteciler bu nedenle her zaman başarılı olabilmiştir. En karmaşık konuları bile basit ve anlaşılabilir bir biçimde vermek mümkündür. Ben gazetecilik yaşamımda yazdığım bütün haberlerde, yorumlarda ve yaptığım bütün araştırmalarda bu konuya özen gösterdim ve sanıyorum büyük ölçüde amaca ulaşabildim.

"24 Ocak... Bir dönemin Perde Arkası"nı yazarken de bütün amacım bu oldu. İlk olarak, hikayeyi çok basit bir biçimde ve her okuyanın açıkça anlayabileceği bir yöntemle yazmalıydım. Çünkü olay karmaşıktı. İçerisinde pek çok teknik terimler geçmesi gerekiyordu. Sorunların çoğu teknik sorunlardı. Okuyucunun büyük bölümünün bunları bilmemesi doğaldı. Ayrıca konu, yoruma son derece açık bir konuydu. Her cümlesinden sonra sayfalarca yorum yazabilirdim.

Ancak bunları yapmadım. Olayları ve 24 Ocak döneminin perde arkasını en basit bir biçimde, günlük konuşma diliyle yazdım ve böylece hitap edebildiğim kitleyi büyük ölçüde genişlettim. Bu da doğal olarak, kitabın gördüğü ilgiyi arttırdı.

Özen gösterdiğim ikinci konu "tarafsızlık" oldu. Ben şuna inanıyorum ki, bir gazeteci ya da bir yazar ne kadar "taraf" olursa olsun, belli konularda tarafsız kalmayı mutlaka becerebilmelidir. Eğer bir konuda yorum yazıyorsanız, burada kendi görüşlerinizi elbetteki yazınıza katmak durumundasınız. Ama yazdığınız bir haberde, yaptığınız bir araştırmada tarafsızlığınızı mümkün olduğu kadar korumak zorundasınız.

24 Ocak kitabını yazmaya başlamadan önce kendi kendime bir konuda söz vermiştim... Olayları anlatırken tarafsız kalacaktım. Aslında tarafsız kalmaya bir anlamda mecburdum da. Çünkü somut olayları anlatacaktım. İçinde pek çok kişinin bulunduğu bir olaylar dizisini okuyucuya verecektim. Burada tarafsız kalamazsam bir anlamda "sahtekârlık" yapmış olur ve olup biten olayları okuyucuya çarpıtarak vermek zorunda kalırdım. Yaşanmış olayları saptırmaya elbette ki hakkım yoktu.

Bu yöntemlere hiç başvurmadım. Olup biten olaylar dizisini aynen yansıtmaya çalıştım. Bunların içine kendi fikir ve görüşlerimi de hiç katmadım. Anlattığım olaylarda kendi fikirlerimi okuyucuya vermekten kaçındım. Çünkü okuyucu o kitapta benim fikirlerimi ve görüşlerimi değil, olaylar dizisini, Türkiye'de o günlerde ne olup bittiğinin perde arkasını öğrenmek isteyecekti. Benim fikirlerim okuyucuya "fazla" gelecekti. Bu dengeyi oldukça iyi kurmaya çalıştım.

"Tarafsızlık", bir anlamda "gerçekçilik" kavramını da birlikte getiriyor. Yazdıklarım konusunda bir art niyet olmadığı için, tarafsızlığımı belgelerle de destekledim ve belli somut olayları gerçeğe en yakın bir biçimde vermeye çalıştım.

Aslında olay şudur. Her iki kitapta da tarafsız kalmayabilirdim. O zaman, anlattığım dönemin temel unsuru olan Turgut Özal'ı göklere çıkarınam da mümkündü. Ya da tam tersini yapıp Turgut Özal'ı (kendi çapında) yerin dibine geçirebilirdim. İlkinde Özal'ı ülkeyi içine düştüğü ekonomik açmazdan kurtarmak üzere gece gündüz demeden çaba harcayan bir kahraman, ikincisinde ise IMF'nin ve dış dünyanın direktiflerini hiç itiraz etmeden uygulayan, belli çıkar çevrelerinin istemleri doğrultusunda politikalar getiren bir kimse olarak gösterinem mümkündü. Ama bunların hiçbirini yapmadım ve yapmak için çaba harcamadım.

Hatta, bunları yapmaktan kaçınırken öylesine bir iş yapmışım ki, doğrusunu söylemek gerekirse 24 Ocak kitabımda ben de şaşırıp kaldım. Bu kitaptan Turgut Özal 2 bin adet satın aldı ve 6 Kasım seçimleri öncesinde herhalde kendi propagandası olarak, ya da çevresine kendisini daha iyi tanıtabilmek amacıyla Anavatan Partisi'nin bütün il örgütlerine dağıttı. (Burada bir yanlış anlamayı önlemek için şunu da belirteyim ki, kitapların satışıyla benim hiçbir ilgim yoktur. Kitabın sahibi Milliyet Yayınları'dır).

Özal'ın 2 bin adet satın almasına karşın, aynı kitap özellikle sol görüşlü yazarlar tarafından Özal'a karşı bir unsur olarak defalarca kullanıldı. 24 Ocak kitabına atıfta bulunularak Özal ve uyguladığı politikalar eleştirildi.

İşin bir başka yönü de, bana 24 Ocak kitabıyla ilgili olarak kendi çevremdeki yüzlerce kişiden gelen tepkilerdi. Bunlardan bir bölümü "Özal'ı amma da övmüşsün" derken, diğerleri "Amma da giydirmişsin. Helâl olsun" diyorlardı. Bu durumda inanınız ki, ne yapmış olduğumu kitabın yazarı olarak ben şu anda bile bilemiyorum! Ancak bütün bu farklı tepkilerden sonra şu sonuca varıyorum ki, ben tarafsızlığımı koruyabilmişim ve bu konuda başarılı olmuşum.

"12 Eylül... Özal Ekonomisinin Perde Arkası"na gelince... İlk kitabın gördüğü rağbetten ve ilgiden sonra bu kitapta da ilkinde uyguladığım yöntemi aynen uygulamak durumundaydım. Yani tarafsız kalacaktım, objektif olacaktım ve anlattığım olayların hiç değilse bir bölümünü belgelerle kanıtlayacaktım. Ne kimseyi

yücelteccktim, ne de hedef alacaktım. Sonuçta kararı yine okuyucu verecekti. Sanıyorum bu açıdan, ikinci kitapta da başarılı oldum.

Bu iki kitapta elde ettiğim deneyimler, daha önce de değindiğim bazı inançlarımın doğru olduğunu bana açıkça kanıtladı. Bunları kısaca şöyle tekrarlamak mümkün:

1- Gazeteci ve yazar, hiç değilse gerekli olan bazı durumlarda tarafsız kalabilmeyi mutlaka bilmelidir. Hiç değilse belli konuları işlerken, kendi görüşlerini "unutabilmeyi" becermelidir.

2- Yazılan hususlar mutlaka belgelerle desteklenmelidir.

3- Ele alınan kişiler kim olursa olsun, onlara saygı göstermekten uzaklaşmamak ve ihanet etmekten kaçınmak zorunludur.

Buraya kadar yazdıklarım, genelde gazetecilik anlayışım için olduğu kadar, iki kitabım için de geçerlidir. Ancak burada bir noktaya daha değinmek istiyorum. Kitaplardaki hata ve eksiklerime...

Hatalarımın en alt düzeyde olduğuna inanıyorum. Temelde hiçbir hata yapmadığımı rahatlıkla söyleyebilirim. Çünkü yazdığım her olay, o olayı yaşayan en az iki kişiye doğrulatılmıştır. Bazı küçük hataların olması ise doğaldır. İnsan unsurunun olduğu her yerde bunlar olabilir. Gözden kaçmıştır. Ama temel hata, olayların akışını değiştirecek büyük hata yoktur.

Kitaplarımda eksik var mıdır? Elbette ki vardır. 24 Ocak'ta, Kasım 1979 - Eylül 1980 dönemini kapsayan 10 aylık bir diğer dönemi ele alıp inceledim. Bir ülkenin 20 ay içerisinde yaşadığı olayların "Perde Arkası"nı yaklaşık 600 sayfalık iki kitaba sığdırmak demek, doğal olarak bazı eksiklerin de olması demektir. Burada önemli olan, o dönemi simgeleyen temel olayları ana hatlarıyla verebilmiş olmaktır.

Kaldı ki, bildiğim kadarıyla 12 Eylül döneminin hiç değilse belli bir kesitini ilk yazan ben oldum. İkinci kitapta bazı konuları özellikle ele almadığımı ve anlatmadığımı burada açıklamak isterim. Bunların yazılması için zaman henüz erkendir ve bazı sakıncalar bulunmaktadır. 12 Eylül döneminin çeşitli yönlerini gelecekte yazacak olan araştırmacılar ve gazeteciler sanırım bu açıdan daha rahat olacaklardır.

Her iki kitabım da, bunların önsözlerinde belirttiğim gibi, bu konuda atılmış birer "ilk adım"dır. Ben bir gazetecilik görevimi yerine getirmenin mutluluğu içerisindeyim. Bizden sonra gelecek başkalarının çok daha iyilerini yapacaklarına inanıyorum. ■

BİREY ve TOPLUM YAYINLARI

L. ALTHUSSER
FELSEFE VE BİLİM ADAMLARININ KENDİLİĞİNDEN FELSEFESİ
Çev: Ömür SEZGİN

★

J. PIAGET
GENETİK EPİSTEMOLOJİ
Çev: Ali CENGİZKAN

★

A. GRAMSCI
MODERN PRENS
Çev: Pars ESİN

★

ÖMÜR SEZGİN
TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI VE SİYASAL REJİM SORUNU

★

E. McNALL BURNS
ÇAĞDAŞ SİYASAL DÜŞÜNCELER 1850 – 1950
Çev: Alâeddin ŞENEL

C. B. MACPHERSON
DEMOKRASİNİN GERÇEK DÜNYASI
Çev: Levent KÖKER

★

KEMALİ SAYBAŞILI (Der)
SİYASET BİLİMİNDE TEMEL YAKLAŞIMLAR
(Çıkıyor)

★

SADUN EMREALP
AZGELİŞMİŞLİK VE SİYASAL YAPILAR
(Çıkıyor)

★

M.ERSOY—H.Ç.KESKİNOK(Der)
ÜRETİM TARZLARININ EKLEMLENMESİ ÜZERİNE
(Çıkıyor)

★

W. KULA
FEODALİZMİN EKONOMİK TEORİSİ
Çev: Oğuz ESEN
(Hazırlanıyor)

KUZEY YAYINLARI

ALİ CENGİZKAN
YÜRÜYÜŞLER VE DURUŞLAR

●

WALTER TEWİS
DÜNYAYA DÜŞEN ADAM
Çev: Mehmet Ali Ağaoğulları

C. MALAPARTE
VOLGA AVRUPA'DAN DOĞAR
Çev: Mete Ergin
(Çıkıyor)

●

M. LIFTHIZ
MARX'IN SANAT FELSEFESİ
Çev: Murat Belge
(Çıkıyor)

SERGİ KİTABEVİ

- İlk, orta, yüksek öğrenim ders kitapları
- Bilimsel - sanatsal yayınlar
- Süreli yayınlar
- Kırtasiye gereçleri

HİZMETİNİZDE

Adres: Birinci Beyler Sokak. Uğur Pasajı 10/B
Tel: 13 72 22 - İZMİR

YENİ ŞAFAK KİTABEVİ ve DAĞITIM

- Ders kitapları
- Bilimsel - Sanatsal yayınlar
- Süreli yayınlar

SÜREKLİ İNDİRİM

Adres: Muvakıthane Cad. No.30
(Hacıbekir sırası)
Kadıköy - İstanbul

BATI BERLİN TÜRK KİTAP HAFTASI FİYASKO İLE SONUÇLANDI

■ Safter ÇINAR

Batı Berlin Kültür Senatörlüğü[1] tarafından finanse edilen, Batı Berlin Başbakanı E.Diepgen ile Federal Almanya hükümeti Yabancılar görevlisi bayan L.Funke' nin himayesinde Yeni Edebiyat Kurumu (YEK)[2] adlı özel bir kuruluş tarafından 23 - 27 Nisan tarihlerinde düzenlenen "Türk Edebiyat Dünyası - Türk Kitap Haftası" adlı kitap ve edebiyat fuarı istenildiği biçimde gerçekleştirilemedi.

Düzenleyicilerin açıklamalarına göre, haftanın amacı, "Türk edebiyatını Batı Berlin'de tanıtmak, kitapçı ve kütüphenecilerin bu yapıtlara dikkatini çekmek"ti. Kitap sergisinin yanısıra çeşitli okumalar, konuya yönelik açık oturumlar ve kültür faaliyetleri bu haftayı bütünleyecekti. Ayrıca, Federal Almanya'da ve Batı Berlin'de yaşayan Türk yazarlar, sanatçılar ve sendikacılar da programlara katılacaktı.

Batı Berlin Kültür Senatörlüğünün yaklaşık 180 bin Mark harcayarak düzenlediği kitap haftası, daha proje kamuoyuna yansır yansımaz ağır eleştirilere yol açmıştı. Eleştiriler genel olarak iki noktada yoğunlaşmıştı. Bir taraftan bu tür geniş kapsamlı bir gösterinin oldukça dar bir çevreye danışılarak düzenlenmiş olması. Gerçekten yarım yıla yakın bir hazırlık dönemine karşın edebiyat, kütüphanecilik ve yabancılar politikası ile yıllardır ilgilenen çevrelerin önemli bir bölümüne hiç danışılmadan hazırlıklar yapılmış, bağlantılar kurulmuş ve anılan çevrelere bu sonuçlar desteklemeleri veya katılımları için sunulmuştu.

Diğer eleştiri konusu ise, bu gösteri ile bazı olgular göstermekten çok politik olarak bazı olguların gözden kaçırılmak istendiği kuşkusu idi. Yabancı düşmanlığının nerdeyse resmi devlet politikası durumuna gelmesinde başı çeken Batı Berlin hükümetinin böyle bir "görkemli" gösteri ile kendini temize çıkarmayı amaçladığı önemli ve haklı bir eleştiri konusu oluyordu. Öte yandan bu gösteri ile "Türkiye'deki demokrasiye geçişin aksayan yönlerinin de örtülmek istendiği" söyleniyordu.

Protestolar kamuoyuna ilk kez mart ortasında bir Alman ve beş Türk sanatçısının imzaladığı açık mektup ile açıklanmış oldu. Bu durumda düzenleyici YEK, programda söz konusu eleştirilerin de göz önünde bulundurulacağını vaad etti ve bu amaçla ikinci düzenleyici olarak Federal Almanya yazar ve edebiyatçılarının demokratik örgütü Alman Yazarlar Birliği (AYB)[3] Batı Berlin şubesinin katılımının sağlandığı açıklandı. Açılışta AYB adına ünlü kadın yazar İ.Drewitz'in açılış konuşmasını yapacağı ve sözü edilen konularda gerekli eleştirileri dile getireceği bildirildi.

Fuara katılan edebiyatçı Yüksel Pazarkaya, eleştirilere ilişkin olarak görüşlerine başvuran haftalık Berliner Stimme gazetesine 7 Nisan tarihinde verdiği demeçte, "Türkiye'de Yazarlar Sendikası üç yıldır faaliyetten men edilmiş durumda, bu hususta Alman yazarların hangi dayanışma olanakları vardır?" sorusuna şu yanıtı vermişti: "Türkiye'de geçen sonbaharda genel seçimler yapıldıktan ve sivil bir hükümet kurulduktan sonra, geçen ay içinde daha başka partilerin de, bu arada sosyal demokrat partinin de, katılması ile tüm Türkiye'de yerel seçimler yapıldıktan sonra şimdi sıra Yazarlar Sendikasının faaliyetlerine izin verilmesine gelmiştir. Ancak iktidarların Yazarlar Sendikasını tümü ile kapatmamış olduklarını da takdir etmek gereklidir; şimdi soru, sendikanın faaliyetine izin verilecek mi, yoksa tümü ile mi yasaklanacak? İkinci durumun gerçekleşmesi Türk meslekdaşlarımızın katlanamayacağı kötü bir durumdur. Meslekdaşlarımızın yurt içinde haklarını koruyabilmeleri ve de uluslararası ilişkileri için bir meslek kuruluşuna gereksinmeleri vardır. Bu bakımdan en kolay çözüm, faaliyeti durdurulmuş olan Yazarlar Sendikasının yeniden faaliyete geçmesine izin verilmesidir. İstemler de bu yönde geliştirilmeli, ancak herhangi bir kurum veya hükümet itham edilmemelidir."

Türkiye'den çağrılan yazarların listesinin de genişletilmesi ile artık kitap haftasının öngörüldüğü şekilde başlayacağı tahmin edilirken, 13 Nisan tarihinde Batı Berlin Kültür Senatörü Hassemer, YEK ve AYB ile birlikte kitap haftasını tanıtmak amacı ile bir basın toplantısı yaptı. Senatör bu basın toplantısında, "haftanın amacının edebi olduğunu, konuya politika karıştırılmaması gerektiğini ve Türkiye'den çağrılılardan kimin gelip, kimin gelmeyeceğinin kendisini ilgilendirmediğini ve gelmek istediği takdirde Türkiye Kültür Bakanını da sevinçle selâmlayacaklarını" belirtti. Fuarın Türklerin yoğun olduğu Kreuzberg yerine, lüks bir kongre merkezinde yapılmasına yönelik eleştiriye ise senatör, "böylelikle Türklerin de böyle yerlere girmesinin mümkün olduğunu gösteriyoruz" şeklinde yanıt verdi.

Bu açıklamalardan sonra ve de Türkiye'den tüm çağrılıların değişik nedenlerle gelemeyeceklerinin de belli olması ile yatışmış olan eleştiriler tekrar canlandı. İlk önce Alman Yazarlar Birliği haftadan desteğini çektiğini ve üyesi İ.Drewitz'in de açılış konuşması yapmayacağını kamuoyuna açıkladı. Peşinden basılıp dağıtılmış olan programlarda adı geçen Türk ve Alman yazar, müzik sanatçısı, kültür grupları ve sendikacılar —bir-iki kişi hariç— tümü ile kitap haftasından çekildiklerini açıkladılar. Haftanın asıl sorumlusu YEK yönetim kurulundan bile bazı kişiler, desteklerini çektiklerini bildirdiler. Alman Sendikalar Birliği DGB de Senatoyu protesto etti. Böylelikle 140 bin Türk'ün yaşadığı Batı Berlin'de kitap haftası 100 kadar kişinin katılımı ile açıldı. Tüm hafta boyunca da günlük ziyaretçi sayısı 100'ü geçmedi. Planlanan gösterilerin en büyük kısmı kişi ve kuruluşlar çekildiklerinden yapılamadı.

Bu sönük kitap haftası, Batı Berlin Senatosu Yabancılar Görevlisinin iki Alman yazar ile Fakir Baykurt'a "Almanlarla yabancıların birarada yaşamalarına olumlu katkısı bulunan yazınsal yapıtlarına" verdiği ödüller için yapılan törenle son buldu. Batı Berlin Kültür Senatörlüğü ise bu fiyaskonun kendi davranışlarından kaynaklandığını kabul etmemek için "suçlu" aramak çabasında. Ancak bu çabalar, güneşi balçıkla sıvamaya yetmeyecektir. ■

1- Batı Berlin Kültür Senatörlüğü: Batı Berlin Kültür Bakanlığı.
2- YEK: Gesellschaft für Neue Literatur.
3- AYB: Verband Deutscher Schriftsteller.

KÜLTÜR EMPERYALİZMİ ve DOĞU ÜLKELERİNDE MÜZİK

■ Alain DANIELOU

Çeviren: Gürhan UÇKAN

GİRİŞ

Asya ülkelerinden çoğu bir kültür sarsıntısı içindedirler. Bin yıllık uygarlıklar ve bu uygarlıklarla birlikte doğup, gelişmiş gerçek müzik türleri ve zamanla doğal bir eğitim geçirerek öğrenilmiş müzik dilleri, Batı'nın değersiz ve özelliksiz "popüler" müziğinin profesyonel pazarlayıcılarının etkileri altında, kendi geleneksel ve has varlıklarını sürdürememek tehlikesi ile karşı karşıyadırlar. Müzik, bir çeşit fabrika ürünü haline getirilmekte ve Batı'nın gelişmiş ticari dağıtım yolları ile dağıtılarak dünyanın her köşesine ulaştırılmaktadır. Doğu ülkelerinin kendi kültürlerini, bize ilkel ve "az gelişmiş" olarak tanıtmaya çalışan görüş,—yani burjuva sınıfına ait olmayan herşey mutlak ilkeldir görüşü— büyük kentlerin endüstrileşmesiyle palazlanan kültür sömürgeciliğinin, hep bir örnek fabrika ürünleri anlayışının, kısacası ticari kuvvetlerin her ürünü standartlaştırmaya çalıştıkları gibi sanatçıların ürünlerini de bir çeşit konserveleştirmek istemelerinin sonucudur. Bu arada yazılı müzik (notalaştırma) kavramı da tamamiyle bu anlamda çıkarlar sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Bugüne dek varlığını sürdürmüş ve günümüz müziği ile akrabalığı olduğu açık eski müzik türleri gerçekte, notalamaya sırt çevirmiş ve Batı'lıların derhal "halk müziği" diye adlandırıverdikleri müzik türleridir. (Bunlar, Çingene müziği, flemenko, Hint müziği, İran ya da Arap müziği olabilir.) Notalamayı, plâklar, radyo, TV vb. izledi. Böylelikle ithal malı "pre-fabrik" müzik, bölgesel halk müziğinin yerini almaya başladı. Gösterişli kapaklar, ileri teknik ve yaygın reklamcılık ile bu tür endüstri müziği, yerli ve gerçek sanatçıları cesaretsizliğe itmektedir. Bu arada halk, dinlediği müziğin sanatçı tarafından yaratılışında bulunamadığı için, o sanata olan ilgisinden yitirmeye başlamıştır. Zira müzik, halkın duygusal yaşamının bir parçası olmaktan çıkma yolundadır. Ve çoğu kez değer verilen kişi o müziğin yaratıcısı olan besteci değil, uygulayıcısıdır. Kendi müziğinden kopan halk yığınları, aynı zamanda aralarındaki birleşme aracından ve direniş ve başkaldırmalardaki sözcüden de yoksun bırakılmış oldular. Geri kalmış ülkelerin kendi özlerinden kaybetmeleri, Batı emperyalizminin her çeşit sömürüsünü (ekonomik, politik ve kültürel) hızlandırmıştır.

DOĞU İLE BATI ARASINDA İLK İLİŞKİLER

Farklı müzik geleneklerini sağlıklı bir şekilde anlayabilmek için çeşitli kültürlere değgin derin bilgiye ve doğru görüşe sahip olmamız, bu kültürlerin dayandıkları ana ilkeleri bilmemiz ve sonra müzik dillerinin yapılarını oluşturan esasları, tüm sonradan kazanılmış kavramları, değer yargılarını ve önyargıları bir kenara atarak analitik olarak incelememiz gerekmektedir[1].

Tarih boyunca Doğu ile Batı; birbirleriyle düşmanca ilişkiler kurmuşlardır. Ya dinsel nedenlerle (haçlı seferleri, misyonerler), ya politik nedenlerle (savaşlar, istilalar), ya da toplumsal ve ekonomik amaçlarla (sömürgecilik) karşı karşıya gelen Doğu ile Batı, birlikte yaşama ilkelerine göre değil kuvvetlinin zayıfı ezmesi ve kendi dinini kültürünü ve dilini zorla kabul ettirmesi şeklinde kaba kuvvete dayanan ilişkilerde bulunmuşlardır. Bir kültürün, başka bir kültürce baskıya uğratılması, o kültürü parçalar ve bölgesel geleneksel kavramları da yok olma tehlikesine sokar. Bazı Asya ülkelerinde bugün, salt batılılarca "ayıp" kabul olunduğu için birçok geleneksel törenler yasaklanmıştır. Bu arada bu törenlerin tarihi nitelikteki müzikleri de yok olmuştur.

Sömürgecilik, Batı dünyası dışında kalan birçok topluma bir çeşit maddesel ve yapay ruhsal fırtına gibi gelmiş ve o toplumların kendilerine özgü neleri varsa (ekonomik, politik ve kültürel), silip süpürmüştür. Sömürgecilerin istila ettikleri "geri kalmış" toplumlara getirdiklerini iddia ettikleri sözde "yararlar" neler olursa olsun sömürgeciler, ucuz işgücü ve kazançlı pazarlar elde ederek, bölgesel halkı soymaktan ve geri kalmalarına neden olmaktan öte hiçbir amaç gütmemişlerdir. Ne zaman ki toplumdan çıkarılan tatlı kazanç yeterli seviyeyi bulmamıştır, o zaman kitle halinde öldürmeler ve yaralamalar başlatılmıştır. Halen bu durum, birçok Afrika ülkelerinde ve Avustralya'nın yerlilerine karşı sürdürülmektedir.

Kültür propagandası, sömürgecilerin en önemli kültürel yayılma araçlarındandır. Herşeyin en üstününe sahip olduklarını sanan batılılar, kültür emperyalizmini de tam hızla devreye sokmuşlardır. "Uygarlaştırma" numaraları ile, bölgesel ve geleneksel kültürleri yozlaştırmışlar ve yerli burjuva çevrelerden, aslında taklit cambazlığından başka bir şey bilmeyen sözde "sanatçı"lar çıkarmışlardır. Bu arada, kendi halk müziklerinin içerikli ve değerli tekniklerini beceremeyen bir dolu hevesli, acele batı müziğinin monoton ve benliksiz uygulayıcılığına sarılmışlardır.

Batı dünyası şunu unutmamalıdır ki o "geri kalmış" diye adlandırdıkları ülkeler, sömürgeciliğin başladığı sıralarda, bir çok alanlarda, —hatta ilim ve teknikte— Avrupa'lı ülkelerden kat kat yüksek seviyedeydiler. Örneğin tıbta, matematikte ve gemi mimarisinde Hintliler ve Araplar çok daha ileri uygardılar. Yazıktır ki bu teknikler ve ilimler, sömürgecilerce ekonomileri sömürülmeye başlanınca yozlaşmış ve gerilemişlerdir.

Bu ülkelere, dev reklam endüstrilerini ve pazarlama taktiklerini de getiren Batı, halkların plâk, pikap vs. gibi tüketim mamullerini satın alıp kendi yaratıcı kaynaklarını ve enstrümanlarını terketmelerine yol açmıştır. Bu da, doğu müziğini yozlaştıran bir başka etkendir.

1. Yalnızca ekonomik etkenler sonuçsaldır.

SORUNUN TEMEL ELEMANLARI

Karşılıklı anlayış sorunu

Alışkın olmadığımız bir müzik türü, bize monoton ve dinlenebilir değil gibi gelebilir. Biz, kendi müzik alışkanlıklarımıza göre yargıda bulunuruz ve daha çok kendi ses ilkelerimizi göz önüne alırız. Bu arada, dinlediğimiz müzikte ikinci derece özelliklere dikkat ederiz zira, çoğu kez birinci derece özellikleri algılamaktan bile yoksunuzdur! Arada bir beğendiklerimiz olursa da bu, çok dejenere bir müzik türüdür; çünkü ancak bu tip bir müzik, bizim müzik alışkanlıklarımıza yatkındır.

Bu arada, alelade bir batılının cahilliğini ve dar kafalılığını da hesaba katmak gerekir. Böyleleri, kendi ülkelerinin kültürel üstünlüğünden emin oldukları kadar, son derece inatçıdırlar da... Batılı, Kartaca yasalarına göre hareket eder; Batı'ya ait bir anlayış ve sanat, açıkça yanlış yolda olsa bile, ona göre yine de mantıklıdır! Haliyle de, karşı tarafın davranışlarını ve tepki şekillerini hemen "geri" ve mantıksız olarak adlandırır. Kendi kararlarını, eğitimi süresinde edindiği bir takım fikir ve alışkanlıklara göre verir ve bunları, bir an için olsun bir kenara bırakmaya yanaşmaz, yanaşamaz.

Üstün nitelikteki birçok Asya müzik türleri, notalama sınırları dışında kaldıkları için, herşeyi monoton ve standart şekillerde algılamaya alışmış batılıların algılama olanakları dışında kalırlar...

Batı'da bugüne dek yayınlanmış kitaplarda doğu müziğine değinildiğinde, daha çok çalgı aletlerinin garipliklerinden söz edilir. Hiç kuşkusuz, "ilkel" olarak nitelendirildikleri için, hiç de ilgi gösterilmez.

Burjuva çevrelerden yetişme züppe ve burnu büyük batılı bestecilerin çoğu, kendi kıtaları dışındaki kültürlerin müziklerini özellikle aşağılamışlar ve hatta yok saymışlardır. "Orkestra Geceleri" adlı yapıtında Berlioz (1851) şöyle yazıyor:

"Eğer Çinliler ve Hintliler müzik denen şeye sahip olsalardı, belki bizim müziğimize yakınlaşabilmeleri düşünülebilirdi. Ama onlar, barbarlığın ve kara cahilliğin gölgesine öylesine girmişlerdir ki kişi, duyu denilen şeyi onlarda çok uzaktan, müthiş zayıf olarak farkedebilir; gerçekte, doğulıların müzik dedikleri, bizim konserve kutusu gürültüsü dediğimiz şeydir ve 'Mackbet'in büyücüleri için olduğu gibi, onlar için de herşeyin en berbatı en güzeldir!"

Berlioz, tipik bir batılı kafasına göre yargılamalarını, kendi algısızlığını kanıtlayan şu örneği vererek sürdürüyor: "Çinliler, köpeklerin havlamasına, ya da balık kılçığı yutmuş kedilerin kusuşuna benzer sesler çıkararak şarkı söylerler."

Etno - müzikoloji

"Yeni ve uygar" olma numarası altında, batılı olmayan ülkelerin müziklerine en ağır darbeler, bu sözde bilim dalından gelmektedir. Birçok müzik kataloglarında bu ülkelerin müzikleri "ilkel ve egzotik" olarak tanımlanır. Savoyard'daki inek çıngıraklarından, Pireneler'deki çobanların ıslıklarından tutun, Ravi Şankar'ın "raga" müziğine dek her türlü müzik, bu aynı başlık altında toplanır. Akustik ilginçliklerini yadsımadığımız çan sesleri ile Ravi Şankar'ın nefis müziği arasında, bu "bilim adamlarına" göre hiç fark yoktur! Ve yine onlara göre Ravi Şankar'ın müziği bir sanat eseri değil, ilmi merak doğuran herhangi bir "egzotik" ya da "turistik" nesnedir. Etno - müzikoloji bir çeşit gelenek fetişizmi yaratmıştır. Bu anlayışa göre müzik, arkeolojik buluntular gibi işlem görmekte ve buluntuların depolara istiflendikleri gibi müzik de (dünya sanatında, günümüz yaşamında ve gelecek için, yapacağı daha çok şey olmasına rağmen) bir köşede biriktirilmektedir.

Batılıların, yukarda belirttiğimiz yanlış davranış ve anlayışları sonucunda Doğu ülkelerinin kaydedilme sınırlarını aşan üstünlük ve canlığındaki söz ve ses müzikleri, ölümsüzlüklerini yitirmeye başlamışlardır. "Uygarlık" olarak nitelendirilen bu tip kültür şantajından, geleneksel halk ozanlarını ve türkücülerini korumak gerekmektedir.

Halk müziği kavramı

Doğu ülkelerinin kendi geleneksel müziklerini yavaş yavaş yitirmekte olmalarının nedenlerinden biri de müziklerinin, Batı dünyasınca "aşağı" olarak nitelendirilmesidir. Halk müziğine, egemen güçlerce gösterilen zararlı ilgi, gerçekte sömürgeciliğin üstü örtülü şeklidir (Zira biz Avrupalılara göre salt egemen sınıfın müziği kültür kapsamına girer!). Bu yanlış eğilimin, halk müziği uygulayıcıları üzerine olan ters etkilerine, ilerde değineceğiz.

Doğu'daki egemen ve burjuva çevrelerin halktan kopuk eylemleri

Doğu ülkelerinin önemli bir kısmında hükümetler, ekonomik bağımsızlıklarını yitirmiş ve politik bağımsızlıklarından ödün verir duruma gelmiş bulunmaktadırlar. Bunun, halk kültürü üzerindeki olumsuz etkileri çok büyüktür. Hükümetler, kültürel bağımsızlıklarını da hemen hemen yitirmişlerdir. Zira, bir "Batı" hayranlığı, bir düşlerdeki "Batı" gibi olma tutkusu, (ki bunlar, Batı'nın uzun süredir uygulamakta olduğu her türlü sömürgeciliğin doğal sonuçlarındandır) hükümetleri, ulusal kültürlerini de Batı'nınkilere benzetme çabası içine sokmuştur. Derhal Batı anlayışında devlet konservatuvarları açılmış, baş kürsülere batı kültürünün temsilcileri olan eğitmenler buyur edilmiş ve eğitimin hemen hemen tümü, Batı müzik türlerine çevrilmiştir. Büyük devlet klâsik müzik orkestraları kurulmuş ve "Batı" çapında konserler verip, müzisyenler yetiştirmekle şeref duyulmuş, övünülmüştür. Buralara egemen çevreler ve burjuva sınıfından olan dinleyiciler, kendi halk müziklerini, anımsanması bile aşağılık bir "ilkellik" olarak görmektedirler. Bu gidiş, zaten endüstri müziğinden ağır darbeler yemiş halk sanatçılarını, daha da beter bir aşağılık kompleksine itmiştir. Bakın, Tran Van Khe ne diyor bu konuda:

"Bu aşağılık kompleksi, varlığını sürdürmektedir. Bir Vietnam'lı öğrenci iki telli kemanı (bir ulusal Vietnam çalgısı) ile giderken, aleti bir yandan saklamaya çalışır yoldan geçenler görmesin diye; oysa elinde bir viyolonsel ile giden bir başka öğrenci, aletinden gurur duyar (...) Devlet Konservatuvarlarına giriş sınıflarında iyi derece yapanlar, derhal piyano bölümüne alınırlar; oysa daha düşük derece tutturanlar, geleneksel müzik bölümüne yollanırlar. Zaten öğrenciler, daha okula ilk gidişlerinde aşağılık kompleksine yakalanıverirler. Zira öğretmenlerine baktıklarında, Batı müziği öğretmenlerininokula özel otomobilleri ile geldiklerini, oysa halk müziği öğretmenlerinin bisiklete bindiklerini görürler!"

(!) Endonezya, Borobudur ile; Kamboçya, Angkor yapıtı ile gurur duyar. Bunları korumak için milyonlarca lira harcarlar. Oysa bu ülkeler, kendi müziklerini korumak için değil, "ilerletmek - geliştirmek" (yani dejenere etmek) için para harcarlar. Niçin, anıtları, abideleri olduğu gibi, müzik türlerini de oldukları gibi bırakmak için çaba göstermezler?

Müzisyenlerin içinde bulundukları diğer koşullar

Genellikle halk müziği sanatçıları, geçinebilmek için bir ikinci iş tutma zorunluğundadırlar. Kazanç kapılarının halk müziği yapanlara kapanmış olması ve bu sanatçıların genellikle amatörlük sınırları içinde kalmaları, onların sanatlarına gittikçe azalan bir zaman ayırmalarına

yol açar. Belirli işlere sahip oldukları için, ekmeklerini çıkardıkları yerlerden uzaklaşamazlar ve böylelikle sanatları da dar çevrelere kapanmış olur.

Batılı müzisyenler, okul eğitimi ve konserler vb. ile ilerleme olanaklarına sahiptirler. Eğitim yoksunluğu yüzünden Doğu'lu müzisyen, aslında sanatından hiçbir şey kaybetmemiş olmasına rağmen, Batı'lı müzisyen karşısında kendini aşağı hisseder. Bazen, turistlere "bölgesel renk" olarak çalmak için büyük kentlerce kiralanırlar. Bu durumdaki bir köy çıkışlı müzisyen, radyolarda, müzik okullarında, plakçılar arasında tanıdığı olmadan sesini nasıl duyurabilir? Kentliler ise zaten tüm geleneklerden kopmuşlardır.

Köylerden kentlere akış nedeniyle kente gelen bir çocuk, geri dönmek için bir arzu duymaz. Hele eline okuma olanağı da geçerse, kültür emperyalizmi altında, benliğinden gittikçe yitirmeye başlar. "Zamana uymak" ve "modern" gözükmek için, zaten her yerde kulağına gelen bu melez müzik türüne (endüstri müziğine uydurulmuş halk müziği) alışmaya uğraşır. Sonunda da, o müzikten "hoşlanmaya" kendini inandırır. Bu arada, öyle pek hoşlandığından değil ama hoşlanmamanın "eski moda" olarak adlandırılması yüzünden, endüstri müziğine de alışır. Oysa köyünde kalmış genç, radyodan aynı müzik türlerini bol bol duyduğu halde, kendi halk müziğine bağlı kalır. Bu da, toplumsal değişmelerin, dış dünyaya açılmanın ve eğitimin, halk sanatları üzerinde nasıl olumsuz etkilerde bulunduğunu gösterir. Biz, bu tip değişmelerin —toplumsal, ekonomik ve teknik— karşısında değiliz; ne var ki bu değişmelerin, kendi kendine, egemen işbirlikçi güçlerin zorladığı şekilde değil, halkların gerçek yararları ve kendi bilinçleri doğrultusunda olmasını yeğ tutarız. Bu arada, bilinçli bir sanat eğitiminin gereğini de belirtmeliyiz.

Çağımızın zaman kavramı

Yaşamın hızla akan süreci içinde her şey kısaltılmış ve hızlandırılmıştır. Zaman darlığı her şeye egemendir. Bu nedenle çağımız müziği, gittikçe kısalan parçalara bölünmüştür. İki gong ve bir davul arasındaki ritmi kusursuzlaştırmak için 12 yıl verecek hiç bir Kamboçya'lı genç yoktur artık. Oysa köydeki bir emekli, bu sanatın zirvesindedir. Artık halk, "tüketim müziği"ne sahiptir. Bir düğmeye basar, tamam. Transistörlü radyolar, pilli pikaplar, plaklar, halk müziğinin son temsilcilerinin de yerlerini almaktadırlar. Ve müzik sanatı, yerini endüstri müziğine bırakmaktadır.

Doğu, boydan boya ateş altındadır: Bir yandan Batı'nın kültür istilası, yani kendi kültüründe değişim; öte yandan yaşam koşullarında ve şeklinde değişim ki bu da müzik dilinde ve diğer sanatlarda bir yok olma durumu yaratmaktadır. (Japonya; bunun en aşırı örneğidir.) Nicolas Nabokov da bu konuya değiniyor:

"Kendi popüler ve pişkin müziği ile günümüz gelişmiş toplumları, salt para kaynaklarının gücüyle, eskiden kalma tüm sanat güzelliklerine, açıklığa ve duygu güzelliğine sızmaktadır. Kaba bir canavardır günümüz dünyası; güçlü ve yeni ama acıma duygusundan yoksun. Üstelik, aceleci bir dünya; anlık kararları, elektronik beyinlerce ortaya konmuş düşünceleri ve insan ruhunu istediğince şekillendiren kitle haberleşme sistemi ile, aceleci bir dünya..."

Kamu ilgisizliği

Doğu ülkelerinde yapılan modern besteler, yazıldıkları gibi unutulmaya mahkumdurlar. Zira ulusal özellikten ve kişisel deneyimden yoksundurlar. Besteler, Batı'nın solgun taklitinden başka bir şey değildir ve halklarından kopmuş Asya'lı burjuvaları temsil ederler. Yazık ki birkaç ülke dışında diğer bütün Asya ülkelerinde bu sınıf, egemen güçtür. Yukarıda da değindiğimiz gibi bu egemen güçlerin Batı hayranlıkları, onlarda düşsel, gerçekte olmayan bir Batı'ya inanışı doğurmuştur. Bu saçma ve eski moda inanç, İranlıları, Hintlileri, Türkleri ve Kamboçyalıları kendi müziklerini monoton ve harmoniden yoksun olarak kabul etmeye zorlamıştır. (Hele bu harmoni kavramı, her hastalığın ilacı olarak ortaya sürüldükçe sürülür!). Bu ülkelerin birçok vatandaşı, kendi klâsiklerini gizli gizli dinler hale gelmişlerdir.

Bu nedenle Asya'lı devletlerin çoğu, kendi ulusal sanatlarının temsilcilerini yabancı ülkelere yollamak istemezler. Yanlış anlaşılmaktan korkarlar; kendi kültürlerinin beğenilmemesi riskini göze almaktansa, bu kültürlerin ölmesine göz yumarlar!

Notalamanın rolü

Ses kavramı ile notalamanın, besteci ile uygulayıcının aralarındaki ilişki, Batı'da çok abartılmış gibidir. Müzik dillerinin tarihi gelişmesi açısından notalama, canlı bir müziği yazılı hale sokmaktan uzaktır. Bu şekilde müzik, gerçek anlamından çok şey yitirir. Bu, ilk önce, kişinin sanatçılık kavramına karşıdır. Müziği notalayan, yaratandan çok değer kazanır ki bu da son derece yanlıştır. Oysa, okuma - yazma bilmeyen bir halk ozanı - türkücüsü, bizce müziğini notalayandan daha kültürlüdür. Müzik, her zaman için duyulur ve hissedilir; okunmaz! Notalama yüzünden ortaya bir dolu uygulayıcı, düzenleyici vs. çıkmıştır. Ve böylelikle müzik, çıkmaza sokulmuştur. Yüksek değerde müzik türlerinden birçoğu salt yazılı şekle sokulamadıklarından, büyük kent çevrelerince ilkel kabul edilmişler ve hor görülmüşlerdir.

İçerikli bir ses, yani zengin ve katkısız ses, inanılmaz çeşitlilikte bir müzik yaratır; oysa notaya vurulmuş ses, anlamdan yoksundur ve ses farklılıklarını da taşıyamaz. Bu yolla da, yaratıcının yaratıcılığını yok eder.

Müzik aletlerinin yozlaştırılması

Tekniklerin bir örnekleştirilmesi, sanatların da bir örnekleştirilmesi ile el ele gider. Doğu'lu müzisyenler sık sık, zekalarını, yeni çalgı aletleri yaratmaya, ya da geleneksel çalgı aletlerini "geliştirmeye" kullanırlar. Buldukları yeni seslerin, o aletin gerçek yapısı ile hiçbir benzerliği yoktur. Bu, bir çeşit çalgı aleti soysuzlaştırmasıdır. (Örnek olarak, Rusların dev 'kemançe'lerini, Çinlilerin 'tseng'lerini, Korelilerin 'kayakoum'u ve sapları artık bambu yerine gümüşten yapılmakta olan Laos 'ken'lerini gösterebiliriz.) Bu müzik aleti melezleştirmesi ve "geliştirilmesi", Asya ülkelerinin müziklerini yozlaştıran en temel nedenler arasındadır. Bakın, Salah El Mahdi ne diyor raporunda:

"Batı müzik aletleri nedeniyle, eski usullerimizin birçoğunu yitirmiş bulunuyoruz. Zira bu müzik aletleri, bizim müziğimizdeki çeyrek tonları vermekten yoksundurlar. Tunus müziğini yozlaştıran bu durum, aynen Cezayir'de de vardır. Orada, Rast makamı domajör, Bayati reminör, ve Segâh mi makamı (?!) olmuştur."

Besteci hakları

Ancak yazılı müzik bestecilerinin hakları söz konusudur. Oysa müziğini ses ve söz ile sürdüren halk sanatçılarının hakları istismar edilmekte ve yapıtları, her istekli uygulayıcı tarafından şekilden şekle sokulmaktadır.

GELECEKTEKİ DURUM

Bugün, iki davranış şeklinden birini seçme durumundayız: Ya Doğu sanatlarını yozlaştırmaktan vazgeçip, kendi sanatlarımıza eğilmek, ya da kültür imparatorluğu peşinde ko-

şup, dünya sanatlarını yozlaştırmak.

Unutmamalıyız ki söz gelenekle-rine göre var olan bir müzik, ancak içinde doğduğu toplumun insanla-rınca anlaşılıp, uygulandıkça yaşar. Bu müzikte, sesler, üslup, teknik ve bütün bu kavramları bir yöntem içinde bir arada tutan müzik teorisi arasında içiçe geçmiş ilişkiler bu-lunmaktadır. Bu yapıyı korumak is-tiyorsak, bu kavramların tümünü bir arada ve oldukları gibi bırakmamız gerekir. Farklı müzik dillerinin öne-mi de buradan gelmektedir zaten.

İşe, Doğu'lu müzisyenleri destek-leyerek başlamalıyız. Onlardan ko-pardığımız ulusal gururu, uluslarara-sı bir değer vererek geri vermeliyiz. Müziklerini, batı müziğiyle aynı or-tamda kabul edip, ona göre değer vermeliyiz. Farklı müzikolojilerin karşılaştırmalı incelemelerini yapa-cağımız ciddi merkezler kurmalıyız. Buralarda, salt fotografik ve kayde-dilir bilgi yığımı yapmakla yetinme-meliyiz. Çalışmalarımızı, Batı'da ol-duğu gibi hep belirli yöntem ve tek-nikleri izleyerek öğrenilmiş teorile-re değil, Doğu'da olduğu gibi ya-şam sürecinde deneyimlerle ve kişi-sel beceriye bağlı olarak kurulmuş müzik sistemlerine doğru geliştir-memiz gerekmektedir. Onların ritm-lerini, ara kavramlarını, makamları-nı, geçişlerini, tonlarını, besteciliği-ni, uygulayıcılığını çok ve teksesli müzik sisteminin neleri anlattığını, nelerden doğduğunu ayrı ayrı, sa-bırla incelemeliyiz. Bu kez gerçek-ten ilmi bir şekilde örnekleme yap-malıyız.

Dünyanın çeşitli bölgelerinde, geleneksel müzik türlerinden hala varlıklarını sürdürenleri bulup, bü-yük bir titizlikle kendi başlıklarını korumalarına yardımcı olmalıyız. Onların eski uygulama şekillerini ve doğuşlarını ayrıca inceleyip, mèlez-leşmemelerini sağlamalıyız.

Bu arada, unutulmaması gereken çok önemli bir konu da Asya ülke-lerinin her yanına dağılmış kültür merkezleri sorunudur. İngiliz, Ame-rikan, Fransız ve Alman kültür mer-kezleri, kesinlikle salt kendi ülke-lerinin kültürlerini yaymak ve bulun-dukları ülkelerin gençlerini de kendi halklarından koparmak amacında-dırlar. Bu kültür merkezlerinin hiç-biri, bulundukları ülkelerin kültür-leriyle ilgili değildirler. Doğu kültür-lerinin korunmaları, bu merkezlerin Asya'daki varlıkları ile yakından il-gilidir.

Kendi eğitimimizi de ilerletmek zorundayız. Müzik ufuklarımızı, ön yargılara kapılmaksızın genişletmeli ve Doğu kültürlerine yepyeni bir an-layış ile eğilmeliyiz. Doğu müziğin-de olup da bizim müziğimizde yok-lukları apaçık olan kavramları algı-layıp, öğrenmemiz gerekmektedir.

Geleneksel müzik türlerini koru-mak için vereceğimiz uğraşın karşı-lığını, onların önümüze serecekleri eşsiz zenginlikteki anlatım ve dene-yim evrenini kazanarak kat kat ala-cağız.

Bu yönde kamu ilgisi yaratmak ve ilgili hükümetleri geleneksel mü-zik türlerini desteklemeye teşvik et-meliyiz. Radyo programlarını yeni-den düzenleyip, uluslararası müzik yarışmaları (amatör halk müzisyen-leri için) açarak, bu yönde önemli adımlar atılabilir. (Japonya ve Hin-distan'da, Batı tekniklerinin başarı-sızlığı görüldükten sonra, olumlu bir takım çalışmalara başlanmıştır.)

Gerçekte, farklı kültürler bir ara-da yaşayabilirler. Bunun için mut-lak, bir tarafın öteki tarafı ezmeye kalkışması da gerekmez. Güney Do-ğu Asya'daki Çinli azınlıklar, kendi kültürlerini olduğu gibi korumayı başarmışlardır. Modern tekniklerin gelişmesi, belirli bir kültüre bağlı de-ğildir. Çok gelişmiş ülkelerin ticari güçleri, ekonomik olarak daha zayıf ülkelerin kültürlerini ezme çabasın-da oldukları için gelişmiş teknik, bu ülkelerin kültürleri üzerinde zararlı etkilerde bulunmuştur. İstenilse bu, olumlu etkiye de dönüştürülebilir. Gerekli olan, kültürel ve öğretici amaç ile kitle yayın araçlarını kul-lanmaktır. Salt kültür emperyalizmi-nin doymak bilmeyen arzularını do-yurmak için değil.

Şunu unutmamalıyız ki sanat ve müzik Rönesans ile başlamadı! Yüz-yıllar önce bile dünyanın dört bir yanında, gelişmiş sanatlar ve müzik türleri vardı. Kültür ve sanatı biz Av-rupalılar yaratmadı yani!

IMC ve IICMSD gibi, Asya ve Af-rika kültürlerini koruma amacında olup, önemli çalışmalar yapan iki kuruluşun varlığını burada belirt-meliyiz.

Sonuç olarak şunu eklemek iste-riz: Sömürgecilik devrinden kalma sorunlara çözüm bulunacaktır artık. O devirden sonra azgelişmiş ülke durumuna düşmüş ülkelerin insanla-rı, mutlak bizlerle aynı kültüre sahip olma zorunluğunda değillerdir. Has-talığın doğru teşhisi ve tedavisi ile insanlara hem kişisel olarak hakları olan değer verilmiş, hem de birlikte ortaya çıkardıkları eski kültürler, diller ve sanatlardan oluşmuş uygar-lıklarına yıllardır esirgediğimiz say-gı gösterilmiş olur.

Müziğin akıcı ve canlı aracılığı ile çabaların içtenliğini yargılayıp halk-ların ve uygarlıkların birbirlerine yaklaşmalarını sağlayacağız. Müzik, birçok uygarlıkların yeniden parla-malarına ve bir arada, birbirlerini yutmaya, sömürmeye kalkışmadan, evrensel barış içinde yaşamalarına en büyük katkıda bulunacaktır. ■

Alain Danielou'nun "**The Situation of Music and the Musicians in the Countries of the Orient**" (Floransa, 1971) adlı yapıtından özetlenerek çev-rilmiş olan bu yazıyı **Yansıma** dergisinin 36. (Aralık 1974) sayısından aldık.

1- Yazıda "biz" sözcüğünü yazar "Batı-lılar" anlamında kullanmaktadır (çe-virenin notu).

YETKİN DAĞITIM

• DERGİ ve KİTAP dağıtımında İstanbul, Ankara ve İzmir'de hizmetinizdedir.

İstanbul Merkez: Nuruosmaniye Cad. Yavuz Apt. No: 9 Kat: 3/4 Cağaloğlu - İstanbul Tel: 527 60 11
Ankara : Sağlık Sok. No: 17/22 Kızılay-Ankara Tel: 33 25 11
İzmir : 847. Sok. No: 8 - 310 Büyükbeyler İşhanı Konak - İzmir

Türkiye'nin İlk Bayan Orkestra Şefleri ÖZDİL KARDEŞLER

■ Leyla ÖZEL

İkisi de 1960 doğumlu olan İnci ve Sıdıka Özdil kardeşler 1971 yılında Ankara Devlet Konservatuarı piyano bölümüne girerek Nimet Karatekin ile çalışmaya başladılar. Bir yandan da kompozisyon bölümünün sınavlarını kazanıp, Devlet Sanatçıları Nüvit Kodallı, Necil Kazım Akses ve Ferit Tüzün ile kompozisyon öğrenimine devam ettiler. Bu bölümleri pekiyi derece ile bitirdikten sonra orkestra şefliği bölümünde devlet sanatçısı Gürer Aykal ile birlikte çalışmalarını sürdürdüler. Ayrıca Walter Strauss ile koro şefliği, Mithat Fenmen'le partitür çalma, koropetisyon, opera deşifre ve analizi üzerine çalıştılar. Daha sonra kompozisyon ve orkestra şefliği ileri yüksek sınıflarını pekiyi derece ile bitirdikten sonra, 1982 yılında İngiltere'de "Canford Summer School of Music" adlı yaz okulunun kurslarına katılarak ünlü şef George Hurst, Michael Rose ve asistanları Denise Ham ile çalışmalarını sürdürdüler, bir sonraki yıl için tekrar davet edildiler. 1983 yılının Eylül ayında yapılan devlet bursu sınavını kazanarak İngiltere'de orkestra şefliği dalında eğitime hak kazandılar.

Çalışmalarını halen Gürer Aykal ile sürdüren Özdil kardeşlerle yaptığımız söyleşiyi aktaralım şimdi sizlere.

L.Ö.— Klasik Müziğin birçok sorunları olduğunu hepimiz biliyoruz. Bunlardan biri de yabancılaşma sorunu. Sizce müziğin yabancılaşmaya dayanan bugünkü toplumsal yaşamdaki konumu nedir?

S.Ö.— Söz konusu olan sorun yani Klasik Batı Müziği anlamında aldığımız müziğin, her zaman toplum tarafından kolaylıkla anlaşılamayan ve müzik tarihinin çeşitli zaman dilimlerinde ya da devirlerinde, toplumla yaratıcı müzisyen arasına zaman zaman giren "birbirine yabancı kalma" sorunu, bilinmeyen, yeni bir olgu değildir. Müziğin başı ve sonu sayılan J.S.Bach'tan günümüze kadar uzanan zaman içerisinde yaratıcı sanatçılar, devirlerindeki toplumları tarafından çoğu zaman anlaşılamamışlardır. Küçük bir örnek vermek bu konuyu açıklamamıza daha çok yardımcı olur, sanıyoruz. Bach'ın yaşadığı devirden çok sonraları eserlerinin, Schumann ve Mendelssohn tarafından dünyaya tanıtılması kendi yaşadığı devir içerisinde, kendi toplumu tarafından değerinin yeterince anlaşılamamış olması, söz konusu sorunun bu sanatçının toplumundan belki de çok fazla ileride olmasından kaynaklanmaktadır. Dahiler her zaman toplumlarının çok ötesinde yer almışlardır. Bu yüzden müzik toplumdaki "o günün" değişimlerine paralel bir ilerleme, gelişme gösteremez. Bunun nedeni de müziğin ve onun yaratıcılarının toplumdan çok daha hızlı gelişme göstermesidir.

L.Ö.— Müzik edilgen bir kültürel etkinlik midir? Yani müziğin toplumsal konumdaki üretkenliği ve toplumun müziği etkileyiş biçimi arasındaki ilişkiye kısaca değinebilir misiniz?

İ.Ö.— Besteci eserini yazdıktan sonra yaratısı icracı sanatçılar tarafından topluma sergilenir. Bu doğal bir gidiştir. Toplum, dolayısıyla müzikten şu ya da bu şekilde etkilenir. Ama bu etkileşim hiçbir zaman tek taraflı düşünülemez. Çünkü besteci de yaratırken, toplumdan aldığı, üzerinde etki bırakan değerleri kendi "bilgi ve estetik süzgecinden" geçirerek icracı sanatçılar yoluyla bu etkileri topluma sunar. Toplumla müzik arasındaki (icracılarıyla, bestecileriyle) ilişki ve etkileşim karşılıklıdır.

L.Ö.— Müzik konusunda sizin değinmek istediğiniz herhangi bir konu var mı? Bu konuda sizin kendi düşünleriniz ve dilekleriniz nelerdir?

S.Ö.— Bugün Türkiye'ye hakim olan müzik kargaşasına son verebilmek için "yoz müzik" dediğimiz hiçbir değeri olmayan ve hiçbir temele dayanmayan müzik çeşitlerini yok etmek için gerçek değeri olan müziğin, ilkokul sıralarında hatta daha da önceden başlayarak eğitimine okullarda yer verilmesi gerekmektedir. Dileğimiz, gerçek müzikle donanmış güçlü bir eğitim sisteminin yerleştirilmesi ve yoz müziğin yaygınlaşmasını engelleyecek önlemlerin alınmasıdır.

L.Ö.— İngiltere'de göreceğiniz eğitim hakkında bilgi verir misiniz?

İ.Ö.— Beş yıllık bir eğitim için orkestra şefliği dalında kazandığımız devlet bursuyla İngiltere'ye gideceğiz. Bunun yanısıra konumuzda yararlanacağımız diğer Avrupa ülkelerine örneğin İtalya, Viyana vs. gibi yerlere zaman zaman giderek dalımızda eğitimimizi en iyi şekilde yapmak ve ülkemizi başarıyla yurtdışında temsil edecek "güçlü şefler" olmak en büyük dileğimiz.

Özdil kardeşlere başarılar dileriz. ■

İnci ve Sıdıka Özdil kardeşler Gürer Aykal'la.

Teorik ve pratik çalışmanın gerekliliği yaşamın her kesiminde olduğu gibi satranç için de geçerlidir. Yurdumuzda teorik satranç çalışmaları doyurucu düzeyde değildir. Bunun nedeni satranç teorisi ile ilgili Türkçe kitapların yok denecek kadar az olmasıyla açıklanabilir. Son yıllarda çıkan bazı kitaplar, dergiler ve düzenlenen seminerlerin önümüzdeki yıllarda daha yoğunluk kazanmasını, konuyla ilgili olan boşluğun doldurulmasını dilemekteyiz.

Satrançla ilgili olarak yapılan teorik çalışmalar başlıca üç ana kolda toplanmaktadır:
1) Açılış
2) Oyun ortası
3) Oyun sonu
Doyurucu sonuçlar elde etmek için bu üç konunun da üzerinde yeterli derecede durmak gerekir.

Açılış, adından da anlaşılacağı gibi oyunun başlamasıyla birlikte karşımıza çıkan, ilk ve en önemli konudur. Oyuncuların büyük çoğunluğu açılışta zorlanmakta, ilk hamleleri gelişigüzel yapmaktadır. Açılış bilmeyen bir oyuncu, bilen bir oyuncu karşısında büyük bir olasılıkla kaybeder. Büyük ustaların birleştiği fikir şudur: "Satranç açılışta kazanılır ya da kaybedilir."

Açılışla ilgili değişik teoriler, analizler ve bunları içeren binlerce kitap hatta açılış ansiklopedileri vardır. Yarışmalara katılacak satranççılar bu kaynaklardan yararlanarak açılış üzerinde aylarca çalışırlar ve rakip oyuncuların da özelliklerini (hangi açılışı daha çok kullandığı, atak oynayıp oynamadığı, taş değişimini sevip sevmediği vb.) değerlendirerek o yarışma için bir strateji hazırlarlar.

Bundan sonra sayfalarımızda açılıştan başlamak üzere satranç teorisi ile ilgili kısa bilgiler vermeye çalışacağız. Bu konuda her türlü önerilerinizi bekliyoruz.

ANALİZ
(Landstatler - Amatör, 1950)

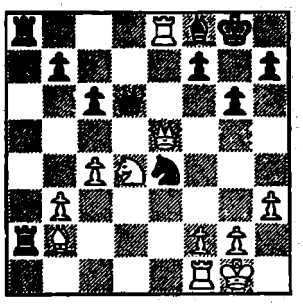

Satranç tahtasında bazı hamleler en oynanmayacak hamleler gibi gözükmelerine karşın, devamında büyük kârlar, hatta matlar kazandırır. Aşağıdaki pozisyonda vezir fedasıyla başlayan kombinasyon bunun güzel bir örneği:

1) Vg7+
İşte büyük ustaların yapabileceği bir hamle!
1) ..., Şxg7
Fille yiyemiyor, çünkü açmaz var.
2) Af5+, Şg8
3) Ah6+, Mat.

HABERLER

● Dünya Satranç Birinciliği seçme maçlarında Garri Kasparov, Vasili Simislov'u 8,5 — 4,5 yendi. Böylece Dünya Birinciliği maçı için Kasparov'la Karpov oynayacaklar. 21 yaşındaki Kasparov Dünya birinciliği için oynayacak en genç satranççı oluyor. Kasparov Sovyet Azerbaycanı'nın başkenti Bakü'de yaşıyor. Yabancı Diller Eğitim Enstitüsü'nde dördüncü sınıf öğrencisi. Kasparov'un Dünya Birinciliği seçme maçlarında Simislovla yaptığı 9. oyunu aşağıda veriyoruz.

● Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu 1984 Satranç Birinciliği Mayıs ayının ilk haftasında İzmir'de düzenleniyor. Öğrenci sayısına göre her yurttan 1 ile 3 arasında seçilen oyuncular 5 gün boyunca mücadele verecek.

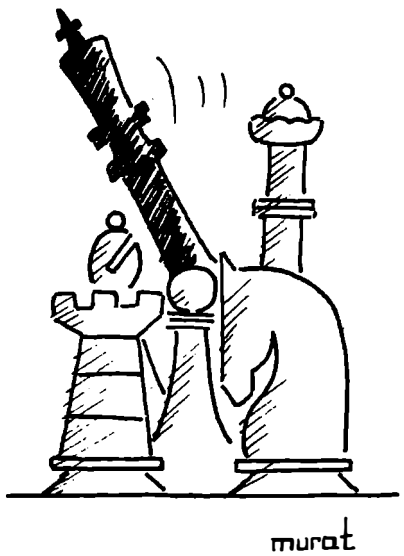

MAÇ

Kasparov — Simislov
(Dünya Birinciliği Seçme Maçı 9. oyun)

1. d4, d5
2. Af3, Af6
3. c4, c6
4. Ac3, e6
5. Fg5, Abd7
6. e3, Va5
7. cxd5, Axd5
8. Vd2, Fb4
9. Kc1, e5
10. a3, Fd6
11. dxe5, Axe5
12. Axe5, Fxe5
13. b4, Fxc3
14. Vxc3, Axc3
15. bxa5, Ae4
16. Ff4, 0-0
17. f3, Af6
18. e4, Ke8
19. Şf2, a6
20. Fe2, Fe6
21. Kb1, Ke7
22. Khd1, Kae8
23. Kb2, Fc8
24. Kbd2, Kd7
25. Kxd7, Axd7
26. g4, Ac5
27. Fe3, Ad7
28. g5, Ae5
29. Fd4, Ag6
30. Şg3, Af8
31. h4, Kd8
32. f4, Fe6
33. Fc3, Kxd1
34. Fxd1, Ad7
35. F5, Fc4
36. h5, h6
37. gxh6, gxh6
38. e5, Ac5
39. Şf4, Fd5
40. Fc2, f6
41. e6, Şg7
42. Fb4, Ab3
43. Şe3, c5
44. Fc3, terk

Baskı Tarihi: 28/5/1984

evinize ingilizce girsin

Öyküler, çizgi romanlar,
güncel konular, sözlük, gramer,
aşama testleri, spor,
mizah, bulmaca...

**Bizim English, az bilenleri zorlamayacak,
çok bilenleri zenginleştirecek, dengeli,
özlü, bir kaynaktır.**

Dinlenirken okuyun, okurken dinlenin.
İngilizcenizi ilerletin...

BİZİM ENGLISH'e abone olun

BİZİM ENGLISH
İngilizce/Türkçe
aylık dergi

"İngilizce kolaydır"

ABONE KOŞULLARI

Yurtiçi	1 yıllık
Normal posta	2440 TL.
Taahhütlü	2950 TL.
6 aylık	
Normal posta	1250 TL.
Taahütlü	1450 TL.
Yurtdışı	1 yıllık
Posta ücreti dahil	19 US

Havalelerinizi İş Bankası Türbe Şubesi
2938 numaralı hesaba yatırınız.

BİLİM ve SANAT YAYINLARI

BEN BİR FİZİKÇİYİM

Aleksandr Kitaygorodski
Çeviren: Osman Gürel

- Fizik ilk çağlardan günümüze nasıl gelişmiştir?
- Bilimle sanatın karşılıklı etkileşimi nasıldır?
- Fiziğin kimya, yer bilimleri, biyoloji, tıp, psikoloji ve dilbilimle olan ilişkileri nelerdir?
- Sağduyuya neden güvenmemek gerekir?
- Meslek seçiminde neler önemlidir?
- Telepati olanaklı mıdır?
- İnsanla makina arasında bir fark var mıdır?

Fizik ve matematik alanlarında ünlü bir bilgin olan Aleksandr Kitaygorodski, bu kitabında, yukarıda ancak bir bölümünü saydığımız konuları bir doğa bilimcinin bakışıyla sunmaktadır. Kendine özgü coşkulu bir anlatımı olan yazar, bilimsel araştırmanın zorluklarla dolu, ama zevkli ve doyurucu niteliğini yalın bir dille sergilerken, fiziğin ve tüm doğa bilimlerinin insan yaşamındaki önemini ve etkin katkılarını da özenle vurgulamaktadır.

EDEBİYAT BİLİMİ I

Gennadiy N. Pospelov
Çeviren: Yılmaz Onay

Bu kitabı ünlü edebiyat bilimcisi Prof. Gennadiy N. Pospelov geniş bir bilim adamları topluluğu ile birlikte hazırlamıştır. "Edebiyat Bilimi" genelde sanat biliminin ve özelde edebiyat biliminin konularını, öteki bilimler ve öteki sanatlarla ilişki içinde en geniş boyutları ile ayrıntılıca kucaklamaktadır. Kitap aynı zamanda bütün bunları, en açık-seçik ve en sade bir anlatımla ve tam bilimsel metodoloji ile ortaya koymaktadır.

Böylece "Edebiyat Bilimi" her okurun, sanat ve edebiyat alanındaki bilimsel bilgilerle donanmasına hizmet etmeyi amaçlıyor; bu alandaki tartışmalar için doğru bir kamuoyu oluşmasına katkı sağlıyor.

Çeşitli dillere çevrilmiş olan bu kitap, sanat olaylarını daha yetkin bir bakışla izlemenin tadına varmak isteyen her okur için, başvuru kitabı olma niteliğini taşıyor.

NÜKLEER TEHLİKE
Nükleer Silahlar ve Nükleer Savaş

Haluk Gerger

Nükleer bombaların sayısı insanlığı onlarca kez yok edebilecek düzeye ulaştı. "Savaşılabilir" ve "kazanılabilir" bir nükleer savaştan söz edilmeye başlandı. Çıkabilecek bir nükleer savaşta milyonlarca insan ne olduğunu anlamadan derisinin tutuştuğunu görecek.

Nükleer silahlar ve nükleer savaşın tüm boyutlarıyla ele alındığı bu kitabın bölüm başlıkları şöyle: Değişen stratejik ortam, Atom: Temel bilgiler, Nükleer silahlar, Gönderme araçları, Nükleer silahlara karşı savunma, Nükleer güçler, Nükleer silahların sınırlandırılması ve denetim altına alınması çabaları, Nükleer savaş.

Nükleer sorunda başvuru kitabınız. Alanında dilimizde yayınlanan tek kitap.

İkinci baskı çıkıyor

EDEBİYAT BARIŞ ve ÖZGÜRLÜK
Lotus Edebiyat Ödülleri Seçkisi

Düzenleyen: Aziz Çalışlar

Yakında çıkıyor

EDEBİYAT BİLİMİ II

Gennadiy N. Pospelov
Çeviren: Yılmaz Onay

Yakında çıkıyor

ASIMOV AÇIKLIYOR
100 Soru - 100 Yanıt

Isaac Asimov
Çeviren: Aykut Göker

Isaac Asimov çok yönlü bir yazar olarak büyük üne sahip. Ülkemizde daha çok bilimkurgu alanındaki yapıtlarıyla tanıtıldı. Oysa Asimov'un asıl başarısı, en karmaşık bilimsel konuları herkesin anlayabileceği bir açıklıkla anlatabilmesinde. Asimov açıkladığı zaman okuyucu anlıyor.

Bu kitapta kimyadan biyolojiye, fizikten astronomiye kadar çeşitli bilim dallarında sorulmuş 100 soruya Asimov'un verdiği yanıtlar yer alıyor. Evrende kaç tane parçacık vardır? Hayat nasıl başladı? Pulsar'lar nedir? Mars'ta hayat var mı? Kara delik nedir? Dünya nasıl son bulacak? Dördüncü boyut nedir? Einstein'ın görecelik kuramını açıklar mısınız? Madde niçin ışık hızından daha hızlı gidemez? Elektron mikroskopu nasıl çalışır? Bilgisayar düşünebilir mi? Bu sorulara ve bunlar gibi 100 soruya verilen yanıtlar...

Asimov'un her soruya verdiği yanıt özlü bir makale niteliğinde. Bu yüz özlü makale bilime ilgi duyanların (ya da ilgi duyabileceğini henüz aklına getirmemiş olanların) başvurabileceği bir bilgi hazinesi değerinde.

KİM KORKAR MATEMATİKTEN

Nazif Tepedelenlioğlu

Prof. Tepedelenlioğlu bu kitabın yöneldiği amaçları şöyle belirtiyor: "Matematiğin tarihini, kaynaklandığı konuları, sorunlarını anlatmak... Bunların insanoğlunun tarihi boyunca karşı karşıya bulunduğu varolma, gelişme, doğayı tanıma ve onu biçimlendirme sorunu ile iç içe olduğunu sergilemeye çalışmak..."

"Bozuk eğitim düzenimizden, özellikle orta öğretimimizden olacak, çoğumuz matematikten çekiniriz. Matematik bir zamanlar orta okulda, lisede sınıf geçmek için ezberlemek zorunda kaldığımız bir takım formüller, denklemler kargaşasıdır bizim için. Matematik matematikçilerin, fizikçilerin, mühendislerin —yani o öteki kişilerin— işidir de, biz daha çok edebiyattan, hukuktan, iktisattan, resimden, müzikten anlarız. Matematik bir takım formüller ve simgeler yığını mıdır gerçekten? Elbette hayır!... Matematik güzeldir... Matematik eğlendirir!"

Hayatınız boyunca matematikten mi korktunuz? Öyleyse korkmadan bu kitabı okuyabilirsiniz.

İkinci baskı

HEP ARANIZDA OLACAĞIM
Frederic Joliot-Curie'nin Yaşamöyküsü

Güney Gönenç

Frederic Joliot-Curie yüzyılımızın en büyük fizikçilerinden biri... Bilim adamının topluma karşı sorumluluğunun, yurtseverliğin, barışın simgesi... İkinci Dünya Savaşında Fransa Ulusal Direniş Cephesi'nin Başkanı... Dünya Bilim İşçileri Federasyonu Başkanı, Dünya Barış Konseyi'nin kurucusu ve 1958'de ölümüne kadar sürekli Genel Başkanı.

Bu kitapta Joliot-Curie'nin radyoaktiflikten atom reaktörüne uzanan buluşları sergileniyor. Bu amaçla atom yapısı, elektron, proton, nötron, pozitron, yapay radyoaktiflik, çekirdek bölünmesi, atom enerjisi konuları kolayca izlenebilecek bir biçimde ve kısaca açıklanıyor.

Bu kitapta, Joliot-Curie'nin Ulusal Direniş Cephesi Başkanı olarak Nazilere karşı yürüttüğü yiğit savaşı, Barış Hareketi'nin kuruluş ve gelişmesindeki unutulmaz etkinliklerini, çağımıza ışık tutan görüşlerini, onurlu ve örnek yaşamını, tanığı olduğu tarih kesiti içinde, fotoğraflarıyla birlikte ve bir roman akıcılığıyla izleyeceksiniz.

IRK VE IRKÇILIK DÜŞÜNCESİ

Alâeddin Şenel

Yakında çıkıyor

BİLİM ve SANAT'A ŞİMDİ ABONE OLUN, KISA SÜRELİ BÜYÜK İNDİRİMDEN YARARLANIN